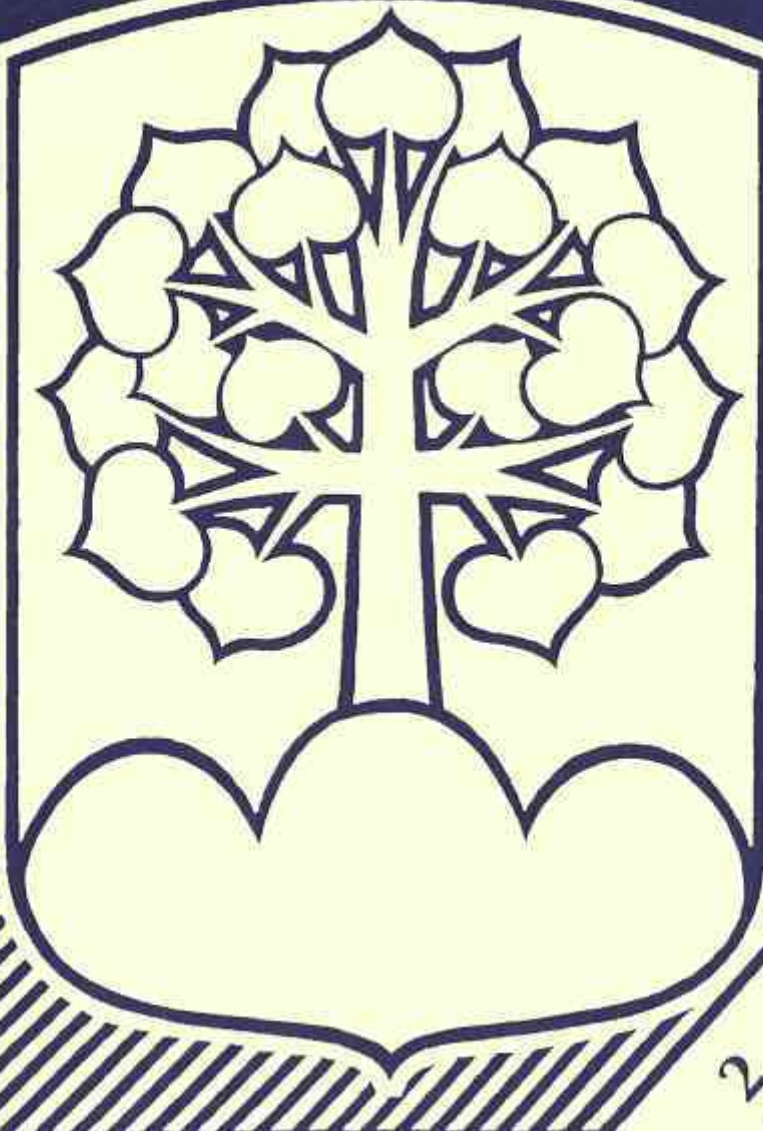

GENEALOGICKO - HERALDICKÝ
HLAS

2
2006

SLOVENSKÁ GENEALOGICKO- HERALDICKÁ SPOLOČNOSŤ

člen Medzinárodnej konfederácie genealogických
a heraldických spoločností
www.genealogy-heraldry.sk

Slovenská genealogicko heraldická spoločnosť
(zal. 1991 v Martine) podporuje záujemcov
o genealógiu, heraldiku a príbuzné disciplíny,
osobitne tých, ktorí skúmajú pôvod
a príbuzenské vzťahy slovacikálnych rodín
a osobností.

Za týmto účelom poskytuje konzultácie,
organizuje vedecké a vzdelávacie podujatia,
vydáva periodikum Genealogicko-heraldický hlas
a ďalšie publikácie, pripravuje rôzne výskumno-
zberateľské akcie, buduje vlastnú knižnicu
a archív.

ČLENSTVO

Spoločnosť je otvorená pre domácich
i zahraničných členov. Členstvo (individuálne
alebo kolektívne) vzniká po zaregistrovaní
vyplnenej prihlášky a zaplatení členského
príspevku na príslušný kalendárny rok

ČLENSKÉ PRÍSPEVKY

Slovensko:

SKK 200,-/rok

SKK 150,-/rok pre študentov a dôchodcov

Česká republika:

EUR 7,-/rok (aktuálny ekvivalent v SKK)

Príspevky, prosím, posielajte len v slovenských
korunách a, pokiaľ je to možné, priamo
na účet SGHS

KONTAKT

Slovenská genealogicko heraldická spoločnosť
Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
Telefón 043/413 12 67, klapka 459
E-mail genealogy@snk.sk

BANKOVÉ SPOJENIE

Názov príjemcu Slovenská genealogicko-
heraldická spoločnosť

Adresa J. C. Hronského 1, 036 01 Martin

Číslo účtu 17237362/0200

IBAN SK630200000000017237362

BIC (swiftový kód) SUBASKBX

Názov banky Všeobecná úverová banka, a.s.

Adresa banky M. R. Štefánika 2, 036 01 Martin

Časopis Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti a Kabinetu genealógie Slovenskej národnej knižnice. Vychádza 2-krát do roka. Predplatné zahrnuté v členskom príspevku.

Ročník 16/2006. číslo 2.

Zostavovateľ a zodpovedný redaktor:
Milan Šišmiš

Konzultácie:

Dušan Calik
RNDr. Mária Škerenová

Technická spolupráca:
Ivan Bilý

© Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, Martin 2006

ISSN 1335-0137

**Ď A K U J E M E
Z A 2 %
Z V A Š E J D A N E**

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť

Sídlo: Nam. J. C. Hronského 1,
036 01 Martin
IČO: 14225875
Právna forma
Občianske združenie
podľa zákona č. 83/1990 Zb.

Informácie a formulare
<http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/podpora.html>

TÉMA

- Milan Šišmiš – Vladimír Ferák
Genetické testy v genealogickom výskume **3**
Megan Smolenyak
DNA testy rozptyľujú genealogický mýtus **15**
Nicolas Wade
Pad z Džingisovho stromu **20**
Najväčší rodostrom všetkých čias **21**

ŠTUDIE – ČLÁNKY

- Zdenka Vrablová
Šľachtici z Konkola a Thege-Konkolyovci **23**
Kristína Stančiaková
Možnosti genealogického výskumu mnišok na príklade bratislavského kláštora klarisiek **33**

HERALDICKÝ ALBUM

- Radoslav Ragač
*Insignia Ostrozithiana-
Opis ostrožičovského rodového erbú
od Mateja Gažúra* **44**

POČÍTAČE – INTERNET

- Stanislav Hatala
Ako si vybrať genealogický softvér **48**

KURIOZITY

- Plodni a plodnejši* **52**

ANOTÁCIE – SPRÁVY

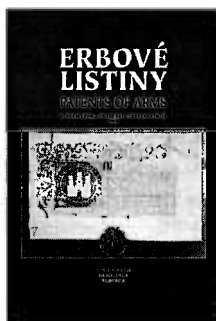
- 53**

KRONIKA

- 60**

FROM THE CONTENTS

- 67**

ERBOVÉ LISTINY

(pevná väzba, 240 strán, početné farebné vyobrazenia)

Dokumenty, ktoré priťahujú pozornosť každého, koho zaujímajú dejiny šľachty. Ako vznikali, kto ich udeľoval, čo obsahujú, kde sa dajú nájsť? Na tieto i ďalšie otázky odpovedá kolektív autorov v jedinečnom zborníku z medzinárodnej konferencie.

Vychádza v októbri 2006

Cena: členská 358,- Sk (bežná 398,- Sk)*

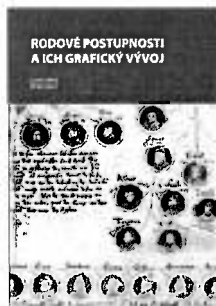
PRÍRUČKA KU GENEALOGICKÉMU VÝSKUMU na Slovensku a v slovacikálnom zahraničí I

(pevná väzba, 250 strán, bohato ilustrovaná)

Prvá slovenská príručka ku genealogickému výskumu.

Prináša podstatné fakty o rodopise a základné informácie o tom, ako a kde nájdete údaje o svojich predkoch a príbuzných.

Cena: členská 358,- Sk (bežná 398,- Sk)*

RODOVÉ POSTUPNOSTI a ich grafický vývoj

(autori Zuzana Oros – Milan Šišmiš, pevná väzba, 250 strán)

Priekopnícka, bohato ilustrovaná práca o vývoji zobrazovania príbuzenských vzťahov u nás i v iných krajinách Európy.

Obsahuje 150 farebných a čiernobielych reprodukcí týchto jedinečných artefaktov.

Cena: členská 358,- Sk (bežná 398,- Sk)*

Objednávky

www.genealogy-heraldry.sk/sto/objedna.html

balkova@snk.sk

TEL.: 043-413 12 67, kl. 459

SGHS, Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin

* Poštovné a balné neúčtujeme

Jednou z aktuálnych tém posledného obdobia je využitie DNA-testov pri výskume príbuzenských vzťahov. Početné spoločnosti zamerané na analýzu DNA dnes bežne ponúkajú širokú škálu služieb a produktov v tejto oblasti. Určené sú pre záujemcov z ktorejkoľvek časti sveta. Nejde totiž len o úzko teritoriálne služby či projekty. Mnohé z nich majú vyslovene globálny charakter a dosah – týkajú sa každého z nás, predkov celej súčasnej populácie. Záujem o ne je prirodzene veľký a – vzrastá. Isto aj vďaka reklame. Hlavná príčina však nepochybne tkvie v našej vrodenej túžbe po poznaní a snahe posúvať jeho hranice ďalej. O nich, o priekopníckych aktivitách a bádateľských možnostiach v tejto výrazne napredujúcej oblasti – u nás i vo svete – sa môžete dozvedieť v nasledujúcich príspevkoch.

GENETICKÉ TESTY V GENEALOGICKOM VÝSKUME

Milan Šišmiš – Vladimír Ferák

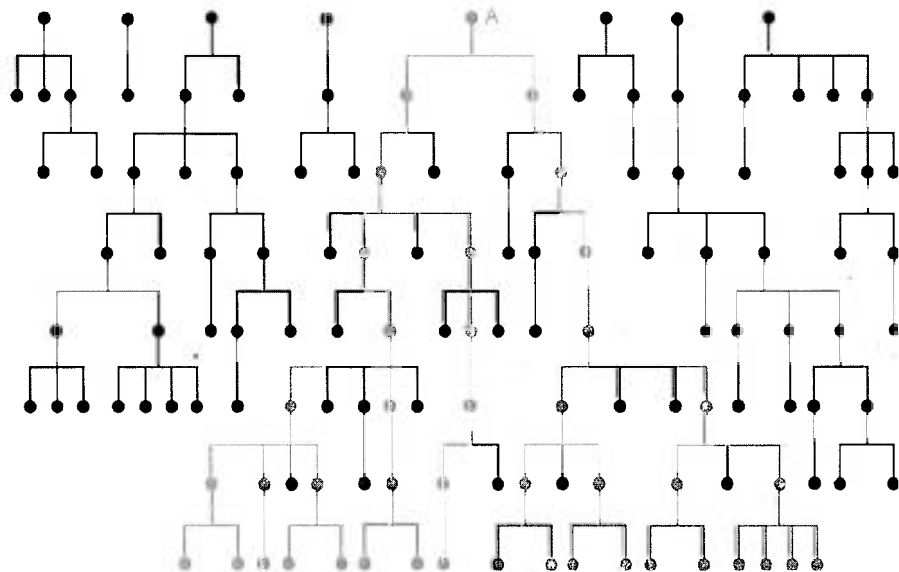
Genetika má s genealógiou – okrem prvých písmen v názve – spoločnú časť svojej histórie a do istej miery aj výskumné metódy. Prínajmenšom tie z nich, ktoré sa zakladajú na zostavovaní a analýze rodokmeňov. Dlhé desaťročia humánni genetici – z rôznych dôvodov – analyzovali údaje z našich rodokmeňov, uplatňujúc pritom aj poznatky z genealógie. V priebehu posledných 5 – 10 rokov vypracovali súbor metód založených na analýze ľudskej DNA, ktoré možno využiť pri riešení nejedného genealogického problému. Ide o testy donedávna dostupné iba úzkemu okruhu bádateľov. Tie nám dnes otvárajú cestu k spresneniu rodokmeňov a k skúmaniu našich vzťahov so vzdialenými, niekedy až veľmi vzdialenými predkami a príbuznými.

Napísané (v DNA) zostáva

Znie to možno neuveriteľne, no pomocou analýz niektorých súčastí DNA, ktorú sme zdedili po rodičoch, starých rodičoch atď., je možné spätne sledovať naše línie takmer až k počiatkom druhu *Homo sapiens*.

DNA sa nachádza vo všetkých bunkách nášho tela s výnimkou červených krviniek. Je nositeľom genetickej informácie o nás i našich predkoch, po ktorých sme ju zdedili. Odovzdáva sa z generácie na generáciu (prostredníctvom vajíčka a spermie) „zbalená“ do drobných bunkových útvarov, *chromozómov*. Človek má v jadre každej bunky 23 párov chromozómov (teda spolu 46), z ktorých polovica pochádza od matky a druhá polovica od otca, a navyše malú časť DNA, ktorá sa nachádza mimo jadra bunky. Nazýva sa *mitochondriálna DNA* (v skratke *mtDNA*) a dedí sa výlučne po matke.

Z hľadiska sledovania línií – teda z hľadiska, ktoré zaujíma genealógov – sú zaujímavé dve časti našej DNA: jednak spomínaná mitochondriálna DNA, prenášaná z generácie na generáciu po materskej línii, jednak DNA *chromozómu Y*, ktorý sa dedí výlučne z otca na syna, teda v mužskej línii. Tak analýzy mtDNA, ako aj Y-chromozómové analýzy umožňujú sledovať materské a otcovské línie podstatne hlbšie do minulosti, ako to dovoľujú akékoľvek písomné záznamy, ktoré sa na Zemi zachovali.¹

Zbiehanie Y-chromozómových línií smerom do minulých generácií. Všetci dnes žijúci muži (spodný riadok) zdedili svoj Y-chromozóm od jediného muža („A“), hoci spolu s nim žilo veľa ďalších mužov, ktorých Y-chromozóm sa však do súčasnej generácie nepreniesol.

Mnohoročné výskumy (v niekoľkých vedeckých strediskách na svete) ukazujú, že otcovské i materské línie sa smerom do minulosti zbiehajú. Pre každú dvojicu mužov žijúcich v súčasnosti existoval v niektorej z predchádzajúcich generácií jedinec, od ktorého obaja zdedili svoj Y-chromozóm, teda ich spoločný Y-chromozomálny predok. V prípade dvoch bratov je to príslušník predchádzajúcej generácie (ich otec), v prípade dvoch jedincov z rozličných oblastí sveta to môže byť predok vzdialený stovky či tisíce generácií. Práve tak majú ľubovoľní dvaja dnes žijúci ľudia spoločnú „pramatku“ – ženu, od ktorej obaja zdedili prostredníctvom jej dcér, dcér týchto dcér atď. svoju mtDNA.

¹ Základné informácie týkajúce sa genetiky človeka poskytuje napr. učebnica FERÁK, V – SRŠEŇ, Š. *Genetika človeka*. Bratislava 1990.

To, čo platí pre ľubovoľnú dvojicu dnes žijúcich ľudí, platí aj pre akúkoľvek väčšiu skupinu ľudí, napríklad pre všetkých obyvateľov Slovenska alebo pre všetkých Európanov. Aj všetci Slováci alebo všetci Európania (muži) určite mali jediného spoločného predka, od ktorého všetci zdedili svoj Y-chromozóm, i keď tento predok žil vo veľmi vzdialenej minulosti. A samozrejme, okrem neho vtedy žilo veľa ďalších mužov, lenže ich Y-chromozómy sa nepreniesli až do našej generácie: ich nositelia nemali deti alebo mali iba dcéry. To isté platí o mitochondriálnej DNA. A to isté platí, ak namiesto populácie Slovákov či povedzme Japoncov uvažujeme o populácii celého sveta.

Mitochondriálna DNA všetkých dnes žijúcich ľudí pochádza z mitochondriálnej DNA jedinej ženy – hovoríme jej „mitochondriálna Eva“ – ktorá žila kedysi v minulosti. Podobne možno všetky Y-chromozómy odvodiť od Y-chromozómu jediného spoločného mužského predka všetkých dnes žijúcich mužov – tzv. „Y-chromozómového Adama“. Genetika umožňuje stanoviť (ale do objasnenia postupu sa nebudeme púšťať), že „mitochondriálna Eva“ žila pred približne 150 000 rokmi a „Y-chromozómový Adam“ pred zhruba 80 000 rokmi.

Od biblického Adama a Evy sa títo naši „genetickí“ prarodičia odlišovali tým, že celkom určite neboli jedinými obyvateľmi Zeme v danej dobe, ba dokonca ani našimi jedinými vtedy žijúcimi predkami. Zem v tom čase obývalo veľa ďalších ľudí, od mnohých z nich sme zdedili iné úseky našej DNA – mtDNA a Y-DNA však všetci výlučne od týchto dvoch. No a druhá odlišnosť od biblických postáv: mitochondriálna Eva a Y-chromozómový Adam nežili v rajskej záhrade pod Araratom, ale zrejme kdesi v savanách pod Kilimandžárom. Archeologické výskumy i doterajšie analýzy DNA príslušníkov rozličných populácií sveta totiž ukazujú, že druh *Homo sapiens* sa zrejme vyvinul vo východnej rovníkovej Afrike ²

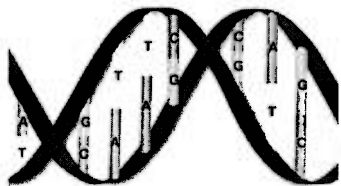
Niečo ostáva, niečo sa mení (mutácie v DNA)

Na tomto mieste môže zísť čitateľovi na um otázka: ak sú všetci dnes žijúci nositelia mtDNA alebo Y-chromozómovej DNA potomkami jediného spoločného predka, mali by byť Y-chromozómy – a práve tak mtDNA – všetkých ľudí rovnaké, totožné s tými prapôvodnými. A keď sú u všetkých ľudí rovnaké, akú informáciu môžu poskytnoť a ako ich možno využiť v genealogickom výskume?

Odpoveď: nie sú rovnaké. Príčinou sú *mutácie*, čiže dedičné zmeny v DNA, ktoré nastávajú s určitou – zväčša veľmi nízkou – početnosťou v každej generácii a ktoré zapríčínujú, že DNA potomka sa môže od DNA jeho rodiča odlišovať.

² Najstaršie pozostatky človeka dnešného typu (človeka našej anatómie) pochádzajú z lokality Omo Kibish v Etiópii. Vedci odhadujú ich vek na 195-tisíc rokov. Problematiku sa podrobne venovali ČERNÝ, V. – BRŮŽEK, J. – BROUČEK, J. – HÁJEK, M. – BRDIČKA, R.: *Archeogenetika – nový prístup k řešení vleklých sporů antropologie? Problematika původu a rozšíření člověka současného morfologického vzhladu*. In: *Archeologické rozhledy LV*, (Praha) 2003, s. 561 – 580. Pozri aj SHREEVE, J.: *Kudy kráčel člověk?* In: *National Geographic Česko*. Listopad 2005, s. 37 – 47. Jestvujú tiež teórie, podľa ktorých „kolískou“ našich prapredkov boli Himaláje, presnejšie oblasti dnešného Tibetu.

DNA je lineárna makromolekula, ktorá sa skladá zo sekvencie štyroch stavebných jednotiek označovaných písmenami A, C, G a T, priestorovo usporiadaných do známej dvojzväznicke. DNA každej ľudskej bunky pozostáva z približne troch miliárd takýchto stavebných prvkov.

Určitý úsek DNA môže mať napríklad sekvenciu:

... T T A T G C G A T A C T ...

a mutácia môže nahradiť napríklad tretie „A“ za „C“, takže vznikne sekvencia:

... T T C T G C G A T A C T ...

odlišujúca sa od pôvodnej v jedinom písmene, v jedinom „bode“ – nazýva sa preto „bodová mutácia“. Bodové mutácie sú vo všeobecnosti mimoriadne zriedkavé – v jednom konkrétnom „bode“ DNA nastáva mutácia (štatisticky) iba približne raz za desaťtisíce až státisíce generácií. Pritom sú však známe oblasti – najmä na mtDNA – kde sú mutácie mnohokrát častejšie a naopak oblasti, v ktorých takmer vôbec nenastávajú.

V súvislosti s genealógiou sú významné mutácie, ktoré nastávajú v špecifických oblastiach DNA, nazývaných *krátke tandemové repetície* (v skratke *STR* – z anglického „Short Tandem Repeats“). Sú to oblasti DNA, ktoré sa často nazývajú „bezobsažnou“ alebo aj „hlušinovou“ DNA, keďže nenesú žiadnu genetickú informáciu, na ich základe sa neutvárajú žiadne dedičné znaky a ich biologický význam nepoznáme. Príkladom krátkej tandemovej repetície môže byť úsek DNA

... C T A C T A C T A C T A C T A ... ,

ktorý sa skladá z tandemovo sa opakujúcej krátkej sekvencie troch písmen: C, T, A. V danom prípade je počet opakovaní tejto sekvencie 5. Mutácia ho môže predĺžiť na šesť, alebo naopak skrátiť na štyri opakovania. Úsek sa teda predĺži alebo skráti o toľko písmen, koľko ich tvorí základnú opakujúcu sa sekvenciu, v danom prípade o tri. (Mutácie, predlžujúce alebo skrátujúce o viac ako jednu základnú sekvenciu síce nastávajú tiež, ale mimoriadne zriedkavo.)

Takéto predlžujúce alebo skracujúce mutácie v STR sekvenciách nastávajú o mnoho rádov častejšie ako mutácie bodové. V niektorých konkrétnych STR oblastiach nastávajú dokonca až raz v 200 až 500 prípadoch – inými slovami v priemere raz za 200 až 500 generácií. Teda keď súčasne študujeme viac STR oblastí – napríklad 20 až 50 – stačí vyšetriť približne 10 rodín, aby sme v aspoň jednej z nich našli novú mutáciu. To nie je žiadny technický problém, pretože metódy štúdia STR sú oveľa jednoduchšie a menej náročné, ako metódy štúdia bodových mutácií. Navyše je takýchto STR oblastí v ľudskej DNA obrovské množstvo – rádovo státisíce – a len na samotnej Y-chromozómovej DNA ich poznáme niekoľko sto. Najčastejšie sa nazývajú *markery* (alebo aj *lokusy*), a genetická komunita každému z nich priradila špecifický symbol – napr. DYS439 alebo TP01.

Ak vyšetříme určitý STR marker u väčšej skupiny ľudí, nájdeme medzi nimi jedincov s rozličným počtom opakovaní základnej krátkej sekvencie, charakteristickej pre tento marker. Napríklad pri vyššie uvedenom STR markeri (CTA)_n sa v populácii budú vyskytovať nielen úseky s piatimi opakovaniami trojice CTA, ale aj so šiestimi, siedmymi ... atď., alebo naopak úseky s menším počtom opakovaní. Každý konkrétny počet opakovaní sa v genetickej terminológii nazýva *alela* daného STR markera.

Pre akékoľvek genetické či genealogické štúdie sú obzvlášť výhodné markery s veľkým počtom rozličných alel. V niektorých systémoch je známych až sto či viac alel, ale bežnejšie sa ich nachádza 10 – 20. Alely sa označujú číslom, ktoré udáva počet opakovaní základnej krátkej sekvencie. Napríklad alela znázornená vo vyššie uvedenom prípade je alela „5“ (päť opakovaní sekvencie CTA) a mutáciou z nej môže vzniknúť alela „6“ alebo alela „4“. Pre mnohé populácie sveta genetici stanovili početnosť jednotlivých STR alel s dostatočnou presnosťou.

Y-chromozómalne (mužské) línie a priezviská

Y-chromozóm má pre geneológov mimoriadnu príťažlivosť. Je odovzdávaný z otca na syna, podobne ako sa v mnohých kultúrach – vrátane našej – prenáša aj priezvisko. (Priezvisko – na rozdiel od Y-chromozómu – dedia po otcovi aj dcéry, tie ho však už väčšinou neprenesú do ďalšej generácie.)

Testovanie Y-chromozómu poskytuje informáciu o priamej mužskej línii, tzn. o línii *otec – jeho otec – jeho otec* atď. V tej istej línii, t.j. patrilineárne, sa zvyčajne prenáša aj priezvisko. Ak teda majú dvaja či viacerí muži súčasnej generácie rovnaké priezvisko – a zdedili ho od svojho spoločného patrilineárneho predka – mali by mať aj rovnaké alely na Y-chromozómových markeroch. Sú výnimky spôsobené adopciou, non-paternitou či zmenou priezviska (dôverne známe geneológom) alebo mutáciami (známymi zasa genetikom). Všetky z nich sú nepredvídateľné, no mutácie nám poskytujú jednu výhodu: pomerne presne poznáme ich početnosť a tým aj pravdepodobnosť, že nastane jedna, dve, tri atď. mutácie v priebehu určitého počtu generácií. Túto ich vlastnosť môžeme využiť pre *stanovenie počtu*

generácií, ktoré uplynuli od spoločného predka k dnes testovaným jedincom, napríklad od najbližšieho spoločného predka všetkých jedincov s rovnakým priezviskom k jeho dnešným nositeľom. Ak sa dnešní nositelia priezviska medzi sebou neodlišujú ani v jedinej alele väčšieho počtu Y-chromozómových markerov, ak sú teda Y-identickí, ich najbližší spoločný predok nemohol žiť príliš dávno. Z počtu nájdených odlišností – všetky vznikli postupnými mutáciami, ktorých početnosť poznáme – možno vyrátať približný počet generácií, ktoré ich od tohto spoločného predka delia.

Pravda, jednoduchý vzťah medzi priezviskom a Y-chromozómovými markermi platí iba vtedy, keď dané priezvisko vzniklo monofyleticky (iba raz). To pre mnohé priezviská, najmä tie, ktoré vznikli na báze povolania (*Kováč, Kolár*), mena (*Michalko, Ondruš*) alebo miesta pôvodu (*Lipták, Horváth*), neplatí. Jednako, na Slovensku je tento vzťah oveľa tesnejší, ako napr. v škandinávskych krajinách a inde, kde sa opakuje zopár priezvisk určite polyfyletického pôvodu (vzniknutých nezávisle viackrát), takže nositelia rovnakého priezviska tam majú len celkom výnimočne aj rovnaké Y-chromozómy.

Kolinearita prenosu priezviska a Y-chromozómu sa dá v genealógii využiť veľmi často. Ak pri pokuse o spojenie dvoch vetiev (napríklad Thurzovcov či Liptákovcov narazíme na genealogickú „stenu“ – chýbajúce či nedostupné písomné pramene a iné klasické genealogické zdroje informácií – *vyšetrenie Y-chromozómových markerov* ju veľmi často pomôže prekonať a vetvy buď spojí, alebo definitívne rozdelí. Navyše toto vyšetrenie pomôže aspoň približne určiť aj počet generácií, ktoré uplynuli od spoločného predka obidvoch vetiev. Tento postup sa dnes v genealógii pokladá už za štandardný a celkom bežne sa využíva (v zahraničí). V mnohých krajinách vznikajú tzv. „priezviskové projekty“, v rámci ktorých si rôzni nositelia tohože priezviska nechajú testovať Y-chromozómové markery v snahe zistiť, či sú patri-lineárne príbuzní alebo nie, a ak áno, koľko generácií ich oddeľuje od spoločného predka. Priezviskových projektov dnes beží vo svete tisíce (pozri www.dnalist.net, kde ich bolo v auguste 2006 zaregistrovaných vyše 6400) a doslova denne vznikajú nové. Do mnohých z nich sú – cez internet – zapojené stovky účastníkov.

Priezvisko je často indikátorom miesta pôvodu rodu krajiny (*Nemec, Polák*), regiónu (*Hronec, Oravec*), či dokonca obce (*Kanianský, Bohunický*). No aj priezviská, ktoré verbálnu informáciu o miestnom pôvode svojho nositeľa nenesú, možno často lokalizovať do špecifických oblastí, často až na úroveň jednotlivých obcí, pomocou vyšetrenia Y-chromozómových DNA markerov. Takýmto spôsobom si už tisíce potomkov amerických, austrálskych či kanadských emigrantov našli svoje európske „korene“: lokalitu, z ktorej pochádza ich rod, ba často aj svojich vzdialených európskych príbuzných, o existencii ktorých už nemali ani tušenia. Slovensko je v tomto smere priam zasľúbenou krajinou: mnohé priezviská sú prísne monofyletické a navyše topograficky špecifické (aspoň donedávna boli), pričom mobilita obyvateľstva bola do doby pred zhruba 50-60 rokmi minimálna.

Y-chromozomálne haplotypy a haploskupiny

Y-DNA testy majú skutočne širokú škálu využitia. Možno ich použiť na určenie, ktoré rody s rovnakými alebo variantnými priezviskami sú či nie sú príbuzné, na určenie topografickej lokalizácie rodu, ale aj na sledovanie paternálnych línií do ďalekej minulosti.

Výsledok Y-DNA testu je reťazec hodnôt alel nazývaný *haplotyp*. Čím väčší počet markerov sa sleduje, teda čím je haplotyp obsažnejší, tým sú vo všeobecnosti výsledky presnejšie. Porovnaním Y-haplotypu možno zistiť, či dvaja muži sú alebo nie sú patrilineárne príbuzní.

Marker	Y-haplotypy		
	jedinec 1	jedinec 2	jedinec 3
DYS 456	16	16	15
DYS 389I	13	13	13
DYS 390	23	23	24
DYS 389II	29	29	29
DYS 458	15	16	17
DYS 19	15	15	15
DYS 385 a	14	14	11
DYS 385 b	15	15	14
DYS 393	14	14	13
DYS 391	10	10	11
DYS 439	11	11	12
DYS 635	23	23	24
DYS 392	11	11	13
Y GATA H4	11	11	13
DYS 437	16	16	15
DYS 438	10	10	12
DYS 448	20	20	19

Příklad 17 markerového Y-chromozómového haplotypu u troch jedincov. Jedinec 1 a jedinec 2 sú patrilineárne príbuzní a odlišujú sa navzájom v jedinom markeri (DYS458), kým jedinec 3 je ďalším dvom nepríbuzným a odlišuje sa od nich v 14 markeroch.

S využitím výsledkov niektorých Y-DNA testov možno tiež stanoviť tzv. *haploskupinu* testovanej osoby. Haploskupina predstavuje hlavnú populačnú skupinu, do ktorej daná osoba patrí, a zahŕňa v sebe viacero vzájomne podobných haplotypov. Haploskupina poskytuje informácie o dávnom pôvode mužskej línie. Ďalšie Y-DNA testy umožňujú identifikovať *vetvu haploskupiny*, do ktorej testovaná osoba patrí.

Jednotlivé firmy vykonávajúce testy pre genealógov poskytujú rôzne typy testov. Jedna z vedúcich spoločností v tejto oblasti, Family Tree DNA z Houstonu, poskytuje napríklad týchto 5 Y-chromozómových testov: 12-markerový, 37-markerový, 67-markerový (zatiaľ najnovší a najpodrobnejší; na trh bol uvedený na jar 2006), ďalej test na určenie kmeňovej haploskupiny a tzv. hĺbkový SNP-test (tým sa stanovujú bodové mutácie na Y-chromozóme, ktoré sú mimoriadne zriedkavé a došlo

k ním väčšinou pred stovkami až tisíckami generácií – tento test teda umožňuje odhaliť stovky až tisícky generácií vzdialeného najbližšieho predka dvoch jedincov). Ďalšie firmy testujú menej markerov, najčastejšie v rozpatí 10 až 25. Pre riešenie väčšiny genalogických otázok však tieto testy úplne postačujú, najmä ak sú známe početnosti mutácií na všetkých testovaných markeroch (čo napr. pre 67-markerový test Family Tree DNA neplatí).

Mitochondriálna DNA a mtDNA haploskupiny

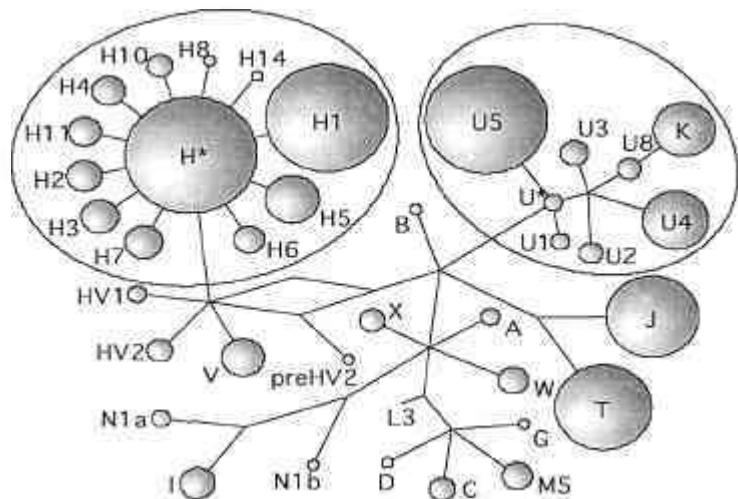
mtDNA je odovzdávaná z matky na dieťa. Keďže len ženy odovzdávajú svoju mtDNA, testovanie mtDNA informuje o matke, jej matke atď. v priamej materskej línii. Tak muži, ako aj ženy prijímajú mtDNA od svojich matiek, takže tak muži, ako aj ženy môžu poskytovať svoje vzorky na testovanie ich materských línii.

Ako sa ľudia rozširovali po svete, aj v mtDNA (podobne ako v Y-chromozómoch a v celej zvyšnej DNA) jednotlivých populácií nastávali mutácie. Hoci početnosť mutácií v mtDNA je nižšia ako početnosť mutácií v Y-chromozómových STR markeroch, v mtDNA sa nachádza úsek nazývaný D-kľučka, v ktorom k mutáciám dochádza pomerne často. V priebehu tisícročí sa mutácie v mtDNA kumulovali natoľko, že genetikom umožnili odlíšiť hlavne mitochondriálne línie – *mitochondriálne haploskupiny*. Na základe testovania mtDNA možno testovanú osobu zaradiť do konkrétnej haploskupiny, teda do tej-ktorej materskej línii.

Mnohé haploskupiny sú špecifické (typické) pre určité kontinenty a niektoré ich vetvy zase pre konkrétne regióny. Označujú sa veľkými písmenami abecedy. Do dnešných dní antropológovia identifikovali haploskupiny koreniace v Afrike, Európe, Ázii, na tichomorských ostrovoch, na oboch amerických kontinentoch a v niektorých konkrétnych etnických skupinách. Samozrejme, haploskupiny typické pre nejakú oblasť možno niekedy nájsť aj v iných oblastiach, čo je ale väčšinou dôsledok len nedávnych migrácií.

V Európe genetici identifikovali približne *desať hlavných mtDNA haploskupín*, z ktorých sedem (označovaných J, H, K, T, U, X a V) má pomerne vysokú početnosť. Zvyšné sú zriedkavé. Najviac Európanov – takmer 50 % – patrí do haploskupiny H. Každá haploskupina je odvodená od mtDNA konkrétnej mitochondriálnej „pramatky“, ktorá žila pred 10 až 35-tisíc rokmi. Anglický genetik Bryan Sykes ich poeticky nazval „sedem dcér Eviných“ a dal im aj priliehavé mená: Jasmína, Helena, Katarína, Tara, Uršula, Xénia a Velda. Takmer všetky žili v Európe už koncom staršej doby kamennej, v mladšom paleolite, iba Jasmína je neolitického pôvodu, teda prišla do Európy spolu s (poľnohospodárskou) neolitickou kultúrou pred cca 10-tisíc rokmi. Dnes patrí do Jasmíninho „klanu“, čiže do haploskupiny J, len asi 10 – 15 % Európanov. Zvyšok, t.j. cca 85 % dnešných Európanov je teda paleolitického pôvodu, ich predkovia žili v Európe už v staršej dobe kamennej.³

³ Podrobne SYKES, B. *Sedem dcer Eviných. Pramatky Evropanů*. Praha 2004, 246 s. Pozri tiež recenziu od V. Černého v Archeologických rozhledoch (Praha), 55, 2003, s. 816 – 818.

Haploskupiny mtDNA v slovenskej populácii podľa štúdie Katedry molekulárnej biológie Prírodovedeckej fakulty UK. Jednotlivé haploskupiny sú označené veľkými písmenami (H, J, K, atď.), ich vetvy číslami. Genetické vzťahy medzi haploskupinami znázorňujú čiary, ktoré ich spájajú. Početnosť haploskupín v slovenskej populácii je úmerná ploche príslušných kruhov – najčastejšia je haploskupina H, nasleduje U, T a J, zvyšné sú zriedkavé.

Je zaujímavé a neočakávané, že príslušníkov „neurópskych“ mtDNA haploskupín je medzi Európanmi len zopár percent. U nás sa, vyskytujú takmer výlučne medzi Rómami. Nájazdy Mongolov, Tatárov a ďalších cudzích etník do našich končín teda nezanechali výraznejšie genetické stopy.

Testovanie príslušnosti ku klanu tej-ktorej „Evinej dcéry“, čiže určovanie mitochondriálnej haploskupiny, sa stalo v niektorých krajinách doslova módou. Vo Veľkej Británii, v USA a inde sa ročne nechajú testovať tisíce ľudí.

Na čo sa testy DNA využívajú

U nás sa analýzy DNA donedávna využívali len pri diagnostike genetických ochorení, pri identifikácii osôb napríklad v kriminalistike a na určovanie sporného otcovstva či (zriedkavo) materstva. Obyčajne išlo o súdne prípady, verejnosť sa o ne nezaujímal, hoci ich bolo možné urobiť na požiadanie komukolvek. Donedávna ich robili iba na Katedre molekulárnej biológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, jednom z dvoch slovenských pracovísk, kde pôsobili súdni znalci z odboru genetiky špecializovaní na analýzu DNA. Druhé bolo na Lekárskej fakulte v Košiciach. V Bratislave vyšetrili asi 100 paternitných prípadov ročne.⁴ Nedávno sa situácia zmenila vďaka vzniku firmy DNAtest, o ktorej bude reč ďalej.

⁴ Otcovstvo sa potvrdí v 80 percentách sporov, článok publikovaný v SME, 13.4.2004 (<http://www.sme.sk/clanok.asp?cl=1458201>)

V zahraničí DNA testy čoraz častejšie využívajú práve genealógovia – hlavne na overenie príbuzenstva medzi menovcami (skupinami rovnomenných osôb). Analýzou Y-DNA žijúcich mužských potomkov možno napr. určiť či evanjelický Valkovci z Brezovej sú – hoci vzdialene – príbuzní katolíckym Valkovcom z východného Slovenska, alebo v akom vzťahu sú obe tieto skupiny k svojim menovcom v Maďarsku. Niekedy ide len o overenie údajov už zistených v matrikách a ďalších archívnych prameňoch. Ak bežné (archívne) pramene nedovoľujú dané skupiny spojiť, pomocou analýz Y-DNA ich členov možno preukázať, či a približne v ktorej generácii v minulosti mali tieto skupiny spoločného predka.

Mnohých tiež láka dozvedieť sa, ku ktorému z „klanov“ genetického rodokmeňa patria, kde sa ich predkovia pohybovali pred, povedzme, 30.000 rokmi, akú asi trasu prekonal, kým sa postupne dostali na miesta, kde dnes žijú oni – ich dnešní potomkovia. To všetko DNA testy umožňujú, hoci nie vždy a nie s absolútnou istotou.

Kde testovať

Test DNA, bez ohľadu na to, odkiaľ pochádzate, si môžete nechať urobiť v podstate kdekoľvek na svete. Väčšina spoločností zameraných na analýzy DNA pre genealógov (bežných záujemcov z ktorýchkoľvek častí sveta) pôsobí v USA a v Anglicku. Priekopníkmi a lidrami v tejto oblasti sú spoločnosti Family Tree DNA z amerického Houstonu (v štáte Texas) a britská Oxford Ancestors. Prvá sprístupnila komerčnú verziu DNA analýz v apríli roku 2000. Do týchto dní otestovala viac ako 150.000 vzoriek z rôznych častí sveta (vrátane Slovenska). Spoločnosť Oxford Ancestors založil Bryan Sykes po vydaní svojej popularizačnej knihy „Sedem dcér Eviných“ (2001, vyšla aj v češtine).⁵ Spočiatku sa špecializovala hlavne na analýzy mtDNA a v rokoch 2001 – 2003 ich vykonala viac ako 10-tisíc. Prehľad o ďalších zahraničných spoločnostiach pôsobiacich v tejto oblasti možno nájsť napr. na stránke www.genetealogy.com.

V Českej republike – v Prahe na Florenci – sídli spoločnosť DNA test CZ. Aj ona ponúka testy na určovanie príbuzenských vzťahov. Všetky však realizuje v amerických laboratóriách. „Najčastejšie využívame komplexné laboratória v Nevade a Utahu“, uvádzajú jej predstavitelia a na otázku prečo odpovedajú: „Existuje niekoľko dôvodov, prečo nerobiť komerčné testy v tuzemských laboratóriách. Medzi hlavné patrí dlhšia skúsenosť zahraničných laboratórií a tiež vyššie počty spracovávaných vzoriek a vďaka tomu i nižšia cena pre zákazníkov.“⁶ Počet DNA testov s genealogickým základom sprostredkovaných touto firmou zatiaľ neprerástol niekoľko desiatok za rok. Občania Slovenskej republiky tvorili asi 5 % záujemcov o ne.

V roku 2005 vznikla v Bratislave spoločnosť DNAtest, ktorú založili poprední slovenskí odborníci v oblasti analýzy ľudskej DNA. Aj ona má v ponuke – okrem

⁵ Pozri pozn. 2.

⁶ Pozri stránku www.dnatest.cz. Za ďalšie poskytnuté informácie ďakujeme p. Martinovi Pegnerovi, manažérovi spoločnosti.

paternitných DNA testov – rodokmeňové analýzy. „Analýzy DNA pre genealogické účely sme už robili, prípadov však bolo zatiaľ veľmi málo. Prečo? Tieto služby sme zvlášť nepropagovali. V problematike sme však dobre zorientovaní a technicky aj metodicky pripravení,“ hovorí jeden z jej zástupcov. „Máme metodicky zabezhnutých 17 rozličných Y-chromozómových markerov, pričom sme stanovili početnosti jednotlivých alel priamo v slovenskej populácii. To je viac ako dosť pre akékoľvek genealogické účely.“ A ceny? Tie sa pohybujú od troch do 11-tisíc slovenských korún. Sú teda podstatne nižšie ako ceny zahraničných spoločností.⁷

Odber vzoriek

Len donedávna sa na analýzu DNA poskytovala krv. Odber bol jednoduchý, no nie každému príjemný, a samotná analýza DNA a interpretácia výsledkov trvala niekedy aj mesiac. Dnes sa u nás – rovnako ako aj v zahraničných laboratóriách – uprednostňujú výtery sliznice ústnej dutiny. Odber je jednoduchý – pomocou zaslanej odberovej súpravy si testovaná osoba urobí ster z ústnej sliznice, vzorku zabalí do obálky a dopraví (osobne či poštou) do príslušného laboratória. Ako náhradu za ster možno použiť aj iné, neštandardné vzorky – vlasy testovaných osôb (genetici ich nemajú radi), olíznuté obálky či cigaretové ohorky, použité žuvačky, zubné kefky a pod. O výsledkoch testov v prípade spominatej bratislavskej firmy sa dozviete do 4 – 14 dní. Pri využití služieb zahraničných firiem treba samozrejme čakať o čosi dlhšie.

Úskalia

Za isté obmedzenie môže niekto považovať skutočnosť, že DNA-testy si nemôže urobiť sám (ako v prípade klasického výskumu v archívoch). Možno aj preto u mnohých tieto postupy vyvolávajú isté pochybnosti a otázky. Samotné testovanie v laboratóriu – ak ho vykonáva solídne pracovisko – musí priniesť spoľahlivé a vždy rovnaké výsledky. Spornejšia môže byť ich interpretácia. Britský genetik Mark Jobling z Univerzity v Leicestri (ktorá urobila rad priekopníckych výskumov v oblasti využitia DNA-analýz) k tejto otázke v roku 2003 poznamenal: „Interpretácia výsledkov genetických testov nie je vždy jednoduchá. Zákazníci podobných firiem si často odnášajú domov len výplody niečej fantázie“.⁸

Geoff Swinfield z londýnskej Spoločnosti genealógov o čosi menej skepticky dodáva: „DNA testy môžu dokázať, či dvaja ľudia pravdepodobne sú alebo nie sú v otcovských alebo materinských líniách príbuzní. Čo ale treba ešte prekonať, je tá veľká sivá oblasť v strede, kde máme veľmi podobné vzorce, no zatiaľ nemáme možnosť profitovať z podrobných testov. Na toto si teda budeme musieť ešte počkať“.⁹

⁷ Pozri stránku www.dnatest.sk

⁸ *Genetika umi odhalit nevěru předků*, článok z Lidových novin z 9. 6. 2003 zverejnený na http://www.dnatest.cz/cz/01_DNA_aktuality_a_zpravy_z_oblasti_genetiky/cz_news.asp#q28

⁹ SWINFIELD, G.: *DNA tests and family history*. In: *Genealogists' Magazine*. (Londýn, UK), Vol. 28, Nr. 5, March 2005, s. 186

Doterajšie výskumy a perspektívy

Megan Smolenyak, americká popularizátorka využívania DNA analýz v genealogickom výskume, je optimistka: „Spočiatku bola genealógia (ako túto výskumnú oblasť na pomedzí genealógie a genetiky sama nazýva – pozn. aut.) vítaná so zdravou dávkou skepticizmu. V prvých rokoch bolo problematické získať editorov a organizátorov konferencií, aby prijali články alebo prednášky o DNA. Asi okolo roku 2003 sa situácia začala meniť a genealógovia začali mať o tieto veci záujem...“¹⁰ Sama v roku 2002 iniciovala testovanie prvých vzoriek z tatranskej obce Osturňa, kam siahajú jej korene.¹¹ Predvlni vydala knihu „Trace your roots by DNA“, ktorá je písaná zrozumiteľným jazykom a genealógom môže slúžiť ako vynikajúca pomôcka pri hľadaní najvhodnejšieho testu pre ten-ktorý genealogický problém a pri interpretácii jeho výsledkov.¹²

K ďalším priaznivcom tejto metódy patrí George Valko, ktorý už niekoľko rokov financuje vyššie spomínané testy týkajúce sa Valkovcov z rôznych častí Európy. Na internete možno nájsť aj ďalších nadšencov so slovenskými koreňmi, ktorí sa rozhodli využiť výsledky DNA analýz vo svojom genealogickom výskume.

Dá sa predpokladať, že počet záujemcov o tento spôsob spresňovania a dopĺňania výsledkov genealogického výskumu bude vzrastať – u nás i vo svete. S napredujúcim (akademickým a vedeckým) výskumom v oblasti archeológie, antropológie, populačných a ďalších štúdií budú sa nepochybne rozširovať aj poznatky v týchto oblastiach. Raz teda možno mnohí z nás budú poznať väzby s členmi mnohých tých kmeňov a etník, ktoré v minulosti obývali našu planétu, cesty ich potomkov do dnešných pôsobísk či naopak – svoje vlastné línie smerujúce k dávny koreňom nášho druhu.

¹⁰ SMOLENYAK SMOLENYAK, M.: *Honoring our ancestors: Is genetic genealogy oversold?* Family History circle, 28. jún 2006, <http://blogs.ancestry.com/circle/?p=384>.

¹¹ Pozri nasledujúci príspevok.

¹² SMOLENYAK SMOLENYAK, M. – TURNER, A.: *Trace your roots with DNA. Using genetic tests to explore your family tree*. Emmaus, PA (USA), Rodale 2004, 272 s. Ďalšie publikácie k téme možno nájsť na internetovej stránke <http://www.familyreedna.com/books.html>

DNA TESTY ROZPTYLJÚ GENEALOGICKÝ MÝTUS

Megan Smolenyak*

Mysleli by ste si, že skupina ľudí s menom Smoleniak, všetci pôvodom z jednej malej dediny, musí mať spoločného predka? My sme si to mysleli tiež. No mýlili sme sa.

Tajomstvo nášho pôvodu

Z genealogického hľadiska je Smoleniak výhodné meno. Nie je nás tak veľa a hoci sme dnes rozptýlení od Ukrajiny až po Antarktídu, dlhoročné výskumy ukázali, že všetci máme korene v jednej geograficky izolovanej slovenskej dedine – Osturni. A ako by to nestačilo, údaje z jedinej cirkvi v obci, gréckokatolíckej farnosti Sv. Michala, prezrádzajú, že tunajší Smoleniakovci žili po celé desaťročia len v štyroch domoch (s popisnými číslami 88, 96, 103 a 135).

Cirkevné matriky, pozemkové knihy a sčítacie operáty nám dovolili sledovať tieto domácnosti do 40-tych rokov 18. storočia. Postupujúc generáciu za generáciou do minulosti, neprestávali sme hľadať náznaky ich zblížovania. Mysleli sme si, že skupiny žijúce v takej tesnej blízkosti nemôžu nemať spoločné korene. A keď sme – zodpovedajúco našim úvahám – našli vo vojenskom súpise z roku 1715 záznam len o jednom Smoleniakovi, ešte viac nás to utvrdilo v predstave, že musíme mať spoločného predka, hoci to nemusel byť práve tento.

Stopa však odrazu vychladla. Hoci sme vedeli, že kostol v roku 1796 vyhorel a my – pokiaľ ide o záznamy týkajúce sa Osturne – nemôžeme byť príliš optimistickí, neprestávali sme dúfať, že ešte nejaké nájdeme. A ďalej sme udržiavali svoju genealogicky vytúženú predstavu spoločného pôvodu. Zo všetkých 4 smoleniakovských domácností sa v rokoch 1890 – 1909 niekto vysťahoval do USA a potomkovia boli zvedaví, či sú navzájom, hoci vzdialene príbuzní. Ako sme im mali vyhovieť?

DNA testy – pomoc naporúdzi

Zhodou okolností sme sa v slepej uličke ocitli zhruba v tom istom čase, ako boli bežným záujemcom po prvýkrát sprístupnené DNA-testy (v cenách po 200 – 300 USD za test). Náš prípad sa javil ako ideálna menno/Y-chromozómová prípadová štúdia. Chromozóm Y sa po celé generácie dedí z otca na syna. Jeho šírenie je v zásade totožné so šírením priezviska (rodového mena) v mužských líniach rodokmeňa.

* Megan Smolenyak Smolenyak je významnou popularizátorkou genealógie v USA. Jej korene siahajú do Osturne. Genealógiu sa venuje viac ako tri desaťročia. Vydala niekoľko samostatných prác (*Honoring our ancestors, In search of our ancestors, They came to America* at.). Príspevok, ktorý publikujeme, patril medzi prvé „genetealogické“ články, ktoré sa týkali rodín so slovenskými koreňmi. Vyšiel v roku 2002 v *Everton's Family History Magazine* SMOLENYAK, M.: *DNA testing dispels a genealogical myth*. *Everton's Family History Magazine* (Logan, Utah, USA), May/June 2002, s. 38 – 42; pozri aj <http://www.honoringourancestors.com/dnaeverton2002.pdf>

V lete v Osturni. Foto: Milan Šišmiš, 2006

Y-DNA testy sa v genealogii často využívajú na zistenie, či osoby s rovnakým menom (priezviskom) majú alebo nemajú spoločného predka. Presne tak sme ich zamýšľali použiť aj my.

Potrebovali sme len získať testovacie vzorky zo všetkých štyroch smoleniakovských línií. Ak sa budú zhodovať, potvrdí sa naša teória, že všetci máme spoločného predka. Ak budú zhodné len niektoré, dozvieme sa aspoň to, ktoré línie sú odlišné a na čo sa máme pri ďalšom výskume sústrediť. Čo však, ak sa žiadne zhodovať nebudú? To by ale bolo hlúpe. Nie, to je vylúčené!

Za podpory niekoľkých sponzorov z našej rodinnej asociácie (Osturňa Family Association)² sme sa rozhodli pre spoluprácu s Family Tree DNA v Houstone, spoločnosťou pôsobiacou v Texase. V dobe, kedy sme začínali, boli dostupné len 12 markerové testy. Dnes Family Tree DNA a Ancestry.com ponúkajú 21, resp. 23 markerové testy (najnovšie až 67 markerové – pozn. red.). V tom čase však 12 markerové testy boli spomedzi komerčných testov najdostupnejšie a sľubovali tiež najspolahlivejšie výsledky.

Výber testovacej spoločnosti ovplyvnila aj skutočnosť, že Family Tree DNA bude databázu vzoriek a mohla nás – vtedy i neskôr – upozorniť na prípadné zhody. Už pred zadaním úlohy, týkajúcej sa Smoleniakovcov, sme počítali s budúcim rozšire-

² V Manville, New Jersey sa v polovici augusta 2006 konalo zatiaľ posledné stretnutie tejto organizácie. Pozn. red.

ním štúdie na celú dedinu tak, aby postupne vznikla osturnianska databáza, ktorá by potenciálne mohla odhaliť spojenia, nezachytené v písomných prameňoch.

Teraz už išlo len o to presvedčiť mužov zo všetkých 4 spomínaných línii, aby sa zúčastnili na testoch a poskytli stery z úst. Očakávali sme námietky i otázky, týkajúce sa ochrany ich súkromia. V dôsledku dlhodobých vzťahov s obcou, vzájomnej dôvery i roky pestovaných stykov s príbuznými však každý oslovený vzorku ochotne poskytol.

„Prišla vám obálka“

Vzorky z každej línie sme predložili na otestovanie a netrpezlivo sme odpočítavali tých 7 týždňov, ktoré nás delili od doručenia výsledkov. Nakoniec sme sa dočkali.

Netrpezlivo, jednu za druhou sme otvárali obálky, ktoré prinášali správy o výsledkoch testov. Napriek všetkým očakávaniam sa však žiadne zo vzoriek nezhodovali! Ba čo viac – ako vyplynulo z porovnania markerov (pozri tabuľku) – ani sa len nepodobali!

Lokus

Dom č.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
88	7	7	7	5	10	12	4	5	3	5	6	6
96	5	7	5	6	5	8	5	4	4	5	7	5
103	5	9	7	5	4	8	5	4	2	5	6	6
135	5	6	6	5	8	8	4	5	3	4	5	4

Lokus je miesto na chromozóme. Každý lokus má alely, identifikačné znaky. Testy použité pre túto štúdiu obsahovali 12 takýchto znakov (markerov) – ich alely sú zobrazené zľava doprava – pri každej smoleniakovskej domácnosti.

Očakávali sme, že nájdeme aspoň 10 z 12 možných zhôd (medzi ktorýmikoľvek 2 riadkami), ktoré by spätne potvrdili naše predstavy o spoločnom predkovi.

V čase čakania na prvé výsledky sme predložili ešte pár vzoriek, týkajúcich sa domov 88 a 96. Tie – na rozdiel od predchádzajúcich – vykazovali medzi sebou dokonalú zhodu (12:12). Presnosť testov bola teda nespochybniteľná. Nedalo sa uniknúť tomu, čo testovanie prezradilo: žiadna zo 4 smoleniakovských línii nemá spoločného predka!

Vedeli sme, že to neznamená, že medzi týmito líniami niet žiadneho spojenia. Z predchádzajúceho výskumu sme napr. vedeli, že medzi obyvateľmi z domov č. 88 a 96 došlo k pokrvnému spojeniu niekedy okolo polovice 18. storočia, nie však medzi smoleniakovskými, ale kolaterálnymi vetvami. Aj tak nás však ohromilo zistenie, že naša roky pestovaná predstava o spoločnom pôvode sa zrútila. Pri úvahách o našom náhľom „rozdelení“ sa ponúvalo niekoľko teórií, ktoré mohli vysvetliť tieto neočakávané výsledky.

Teória „podvrhnutého“ otca

Podľa jednej z možností sa v smoleniakovských líniach mohli objaviť jeden alebo viacerí „podvrhnutí“ otcovia. Keďže chromozóm Y sa dedí z otca na syna, vždy, keď má nejaká žena z rodiny nemanželský pomer a syna z neho vydáva za syna splodeného s vlastným mužom, dochádza k pretrhnutiu reťazce (pozn. red.: priezvisko prestáva kopirovať Y-chromozómovú líniu). Aj keď môže ísť o zriedkavé prípady, ak sa za stáročia používania priezviska Smoleniak vyskytol len jediný, mohlo v ktorejkoľvek zo smoleniakovských línií dôjsť k prerušeniu reťazca Y-chromozómov. Inými slovami otec ľavobočka z 18. storočia mohol ovplyvniť výsledky súčasných testov.

Podobná situácia, pri ktorej syn zdedil priezvisko po (povedzme slobodnej) matke, mohla vyústiť do línie s menom, ktoré neodrážalo jeho Y-chromozómové pozadie. Všetci potomkovia takejto matky potom prenášali túto geneticko-genealogickú nezhodu.

Teória vzniku priezviska

Podľa inej teórie mohli výsledky – inak úplne korektné – iba odrážať vývoj priezvisk v obci. Meno Smoleniak znamená čosi ako „smoliak“ či „počerný“. Možno usudzovať, že prvý jeho nositeľ mal tmavú pleť či vlasy, alebo pracoval so smolou či dehtom. V čase tvorby priezvisk v Osturni (predpokladáme niekedy v 17. storočí) mohli rôzni – dvaja či viacerí navzájom cudzí – muži zodpovedať popisu „smoleniaka“. Ak tomu bolo tak, naše rodiny sú nezávislé preto, že – vďaka podobnému vzhľadu či povolaniu – ich predkovia dostali rovnaké, hoci dosť zriedkavé priezviská.

Teória vývoja priezviska

V zmiešaných rodinách často dochádzalo k preberaniu priezvisk a ich modifikáciám. V dôsledku častých úmrtí manželiek sa mnohí z našich predkov ženili viackrát. V takých prípadoch nezriedka vznikali domácnosti s „jeho“, „jej“ a „ich“ deťmi. Deti z mnohých takýchto rodín zvykli v Osturni volať menami (priezviskami) po ich krstných či nevlastných otcoch. Ak priezvisko, ktoré im nakoniec „prischlo“ a prešlo aj na ich potomkov, bolo v skutočnosti priezviskom ich nevlastného otca, došlo znova k menno-geneticko nezhode.

Aj ďalšie spôsoby tvorby mien v Osturni mohli prispieť ku konfúzii priezvisk. Tam, kde žilo pohromade veľa osôb s rovnakým priezviskom, rozlišovali ich prímenami. Napr. ak bolo v obci veľa Smoleniakovcov, jedných z nich mohli na odlišenie volať Mudrákovci-Smoleniakovci (možno podľa ženy vydatej za Mudráka). Časom sa mohlo takto utvorené prímeno stať menom celej jednej rodovej línie. Aj takéto situácie mohli spôsobiť, že priezviská a Y-chromozómy ich nositeľov sa nevyvíjali súbežne.

Čo ďalej

Mohli sme – ako najpravdepodobnejšiu – prijať teóriu o vzniku priezviska a jednoducho prehlásiť, že predkom dnešných smoleniakovských línií, niekoľkým ich

navzájom cudzím „praotcom“, prišchlo rovnaké priezvisko. Pokiaľ sa ale dali pripustiť aj iné možnosti, nemohli sme sa s takýmto riešením uspokojiť. Napríklad v domácnosti č. 103 sa okolo roku 1800 vyskytol prípad zmiešanej rodiny s menom *Vanečko*. Testy viacerých vanečkovských línií by mohli ukázať, či Smoleniakovci z domu č. 103 nie sú (geneticky) vlastne Vanečkovcami. Vieme tiež o jednom stáročia starom nemanželskom vzťahu (ktorého aktérov máme doložených), ktorý možno overiť testom, týkajúcim sa potomkov jednej z domácností.

Najväčšiu nádej však vkladáme do pripravovanej, celoosturnianskej štúdie. Keďže ide o priveľký projekt, požiadali sme veľa ľudí pôvodom z Osturne, aby sa doň dobrovoľne zapojili. Naši predkovia žili dosť izolovane od okolitého prostredia, ich výskum by teda mohol priniesť zaujímavé výsledky.

Hoci k dnešnému dňu sa nechali testovať nositelia len piatich z asi 50 osturnianskych priezvisk, máme už prvé dva prekvapujúce výsledky.³ Jedno z preskúmaných priezvisk – *Bizub* – na 10-tich z 12-tich pozícií vykazuje zhodu s jednou osobou zo smoleniakovských domácností. Keďže 2 nezhodné markery sa nezhodujú len v 1 pozícii, predpokladáme, že testované osoby majú spoločného predka, hoci mnoho generácií vzdialeného. Ďalším prekvapením je, že jedna z týchto rodín vykazuje židovský pôvod. Nechali sme urobiť testy na preskúmanie tejto kuriózneho situácie.

Naďalej chceme pokračovať v overovaní teórií o pôvode smoleniakovských rodín, súbežne s výskumom ostatných rodín z Osturne. Výsledky testov stále prinášajú nové údaje. Dozvedáme sa z nich o skutočnostiach, ktoré sme ani najmenej nepredpokladali. Veríme, že krok za krokom sa postupne dozvieme viac o svojich koreňoch a že svojou, do istej miery priekopníckou prácou prispějeme tiež k rozvoju samotnej genetológie (genetiky a genealógie).

³ V súčasnosti ide už o podstatne viac testovaných línií. Presné údaje sa nám však do uzavierky čísla nepodarilo získať. Pozn. red.

Pád z Džingisovho stromu

DNA testy zabezpečili Thomasovi R. Robinsonovi, asociovanému profesorovi ekonómie na univerzite v Miami, dvojnásobné prekvapenie. Prvým bolo, keď mu povedali, že je potomkom Džingischána. Druhým, keď sa minulý týždeň dozvedel, že prvý test bol nesprávny.

Príčinou tohto obratu boli pochybnosti samotného Robinsona. Jeho dočasné uvedenie do mongolskej panovníckej dynastie začalo v apríli, keď mu zavolali z Oxford Ancestors, anglickej spoločnosti testujúcej DNA, ktorú v roku 2003 požiadal, aby otestovala jeho Y-chromozóm. Spoločnosť povedala, že na základe aktuálneho porovnania so svojou databázou chromozóm p. Robinsona vykazuje genetické znaky veľmi blízke chromozómu Džingischána.

Mužskí potomkovia p. Robinsona boli Britmi. Možno pre nápadnú nezlučiteľnosť – a kontrast medzi jeho a Džingischánovým povoláním – o náleze písalo niekoľko novín, vrátane New York Times. Potom jedna televízna spoločnosť ponúkla p. Robinsonovi let do Mongolska. Namiesto toho, aby vysedával s rukami za hlavou a hovel si v tieni nehynúcej slávy svojho nového predka, ako by to možno urobili iní, rozhodol sa p. Robinson, skôr ako by veci zašli príďaleko, podniknúť ešte jeden pokus.

Opýtal sa na názor Family Tree DNA v Houstone, aby sa od jej riaditeľa Bennetta Greenspana minulý týždeň dozvedel, že patrí k inej vetve Y-chromozómového rodostromu ako mongolský vládca a teda nemusí byť jeho potomkom.

Chris Tyler-Smith, genetik zo Sangerovho inštitútu v anglickom Cambridge povedal, že analýza, ktorú urobila Family Tree DNA, je správna. V e-mailovej správe p. Robinsonovi napísal, že Y-chromozómový test, ktorý pre neho urobili, „nezvratne vylučuje spojenie s Džingischánovým haplotypom“.

Tím vedený Dr. Tylerom-Smithom identifikoval haplotyp alebo genetický znak mongolskej panovníckej dynastie v roku 2003 po výskume, ktorý ukázal, že ho nosí asi 16 miliónov mužov žijúcich na územiach bývalej mongolskej ríše. Doména Džingischána a jeho nástupcov sa rozprestierala od Kaspického mora po Tichý oceán a súčasní historici tvrdia, že Džingis sa o to namáhavo snažil vo svojich rozsiahlych härenoch.

Pán Robinson povedal, že ho rozladilo iba to, že v Oxford Ancestors neurobili rovnaké testy ako vo Family Tree DNA a že mu mohli aspoň povedať, že sú dostupné.

Bryan Sykes, zakladateľ Oxford Ancestors, povedal, že súhlasí s verdiktom Dr. Tylera-Smitha, ale trvá na tom, že jeho pôvodná interpretácia bola opodstatnená.

Rozdiel sa prejavil preto, lebo Oxford Ancestors testovali Y-chromozóm p. Robinsona len v 9 pozíciách, v ktorých DNA v rôznych generáciách veľmi často mutuje. Nájdenie zhody medzi p. Robinsonom a Džingisom v siedmich z 9 pozícií Dr. Sykes považoval za dostatočné na to, aby deklaroval priamy príbuzenský vzťah, lebo – ako povedal – mimo Ázie sa ešte nikdy predtým s takouto zhodu nestretol.

Hlavné vetvy Y-chromozómového rodokmeňa však definujú mutácie v pozíciách, ktoré sa menia len veľmi zriedkavo. V Oxford Ancestors nepreverili pomaly mutu-

júcu pozíciu určujúcu vetvu, ku ktorej patrí Džingischán. Vo Family Tree DNA však p. Greenspan spozoroval rozdielnu črtu v jednej z rýchlo mutujúcich pozícií DNA, čo mu nedalo pokoja a urobil nákladný test pomaly mutujúcej časti.

„Zhodu v 10 rýchlo mutujúcich pozíciách prehlasovala nehoda v jednej pomaly mutujúcej pozícií“, povedal Dr. Tyler-Smith.

(Nicolas Wade, The New York Times, 21. jún 2006)

Najväčší rodostrom všetkých čias

Rozmýšľali ste niekedy o tom, kde sa vaši predkovia túlili pred 60.000 rokmi? Teraz to môžete zistiť, ak sa zapojíte do najambicióznejšieho projektu na svete skúmajúceho genetické a migračné dejiny ľudskej rasy.

Verejnosť, ľudia z celého sveta, môžu poskytnúť svoju DNA do Genografického projektu a vedci z Arizonskej univerzity v Tucsone urobia genetickú analýzu. Verejný zber vzoriek DNA je súčasťou širšieho projektu zameraného na odhalenie koreňov a dejín migrácie ľudstva tisícky rokov dozadu pomocou analýzy genetických vzoriek prinajmenšom od 200.000 ľudí z celého sveta.

Spoločnosti National Geographic a IBM sa púšťajú do Genografického projektu, prelomového, 5 rokov trvajúceho globálneho výskumu migračných dejín ľudstva. Projekt objasní, ako sa naši predkovia dedili do rozličných skupín a akými cestami sa uberali, aby sa rozptýlili po celom svete.

Jeden z hlavných aspektov projektu je terénny výskum a zber vzoriek DNA od pôvodných obyvateľov z celého sveta. Pod túto ťažiskovú súčasť projektu sa podpísala Nadácia rodiny Waittovcov (Waitt Family Foundation).

Univerzita v Arizone sa zúčastňuje na inej fáze projektu – analýze vzoriek poskytnutých verejnosťou. Jednotlivci sa môžu zúčastniť na projekte a dozvedieť sa tak o ich vlastných predkoch kúpou účastníckeho balíčka a poskytnutím vzorky svojej DNA.

„Čím viac ľudí poskytne svoje genetické informácie do projektu, tým viac lokálnych detailov o tom, ako ľudia migrovali po Zemi, budú môcť vedci vyplniť,“ povedal Michael Cusanovich, riaditeľ výskumných laboratórií Arizonskej univerzity. Cusanovich dodal, že toto je po prvýkrát, čo sa členovia širokej verejnosti môžu zapojiť do genetického projektu takéhoto rozsahu.

Vzorky DNA poskytnuté verejnosťou bude analyzovať Michael F. Hammer, vedecký pracovník z výskumných laboratórií Arizonskej univerzity a tamojšieho Inštitútu BIO5. Jeho tím preskúma ľudské línie pomocou znakov zakódovaných v ich DNA. Vzorky DNA budú analyzované v arizonskom univerzitnom Genomickom analytickom a technologickom korpuse (GATC), zariadení poskytujúcom genomické výskumné skúšky verejnosti a súkromným výskumným inštitúciám. GATC má kapacitu spracovať až 10.000 vzoriek mesačne. Aktuálne zaťaženie bude závisieť od toho, koľko ľudí podporí toto multinárodné úsilie.

„Po prvýkrát sa ľudia z celého sveta budú môcť dozvedieť o svojich genetických predkoch“, povedal Hammer, populačný genetik. Jednou z jeho špecializácií je určovanie prehistorických príbuzenských vzťahov medzi ľuďmi s využitím genetiky.

Porovnávaním genetických znakov (markerov) práca vedcov z Arizonskej univerzity vnesie nové pohľady do ľudských rodostromov, ktoré je takmer nemožné objaviť pomocou tradičných genealogických metód. Na rozdiel od písomných historických záznamov, ktoré sa môžu stratiť, alebo ústnych spomienok, ktoré môžu padnúť do zabudnutia, informácie uchovávané v ľudských génoch pretrvávajú.

Cusanovich analyzoval svoju vlastnú DNA, čo mu pomohlo preskúmať svoju rodinu až do dôb „kedy križiacke výpravy brázdili Stredný Východ“. Mnoho ľudí, ako povedal Cusanovich, profesor biochémie a molekulárnej biofyziky na Univerzite v Arizone a profesor v BIO5, si robí genealogický výskum. „Keď sa spýtate ľudí tu dookola, zistíte, že každý desiaty si doma zostavuje malý rodokmeň. Aby preskúmali svoje vlastné dejiny, chodia do všetkých možných archívov a využívajú webovské stránky.“

Vedci z Arizonskej univerzity analyzujú malú frakciu genetického materiálu účastníkov – Y chromozóm, ktorý sa dedí z otca na syna, a mitochondriálnu DNA, ktorá sa dedí z matiek na ich synov a dcéry. To umožňuje výskumníkom určiť charakteristické genetické znaky oboch rodičovských línií.

Univerzita spolupracuje s akciovou spoločnosťou Family Tree DNA, špecializujúcou sa na hľadanie predkov využitím genetiky. So spoločnosťou bol uzavretý kontrakt na spracovanie vzoriek v Genografickom projekte. Hammer je konzultantom a akcionárom tejto spoločnosti. Univerzita nebude mať z projektu finančný zisk.

Ľudia, ktorí sa chcú zúčastniť na Genografickom projekte si od spoločnosti National Geographic môžu kúpiť testovací balíček za 99,95 amerických dolárov (bez poštovného a balného). Súbor obsahuje kefku na stery z vnútra úst a tubu na odoslanie vzorky do Family Tree DNA. Spoločnosť vzorku zaregistruje a odošle ju na analýzu do Arizonskej univerzity. Všetky vzorky sú analyzované anonymne, kvôli ochrane súkromnia jednotlivcov, a informácie budú použité len v tomto projekte. Účastníci sa môžu dozvedieť o svojich osobných výsledkoch na webových stránkach.

Účastníci, ktorí sa chcú dozvedieť o celom novom súbore svojich príbuzných, môžu nechať zverejniť svoje mená pre Family Tree DNA a potom si naplánovať svoje najväčšie rodinné stretnutie všetkých čias.

(Jedno z prvých ohlásení Genografického projektu, ktoré 5. 4. 2005 urobila Arizonská univerzita. Zdroj: University of Arizona, ScienceDaily Magazine, http://www.sciencedaily.com/releases/14_aprila_2005 bol projekt avizovaný aj v českom vydaní časopisu National Geographic, ktoré o ňom v novembri toho istého roku prinieslo aj zatiaľ posledné, obsiahle informácie. Podobných projektov však beží vo svete viac.)

Preklady z angličtiny M. Šišmiš

ŠLACHTICI Z KONKOĽA A THEGE-KONKOLYOVCÍ

Zdenka Vráblová

Konkolyovci, ktorí k svojmu menu zvykli pripájať aj meno legendárneho kumánskeho vojvodu Thegeho, zaujímali od 14. storočia dôležité miesto v Komárňanskej stolici – patrili k zámožným rodom tunajšej strednej šľachty. V ďalšom období, predovšetkým v 15. – 18. storočí členovia tohoto rodu pôsobili aj v Peštianskej, Trenčianskej, Vesprémskej a Šopronskej stolici. Svoj prídomok, neskôr priezvisko odvodzovali od Konkola, dnes miestnej časti Hurbanova. Územie začiatkom 14. storočia získali od predchádzajúcich majiteľov, šľachticov z Konkola – potomkov Arpádovcov, s ktorými zrejme neboli v príbuzenskom vzťahu. Náš výskum sa sústredil na dejiny oboch týchto rodov, predovšetkým však na vývoj Thege-Konkolyovcov, ktorých potomkovia žijú na Slovensku, v Maďarsku a inde dodnes.¹

Osada Konkol'

Prítoky Dunaja – Váh, Nitra a Žitava vytvárali na území Komárňanskej stolice veľa bočných ramien a jazier. Niektoré boli splavné a poskytovali možnosť na lov rýb a rozvoj mlynárstva, no zároveň boli aj istou hrozbou. Pri povodniach aj celé týždne zostávali rozvodnené a na poliach a lúkach vytvárali rozsiahle močiare.² V takýchto podmienkach žili aj obyvatelia dolného Požitaví. Od konca 9. storočia, teda od čias príchodu prvých staromaďarských vojenských družín do tejto oblasti, sa za hlavný tok Žitavy považovalo rameno, ktoré ústilo do Dunaja pri Zsitvató. Či bolo splavné, je otázne, pretože už roku 1291 ho považovali len za tečúcu vodu (*aqua fluvialis*) a nie rieku (*fluvius, flumen*).³

Celé povodie Žitavy pôvodne osídľovali Slovania. Aj po príchode starých Maďarov, Kabarov a Pečenehov sa tu po nich zachovali názvy sídiel.⁴ Patril k nim aj Konkol' (územie nachádzajúce sa dnes v chotári Hurbanova).⁵ Od konca 10. storočia bol súčasťou rozsiahleho majetkového komplexu, ktorý sa rozkladal v povodí Dunaja a jeho prítokov. Patril Kopáňovcom (*genos Capatani*), vedľajšej vetve Arpá-

¹ Stretli sme sa s tvarmi mena *Konkoly, Kónkoly, Thege-Konkoly, Konkoly-Thege* i *Konkol'*. V súčasnosti prevažuje tvar *Konkoly*. – Za odborné konzultácie k štúdiu ďakujeme Doc. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc. z Historického ústavu SAV v Bratislave.

² VRÁBLOVÁ, Z. *Rozvoj poľnohospodárskej výroby na zičovských panstvách v Komárňanskej stolici v 18. a na začiatku 19 storočia*. Bratislava 2000, s. 114 – 119, dizertačná práca.

³ GYÖRFFY, Gy. *Arpád-kori Magyarország történeti földrajza*. Budapest 1986, s. 388.

⁴ Tamže, s. 389 a MAREK, M. *Pečenehovia a Uzi na Slovensku*. Historický časopis, 51, 2003, č. 2, s. 210 – 213.

⁵ STANISLAV, J. *Slovenský juh v stredoveku I*. Martin 1943, s. 324 – 328. Podľa autora starí Maďari prevzali slovanský názov Konkol' s nosovkou, pričom na označenie zmkčenia služilo -y (l'-ly), čiže Konkol'-Konkoly.

dovcov, a jeho správnym strediskom bol Koppánmonostor (dnes časť Komáromu, v Maďarsku).⁶

Po neúspešnom pokuse čelného predstaviteľa rodu vojvodu Kopáňa o uchopenie moci v Uhorsku (997 – 998) kráľ Štefan I. dal príkaz presídliť členov jeho rodu a ich prívržencov do vznikajúcich komítátov na východe krajiny.⁷ Nariadenie sa však celkom nerealizovalo, mnohí zostali na území komárňanského kráľovského komítátu a pokračovali v správe svojich majetkov – zvyškov rozbitého kopáňovského panstva.⁸

V 14. storočí ich majetky získal Pavol Maďar, veliteľ hradu Gýmeš (*Paulus Mogor dict. de Gymus*). V tom období sa sídlo označované ako dedina (*possessio Conkol nominatam*, 1306) na brehoch Žitavy (*iuxta fluvium Sytua terram*)⁹ – asi hlavne vplyvom povodní a tvorby močiarov – začalo vyludňovať, no nezaniklo.

Za neskorších vlastníkov sa Konkol' delil na horný a dolný (*praedio Felső a Alsó Konkoll*). Takto tunajšie majere (*Felső a Alsó Konkoly puszta*) vo svojich zemepisno-historických dielach spomínajú aj Matej Bel a Elek Fényes.¹⁰ Územím vtedy pretekala rieka, boli tu stojaté vody, rybník, miesta pre rybárov a bol tu i mlyn.¹¹

Vzhľad oblasti a sídla v 18. storočí bolo možné rekonštruovať na základe mapky významného kartografa ostrihomského arcibiskupa Jána Fabríciausa z roku 1732 a jeho zemepisno-historického diela.¹² Podľa Fabríciausa sa Konkol' nachádzal na ľavom brehu bočného ramena Žitavy – *Határ ere*, ktoré pretekalo *Várföldom*, kde sa jeho tok križoval s tokom Nitry. Potom sa vlievalo pri *Todváre*¹³ do ďalšieho bočného ramena Žitavy – *Fekete ere*. V povodí *Határ ere* sa v Konkoli vytváral močiar, ktorý sa tiahol aj pri rybníku *Fejér Gréb*.

Pôvodní a noví vlastníci

S prvou písomnou zmienkou o Kopáňovcoch v Konkoli sa stretávame v roku 1247 pri del'be Kavy (*praedio Kava*), usadlosti, ktorá tiež pôvodne patrila do koppánmonostorského panstva. Kopáňovci (*Marcum, comitem Huntensem. Nicolaus comes*

⁶ GYÖRFFY, Gy. c. d., s. 390. V súpise 23 usadlostí je uvedený aj Konkoly.

⁷ STEINHÜBEL, J. *Vznik Uhorska a Nitrianske kniežatstvo*. Historický časopis, 47, 1999, č. 4, s. 601 – 606, Koppán (Katapán) monostor. In: GYÖRFFY, Gy. c. d., s. 433 – 434.

⁸ GYÖRFFY, Gy. c. d., s. 390. Autor uvádza údaje z kroniky známeho kronikára Anonyma, ktorú však nepovažujeme za spoľahlivý zdroj. Podľa nej bola totiž presídlená zhruba 1/3 obyvateľov a členov rodiny. Presídlenie malo postihnúť potomkov vojvodu Alap-Tolmyho a jeho syna Ketela, pričom zvyšné 2/3 obyvateľstva sa mali stať kráľovskými služobníkmi a hradnými dvorníkmi.

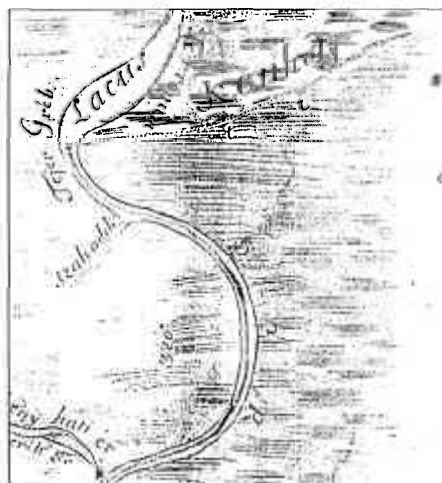
⁹ SEDLÁK, V. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislava 1980, s. 205.

¹⁰ BEL, M. *Komárom vármegye leírása*. Tatabánya 1989, s. 191, 223 – 224 a FÉNYES, E. *Magyarország geographiai szótára I*. Pest 1851, s. 245.

¹¹ NAGY, I. *Thege-Konkoly család oklevelei*. In: SIMON, J. *Györi történelmi és régészeti füzetek 2*. Győr 1863, s. 251

¹² *Magyar Országos Levéltár, Budapest, Fond Zichy, P 707, fas. 123/161 et D - mapa Várfoldu, 1732; FABRICIUS, J. Az esztergomi érseket illetőjóságognak geographica-topographica descriptioja 1736 – 1739*. Esztergom (bez roku vydania), s. 20 – 21.

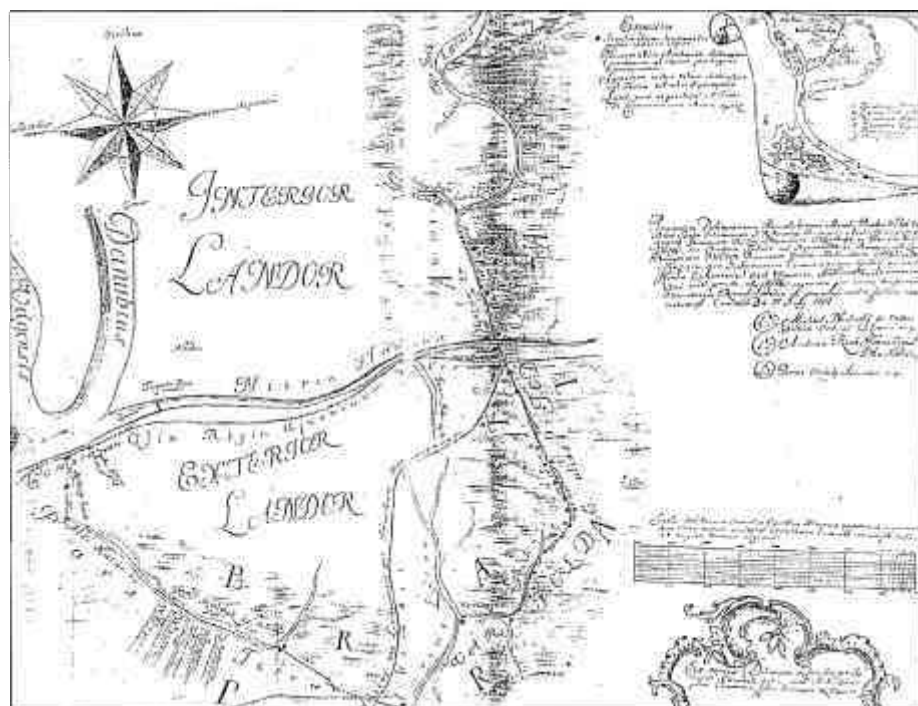
¹³ Todvár a Várföld – zaniknuté usadlosti v katastri Komárna a Iže.

Mapa územia medzi Komárnom a Hurbanovom s vyznačením polohy Konkola

Konkol' v roku 1732 (detail z nasledujúcej mapy)

Mapa územia nad Komárnom z roku 1732. Konkol' je zakreslený hore v strede (originál uložený v Maďarskom krajiniskom archíve v Budapešti).

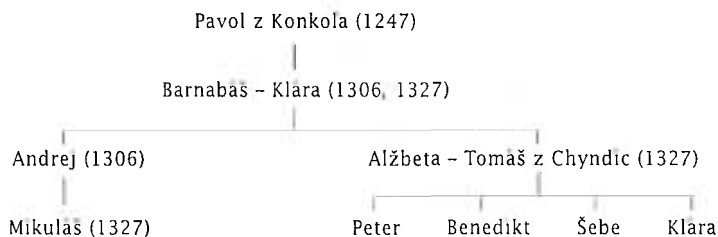

filii Iohannis omnes sunt de genere Cathpany) sa preli o ňu s Opurovci a jedným zo svedkov bol šľachtic Pavol z Konkola.¹⁴

Pavlov potomok Andrej, syn Barnabáša (*Andreas comes, filius Barnabe nobilis de Conkol*), sa obával, že nezanechá žiadneho mužského potomka a rodina po meči vymrie. Aby zabránil delbe rodinného majetku, rozhodol sa v roku 1306 prepustiť celý svoj diel sestre Alžbete a jej manželovi Tomášovi z Chyndic (*sorrorio seu sponso Thomae, filio Emerici, nobiliti de Hynd*). Svedkom pri tejto transakcii bol sused Pardan.¹⁵

Po ovdovení Alžbeta Chyndická celý majetok (2. júla 1327 za 33 zlatých) predala Pavlovi Maďarovi, ktorý sa týmto stal novým majiteľom Konkola.

Tabuľka 1 (šľachtici z Konkola)

Syn Andreja z Konkola Mikuláš (ktorý prišiel na svet po otcovej smrti), Pardanov vnuk Štefan a susedia Veitik (*Weitik*) a Benete (*Benethe*) vzniesli však voči tejto transakcii námietky. Za vlastníčku konkolyovského rodového majetku považovali Mikulášovu starú matku Kláru (manželku Barnabáša Konkolyho),¹⁶ upozornili na zanedbanie práva prednostnej kúpy pozemkov susedmi a dožadovali sa aj vyplatenia Kláriných dlžôb.¹⁷

Spor sa vliekol od jesene 1327 až do jari nasledujúceho roka. Pavol Maďar napokon susedom Veitikovi a Benetovi vyplatil požadované odstupné (po 50 zlatých) a panovník i palatín (Karol Róbert I. donačnou listinou z 27. marca 1328 a palatín Sándor 7. decembra 1327) ho potvrdili v držbe majetku po Andrejovi Konkoly, na ktorý Konkolyho syn Mikuláš roku 1306 stratil nárok, i v časti usadlosti, ktorú Maďar kúpil v roku 1327.¹⁸ Pavol Maďar sa tak stal (hlavným?) vlastníkom Konkola (*Kunkul*) a potomkovia Pavla z Konkola (pôvodní Konkolyovci), ktorí mali v erbe korunku a bielu ružu,¹⁹ museli túto lokalitu opustiť.

¹⁴ MARSINA, R.: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* 2. Bratislava 1987, s. 178 – 179.

¹⁵ SEDLÁK, V.: c. d., s. 205.

¹⁶ *Anjou kori oklevéltár XI. 1327*. Budapešť – Szeged 1996, s. 167, s. 177.

¹⁷ Tamže, s. 224 – 226.

¹⁸ Tamže, s. 266 – 267.

¹⁹ SIEBMACHER, J.: *Grosses und allgemeines Wappenbuch Ungarischer Adel*. Nürnberg 1894 s. 79.

Majetky Thege-Konkolyovcov do konca stredoveku

Pavlov zápas o Konkol však neskončil. V roku 1344 si naň (*possessio Konkul*) začali robiť dedičné nároky ďalší potomkovia Kopáňovcov (*gen. Koppán*) – Kemejovci (Benedikt syn Mikuláša, syn Jána). Všetky pochybnosti však rozptýlila donačná listina kráľa Ľudovíta Veľkého z 21. septembra 1344, ktorá pririekla Konkol synovi Pavla Mađara Štefanovi zvanému Thege (*Stephano dicto Thege filio Pauli*).²⁰

Štefan zvaný Thege dal meno rodu, ktorého členovia postupne získali množstvo drobných majerov, lesov, rybníkov a ornej pôdy na území Komárňanskej stolice. Ešte za života jeho otca, kastelána hradu Gymeš a majiteľa Konkola (*magister Paulus dictus Magyar, castellanus de Gymus*), k nim pribudla dnes zaniknutá usadlosť zvaná Merče (*Merche possessio*) v katastri Hurbanova. V roku 1329 a potom znova v roku 1332 na základe donácie kráľa Karola Róberta I. ho do jej vlastníctva uviedla ostrihomská kapitula.²¹ V roku 1409 usadlosť svojvoľne zabralo veliteľstvo komárňanskeho hradu. To bol začiatok nových majetkovo-právnych sporov, ktoré trvali až do roku 1471. Ukončila ich nová donácia kráľa Mateja Korvína, ktorá potvrdila vlastnícke práva Thege-Konkolyovcov.²² V priebehu 16. storočia sa táto dedina postupne vyludnila a zanikla.

Ďalšie majetky v usadlostiach Aba (zaniknuté sídlo v katastri Hurbanova) a Dala (*Gyalla, Ó Gyalla*, od roku 1960 súčasť Hurbanova) Thege-Konkolyovci zrejme získali kráľovskými donáciami v priebehu 14. storočia, pretože neskôr (v rokoch 1438, 1457 Štefan a v roku 1728 Ladislav – tab. 2) im boli už len potvrdzované.²³ O konkolyovských majetkoch v Dale sa zmieňuje aj listina z roku 1485, v ktorej sa synovia Juraja Konkolyho Albert, Klement a Michal, spolu s ostatnými šľachticmi z Marcelovej, Dály a Víku sťažujú na prejavy odporu svojich poddaných.²⁴

Thege-Konkolyovci v novoveku

V roku 1610 bol majiteľom Horného Konkola, Aby a Dály Peter Konkoly, kapitan cisárskej armády. Služobné povinnosti ho už predtým (roku 1602) zaviedli do Sedmohradska, kde v pluku generála Bastyho bojoval proti vzbúreneckým oddielom kniežata Gabriela Betlena. Z týchto dôvodov dal svoje majetky na 25 rokov do zaluhu svojim príbuzným – Michalovi a *Jurajovi* (jeho potomstvo pozri v tab. 2).²⁵

²⁰ *Anjoukori okmánytár (1340 – 1346)* 4. Budapest 1884, s. 446 – 447. Tu prvýkrát Štefan uviedol k svojmu menu meno Thege. Podľa E. Fényesa bol Thege legendárnym kumanským vojvodom, ktorý sa s bojovníkmi usadil v povodí dolnej Žitavy ešte za života veľkokniežata Arpáda. Fényes predpokladal, že noví majitelia Konkola chceli uvádzaním jeho mena oživiť tradíciu a nadviazať na odkaz staromadarských a kumanských bojovníkov. FENYES, E.: *Komárom vármegye leirása (1848)*. Bratislava 1994, s. 122 – 123.

²¹ NAGY, I.: *Thege-Konkoly család...*, s. 241 – 247. Merče (1279) bola pôvodne dedinou kráľovských sokoliarov.

²² Tamže, majiteľom Merče sa stal Ján Konkoly (*nobilis Johannes de Konkol*).

²³ ALAPI, Gy.: *Komárom vármegye nemes családai*. Komárom 1911, s. 222.

²⁴ NAGY, I.: *Thege-Konkoly család...*, s. 247 – 250.

²⁵ Tamže, s. 251 – 254.

V roku 1697 sa novými vlastníkmi Aby a Ďaly po súdnom spore so sestrou Zuzanou a jej manželom Imrichom Čásárom (*Császár*) stali Ladišlav, Michal a Štefan Konkolyovci. Spory o majetok v Ďale však neustali. Ten, ktorý rodinou otriasol roku 1728, sa našťastie skončil dohodou medzi Štefanom, jeho sestrou Julianou a jej manželom Františkom Sluhom (*Szluha*). Štefan od svojich požiadaviek odstúpil, po čom už Sluhovcom nič nebránilo, aby sa v Ďale usadili a postupne poskupovali i ďalšie konkolyovské majetky – dedičné diely Kataríny, Alžbety a Žofie Konkolyových.²⁶

O storočie neskôr bol majiteľom Aby a Ďaly *Ján*, ktorý v 60. rokoch 18. storočia inicioval rozvoj mlynárstva na bočných ramenách Žitavy a Nitry. Jeho vodotechnické projekty spolufinancovali stoličné úrady, o čo sa zasadili predovšetkým František Sluha (chcel zachrániť svoj poškodený mlyn na bočnom ramene Nitry) a riaditeľstvo novozámockého panstva ostrihomskeho arcibiskupa. Výstavba vodných mlynov a ich plynulá prevádzka si totiž vyžiadali úpravu brehov a reguláciu bočného ramena Žitavy – *Herioda*, opravy poškodených a výstavbu nových hatí (*cataractum*) na starom ramene Nitry, ktoré pretekali arcibiskupskými pozemkami.²⁷

Thege-Konkolyovci sa usádzali aj inde. V roku 1717 kúpil Ján Konkoly z Csajághu dom v Komárne a nové pozemky na neďalekých majeroch v Boku a Orkényi.²⁸ Členovia rodu mali majetky aj v Tagyosi, Csépe (dnes na území Maďarska), Kameničnej a vo Virte.²⁹ V priebehu 19. storočia na majeri v Dulovciach (*Új-Gyalla*) vybudovali na vtedajšie pomery prosperujúci hospodársky dvor.³⁰

Priamo úmerne s majetkami rástol i spoločenský vplyv členov rodu. Mnohí z nich sa v období reformácie stali agilnými stúpcami protestantizmu a neskôr patrili k aktívnym predstaviteľom reformovanej cirkvi.

Príbuzenské vzťahy a osobnosti

V nasledujúcich tabuľkách uvádzame údaje o mladších generáciách podľa literatúry, ktoré sme rozšírili o informácie získané výskumom v reformovaných (kalvínskych) cirkevných matrikách z Hurbanova a Komárna.³¹

V tabuľke 2 sledujeme rodovú líniu Štefana, ktorej posledný mužský potomok Michal (1778) sa po štúdiách filozofie a medicíny usadil v Ďale (dnes súčasť Hurba-

²⁶ V rokoch 1752 – 1767 sa pre ne dostali do sporu s potomkami Žofie Konkolyovej NAGY, I. *Magyarország családai czimerekkel es nemzékrendi táblakkal* 6 Pest 1860, s. 340 – 341.

²⁷ Primási Levéltár Esztergom, Fond Jóságkörmányzói levtelár, M 56, 1761.

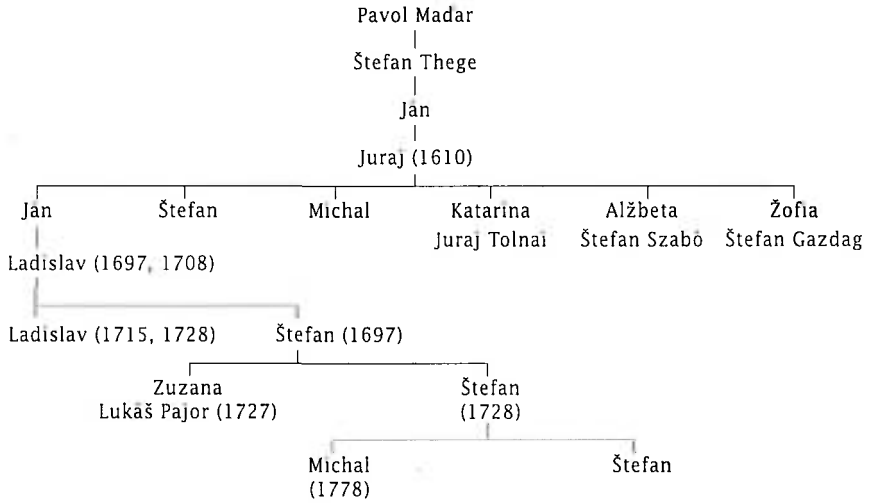
²⁸ BOROVSZKY, S.: *Komárom vármegye*. Budapest 1895, s. 569. V roku 1785 Juraj, syn Juraja Thege Konkolyho z Csajághu (Vespremska stolica) dokazoval šľachtictvo na kongregačnom zhromaždení šľachty v Komárne. ŠA Nitra, KŽ I, Nobilitaria, cell. 143, f. 1, lad. 77.

²⁹ FENYES, E.: *Komárom vármegye*... c. d., s. 152, 193, 215, 282.

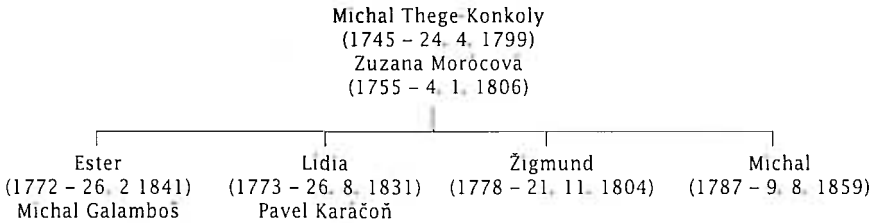
³⁰ ŠA Nitra, Fond Krajský sud Komárno. Testament Zuzany Konkolyovej, II/61 – 180, rok 1884.

³¹ NAGY, I. *Magyarország családai*..., s. 339 – 341, ŠA Nitra, matričný obvod reformovanej cirkvi v Hurbanove: matriky narodených 1795 – 1849, 1850 – 1895, sobášených 1795 – 1876, zomrelých 1793 – 1876, 1877 – 1942, matričný obvod reformovanej cirkvi v Komárne: matriky narodených 1876 – 1891, 1891 – 1995, sobášených 1829 – 1852, zomrelých 1880 – 1892.

Tabuľka 2 (Thege-Konkolyovci)

Tabuľka 3

nova) a stal sa lekárom.³² Tu dal postaviť honosné rodové sídlo. Po otcovi vlastnil podiel z Konkola (*praedio Conkol*). V miestnej komunite kalvinov vykonával funkcie kurátora a pokladníka. Jeho rodina vymrela po meči.

Michal Thege-Konkoly (1787 – 1859, tab. 3) z inej línie rodu sa oženil s dcérou Pavla Karačoňa Julianou (8. 1. 1816) a s rodinou sa usadil v Starej Dole. Tu sa im narodilo šesť detí, z ktorých prežili iba dve dcéry – Ludovika (*8. 9. 1819) a Apolónia-Juliana (*18. 5. 1829).³³ Syn Štefan (3. 2. 1816 – 26. 12. 1845) sa síce oženil (so Žofiou Sitovou), no nemal mužských potomkov, v tejto rodine sa narodila len dcéra Jozefína.³⁴

³² V tabuľkách i sprievodnom texte dopĺňame údaje publikované I. Nagyom (*Magyarország családtai...*, s. 340) i Gy. Alapim (c. d., s. 12, 40, 93, 154, 222, 242).

³³ Synovia Michal (15. 10. 1822 – 17. 10. 1822), Michal (*29. 12. 1824, zomrel po pôrode) a dcéra Juliana Janka Zuzana (3. 2. 1826 – 18. 4. 1828).

³⁴ 2. 5. 1850 sa vydala za Alexandra Nagya v Komárne.

V Starej Ďale žila aj rodina *Antona* (1779 – 5. 4. 1847), ktorý sa oženil s dcérou Dávida Pulaia Žofiou (1786 – 29. 11. 1844). Ich syn *Blažej* (16. 4. 1809) študoval právo a so svojou prvou manželkou Leopoldínou Szabóovou (1813 – 19. 2. 1845) sa usadil v rodinnom sídle v Starej Ďale. Narodilo sa im päť dcér a jeden syn, ale iba tri dcéry – Antónia-Mária (9. 8. 1836), Etela-Zuzana (22. 6. 1839) a Karolína (1. 5. 1841) – sa dožili veku dospelosti.³⁵ V roku 1839 sa Blažej stal stoličným sudcom Komárňanskej stolice a po smrti svojej manželky sa odsťahoval do Komárna. Tu sa oženil s dcérou Ľudovíta Szabóa Alžbetou (25. 10. 1845). Mali dcéru Sidóniu-Zuzanu (29. 9. 1846).

Na začiatku 19. storočia v Starej Ďale žili rodiny týchto potomkov *Thege-Konkolyovcov*: rodina *Gabriela*,³⁶ rodina *Ľudovíta* (1779 – 21. 6. 1822),³⁷ rodina súdneho radcu *Ladislava*³⁸ a rodina *Juraja* (1794 – 6. 9. 1831) Konkolyovcov.

Juraj sa oženil s Lýdiou Pačalovou a z piatich detí synovia Vincent (11. 3. 1822), Ľudovít (17. 6. 1824) a Žigmund (22. 10. 1826 – 1. 3. 1850) prežili svojich rodičov.³⁹ Karol (1791 – 12. 4. 1838) sa oženil s dcérou Lukáša Pajora Katarínou (18. 12. 1814). Narodil sa im len jeden syn *Benjamin* (18. 2. 1822 – 12. 9. 1864), ktorý si založil rodinu a zostal tiež v Starej Ďale. Oženil sa s Barborou Petrovičovou. Mali deti Mórica (*1. 1. 1848), Bonifáca-Leandera (*28. 5. 1849) a Helenu-Juditu (*16. 6. 1853).

Mladší predstavitelia rodu

V Ostrihome pôsobil právnik *Vojtech Thege-Konkoly*, ktorého nemáme presne genealogicky zaradeného. Po narodení syna Vojtecha (1884 – 20. 5. 1891) sa aj s rodinou presťahoval do Komárna, kde ho čakala skvelá kariéra. Stal sa členom kráľovského kuriálneho zboru a hlavným župným sudcom, čestným predsedom niekoľkých spolkov a kurátorom reformovanej cirkvi. S manželkou Matildou Ričovičovou kúpili dom na Záhradníckej ulici. V Komárne sa im narodili deti Matilda-Alžbeta (*11. 11. 1886), Mikuláš (*17. 2. 1891) a Gizela (*12. 5. 1892). Okrem tejto žila v Komárne aj rodina *Kolomana Thege-Konkolyho*, zástupcu župného notára.⁴⁰

V Budapešti sa narodil *Mikuláš Konkoly-Thege* (20. 1. 1842 – 17. 2. 1916), syn Eleka (Alexeja; 1813 – 11. 4. 1884)⁴¹ a Kláry Foldváryovej. Celý svoj život venoval

³⁵ Dcéry Leopoldina-Mária (15. 10. 1833 – 31. 3. 1835), Helena (9. 7. 1843 – 21. 1. 1844) a syn Vojtech-Blažej (1. 5. 1841 – 16. 8. 1846).

³⁶ Jeho manželkou bola Mária Galambošová a tu sa im narodila dcéra Otilia (13. 12. 1818 až 26. 12. 1818).

³⁷ Jeho manželkou bola Juliana Horváthová z Kocse (Maďarsko). Mal dve dcéry Julianu (*5. 1. 1805) a Lýdiu (*3. 2. 1808).

³⁸ Oženil sa so Zuzanou Benkovičovou a narodil sa im syn Mikuláš (*13. 8. 1828).

³⁹ Ďalšími deťmi boli Dionyz/Dénes (1820 – 30. 5. 1822) a Zuzana (1821 – 11. 10. 1823).

⁴⁰ Jeho manželkou sa stala Antónia Nagyová. Mali syna Alexandra-Kolomana (*23. 11. 1876).

⁴¹ Elek, jeho mladší bratia Pavel a Juraj a synovci Alexander (syn Pavla) a Jozef (syn Juraja) boli potomkami Štefana v poradí štvrtého v tabuľke č. 3, ktorý sa usadil v Szántó (Maďarsko). Eleka pochovali ešte v Starej Ďale, kde vtedy už žil jeho syn Mikuláš. Jeho bratia úspešne vstúpili do politického života. Pavel sa stal podžupanom Tekovskej stolice a v rokoch 1872 – 1884 bol poslancom uhorského snemu. V tejto kariére pokračoval i jeho syn Alexander (nar. 1852) v rokoch 1896 – 1901, dedič rodinného majetku v Szántó, a synovec Jozef (1836 – 1903).

*Erb Thege-Konkolyovcov
(podľa Siebmachera)*

*Mikuláš Konkoly-Thege
(1842 – 1916), uhorský vedec
a politik, zakladateľ observatória
v Hurbanove. Koncom 19. storočia
patrilo k najlepšie vybaveným
súkromným observatóriám
v Európe.*

*Foto: Archív Slovenskej ústrednej
hvezdárne Hurbanovo*

vede a zveľaďovaniu svojho súkromného observatória. Už v mladosti mal vzťah k prírodným vedám, ktorých štúdium už ako doktor práv úspešne ukončil na univerzite v Berlíne. Vedecky pracoval hlavne na úseku astrofyziky a meteorológie. Zaoberal sa astrofotografovaním (fotografovaním planét) a veľkú pozornosť venoval i spektrografii. Hvezdáreň, ktorú založil v roku 1871 vo svojom sídle v Hurbanove, vznikla bez akejkoľvek štátnej podpory.

V roku 1893 bol Mikuláš Konkoly-Thege vymenovaný za riaditeľa Ústavu pre meteorológiu a zemský magnetizmus v Budapešti. S prístrojmi, ktoré sám skonštruoval, sa v roku 1908 zúčastnil na medzinárodnej výstave v Princess-Hall v Londýne. V tom istom roku tiež venoval svoje observatórium štátu.⁴²

Bol ministerským radcom a venoval sa aj poslanckej práci v uhorskom parlamente. Aktívne sa zasadzoval napr. za výstavbu železnice na trati Nové Zámky – Stará Ďala – Komárno, ako aj za reguláciu Dunaja a jeho prítokov (Nitry a Žitavy) pri Komárne. V roku 1911 sa funkcie riaditeľa ústredného meteorologického ústavu vzdal. Jeho záslužnú vedeckú činnosť i čínorodú politickú prácu vysoko hodnotili už súčasníci. Bolí ocenené celým radom vyznamenaní.⁴³

⁴² DRUGA, L.: *Slovenská ústredná hvezdáreň*. Nitra 1970, s. 3 – 5.

⁴³ Pozri *Slovenský biografický slovník* 3. Martin 1989, s. 164.

Erb

Thege-Konkolyovci, podobne ako iní šľachtici, používali svoj erb. Poznáme ho z literatúry a z pečate podžupana Komárňanskej stolice Ladislava Konkolyho (tab. 2) z 8. októbra 1708. V spodnej časti štítu zobrazuje trojvršie, z ktorého vystupuje (biely) jednorozec so šablou v predných nohách. Prilba zakrýva časť parožia jednorozca, je zdobená retiazkou s drahokamom a korunkou, z ktorej vyrastá klenot – jednorozec (zo štítu) s mečom. Meč v štíte i klenote neskôr vystriedala (zakrivená) šabľa. Stretli sme sa aj s podobami erbu bez prilby.⁴⁴

⁴⁴ SIEBMACHER, J. c. d., tab. 53. Autor pri opise erbu pripustil isté zmeny: namiesto meča zahnutú šablú alebo kosák a absenciu prilbice v klenote. Preto napríklad už S. Borovszky pri opise erbu na štíte uviedol zahnutú šablú a pri klenote sa nezmienil o prilbici. Upresnil i zastúpenie farieb: modré pozadie na štíte, zelený vrch, modro-zlaté a červeno-strieborné prikryvadlá (BOROVSZKY, S. c. d., s. 322, 569).

MOŽNOSTI GENEALOGICKÉHO VÝSKUMU MNÍŠOK na príklade bratislavského kláštora klarisiek

Kristína Stančiaková

Hoci muži nie sú genealógmi vedome uprednostňovaní, predsa je výskum príbuzenských vzťahov žien a navyše mníšok v slovenskej historiografii novou a nevyšetrenou témou. Podnet k jej otvoreniu prišiel počas mojich vysokoškolských štúdií a vyústil do napísania diplomovej práce venovanej osadenstvu bratislavského kláštora klarisiek v rokoch 1650 – 1681.¹ Jej časť, venovanú týmto ženám a dievčatám pochádzajúcim z radov vysokej šľachty, publikovali v Slovenskej archivistike.² V tomto príspevku sa preto zameriavam na ďalšie príslušníčky osadenstva spomínaného kláštora. Predstavujem aj použité pramene, metódy a skúsenosti z tohto výskumu. Môže to aspoň poslúžiť bádateľom, ktorí sa rozhodnú skúmať genealogické vzťahy príslušníčok ďalších ženských reholí, ktoré pôsobili v našom prostredí.

Ženské kláštory na Slovensku

V období stredoveku vznikli na území Slovenska dovedna tri ženské kláštory, z ktorých len dva existovali nepretržite až do druhej polovice 18. storočia. V roku 1235 sa ako prví usadili v Bratislave cistercitky, ktoré tu však pôsobili len do roku 1272 (1273). V roku 1239 založili v Trnave svoj prvý kláštor na území Slovenska a zároveň aj v Uhorsku členky novej žobravej rehole – klarisky. Tretí ženský kláštor vznikol v roku 1297 v Bratislave, keď Ondrej III. listinou daroval klariskám opustený kláštor cistercitiiek so všetkými majetkami. Ďalšie ženské kláštory na území Slovenska vznikli až v druhej polovici 17. storočia: v roku 1676 sa v Bratislave usadili uršulinky, ktoré založili ďalšie kláštory v Košiciach (1698), Trnave (1724) a začiatkom 20. storočia v Modre (1907). Počas 18. storočia prišli do Bratislavy alžbetinky (1738) a notrdamky (1747).

Pôvodné bratislavské klarisky zotrvali v meste do roku 1529, kedy prešli – v strachu pred tureckými vojskami – k svojim spoločníckam do Viedne. V roku 1541 sa do Bratislavy uchýlili starobudínske klarisky, ktoré tu hľadali útočisko po tureckom obsadení Budína. Zaujali miesto niekdajších bratislavských klarisiek a existovali tu až do roku 1782, kedy boli spolu s ďalšími žobravým rádomi zrušené.

V priebehu 17. storočia sa kláštor bratislavských klarisiek stal najvýznamnejším ženským kláštorom v Uhorsku, a to aj vďaka jeho umiestneniu v novom hlavnom meste krajiny. V Bratislave ako sídle centrálnych uhorských úradov a mieste konania krajinských snemov sa usídlilo veľa šľachtických rodín. Najmä tie najvýznamnejšie

¹ STANČIAKOVÁ, K.: *Genealogické spracovanie mníšok kláštora klarisiek v Bratislave 1650 – 1667*. Diplomová práca. Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava 2005, 184 s. + 6 s. obr. pril.

² STANČIAKOVÁ, K.: *Genealogický výskum bratislavských klarisiek v druhej polovici 17. storočia*. In: Slovenská archivistika 41, 2006, č. 2, v tlači.

Kostol bratislavských klarisiek v 18. storočí (olej Karola Frecha z roku 1940, kópia podľa Rudolfa Alta)

začali v kláštore umiestňovať svoje dcéry. Príslušníčky uhorských magnátskych rodov však tvorili len menšiu časť osadenstva kláštora. Zvyšná časť mníšok pochádzala z radov strednej, spravidla domácej šľachty a z domácich meštianskych rodín.

Pramene genealogického výskumu mníšok

V posledných rokoch sa dejinám uhorských klarisiek venovala maďarská historička Katalin Schwarczová. Jej práce boli istým východiskom aj pri našom výskume, pretože obsahujú krátky prehľad opátiek z jednotlivých kláštorov so stručnými biografickými údajmi.³ Podstatné pramene však bolo treba hľadať a študovať v archívoch.

Východiskovým prameňom k identifikácii osadenstva bratislavského kláštora boli zápisnice o voľbách predstavenstva kláštora a zoznamy zachytávajúce rozdelenie jeho funkcií v príslušných funkčných obdobiach.⁴ Pre 18. storočie sa dali použiť aj ročenky náboženských spolkov v Bratislave a v Budíne, ktoré klarisky zakladali v spolupráci s inými kláštorami. Očakávali sme, že veľa dôležitých údajov získame tiež z protokolu kláštora (protokoly tohto druhu obsahujú mnohé cenné informácie o jednotlivých rehoľných sestrách, akými sú: dátum vstupu do kláštora, dátum zloženia rehoľných sľubov, dátum úmrtia či mená rodičov). Ten sa však, bohužiaľ, nezachoval.

³ Vid' SCHWARCZ, K.: *A klarissza apácák könyvkultúrája a XVIII. században*. Szeged 1994; SCHWARCZ, K.: „Mert ihon jonn aszonyotok és kezében új szoknyák.” *Források a klarissza rend magyarországi történetéből*. Budapest 2003; SCHWARCZ, K.: *Mária Terézia látogatása a budai klarisszánál 1751 augusztus 8-án*. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 29, 2001, s. 135 – 159. Autorka má zámer spracovať kompletnú archontológiu klariských kláštorov.

⁴ Štátny archív v Bratislave (ďalej ŠABA), fond Mariánska provincia františkánov (ďalej MPP), č. škatule 24, fasc. 7, inv. č. 198; fasc. 8., inv. č. 198; č. škatule 27, fasc. 3, inv. č. 230, No. 3.

Pri genealogickej identifikácii sledovaných osôb nám najlepšie poslúžili autentické protokoly hodnoverného miesta bratislavskej kapituly. Údaje z tam zachytených odpisov testamentov a obligácií ich príbuzných (ohľadne vena ich dcér, resp. sestier) nám umožnili presne genealogicky zaradiť nejednu z mnišok. Z genealogického hľadiska boli využiteľné aj testamenty a obligácie príbuzných žien pôsobiacich v kláštore, elench listín bratislavského kláštora klarisiek z konca 17. storočia a jeho odpis z 18. storočia⁵ (v elenchu sme našli regist niekoľkých ďalších listín, týkajúcich sa obyvateľiek kláštora a ich rodinných príslušníkov, ktoré sa nezachovali do súčasnosti). Ako doplnkové genealogické pramene sme využili najstaršie zachované kongregačné protokoly Bratislavskej stolice, súpisy šľachty a zberku nobilitarií.⁶

Keďže rodinní príslušníci mnohých mnišok byvali v Bratislave, údaje o nich sme mohli čerpať aj z viacerých fondov Archívu mesta Bratislavy. Využili sme najmä matriky – tradičné pramene genealógie (najstaršie sa časovo vzáčne zhodovali s obdobím, odkedy poznáme personálne zloženie bratislavského kláštora),⁷ protokoly testamentov a magistrátne protokoly (tie hlavne pri identifikácii mnišok meštianskeho pôvodu).⁸

Pri zbere genealogických údajov, týkajúcich sa nami sledovaných osôb, bolo možné použiť aj časť archívneho materiálu uhorských klariských kláštorov, dnes uloženú vo fonde Archív Uhorskej komory v Maďarskom krajinskom archíve, ako aj staršie i novšie genealogické práce a lexikóny.⁹ Dobrou pomôckou bola aj publikácia maďarského archontológa Zoltána Fallenbuchla, ktorá nám poskytla súhrnný prehľad o cisárskych a kráľovských hodnostároch v Uhorsku v 17. storočí.¹⁰

Informácie o samotnom živote mnišok v bratislavskom kláštore sme mohli čerpať z ich vlastnej, zachovanej korešpondencie.¹¹

Úskalia a výsledky výskumu

Problémy s presnou identifikáciou mnišok môžu spôsobovať – a nám aj spôsobovali – ich reholné mená. Mnišky spravidla po vstupe do kláštora prijali rádové meno (prípadne i viac mien) a zvyčajne prestali používať svoje krstné meno. V ma

⁵ ŠABA, MPF, Extra ordinem B, inv. č. 214; Extra ordinem B/1, inv. č. 215.

⁶ ŠABA, fond Župa Bratislavská I., Acta congregationales (ďalej AC), Kongregačné protokoly, Súpisy šľachty, Nobilitaria.

⁷ Archív hlavného mesta SR Bratislavy (ďalej AMB), Matriky r. k. cirkvi a ev. cirkvi a v, Bratislava (R. k. farský úrad sv. Martina), inv. č. 570, ŠABA, Zbierka cirkevných matrik (ZCM), sign. filmu 55, č. 155; sign. filmu 56, č. 156 a 157.

⁸ AMB, Testamentárne protokoly, sign. 4n7 a 4n8, AMB, Magistrátne protokoly, sign. 2a7 a 2a8.

⁹ *Šľachta Bratislavskej stolice*. Bratislava 2004; BALOGH, Gy – SZLUHA, M.: *Vas varmegye nemes családai*. Budapešť 1999; SZLUHA, M.: *Liptó varmegye nemes családai*. Budapešť 2002; SZLUHA, M.: *Nyitra varmegye nemes családai I – 2*. Budapešť 2003 – 2004; FEDERMAYER, F.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku I. Trenčianska stolica*. Bratislava 2000 (ďalej *Lexikón*); FEDERMAYER, F.: *Rody stareho Presporka*. Bratislava 2003 (ďalej *Rody*).

¹⁰ FALLENBÜCHL, Z.: *Állami (királyi es csaszári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. Budapešť 2002.

¹¹ Blížšie STANČIAKOVÁ, K.: *Genealogický výskum*, c. d.

teriáloch z činnosti kláštora vystupujú len pod rádrovými menami. V genealógiách a prameňoch z obdobia ich „civilného“ života naopak vystupujú pod svojimi pôvodnými, krstnými menami.

Keďže mníšky nededili majetok a neboli pokračovateľkami rodu, mnohé rodiny nepovažovali za potrebné zahrnúť ich do rodokmeňov. Prejavuje sa to o. i. v tom, že staršie genealogické lexikóny (Magyarország családai... I. Nagya a Magyar nemes családok B. Kempelena), hoci obsahujú mnohé skutočne rozsiahle genealogické tabuľky a popisy, potomkyne mníšky evidujú len zriedkavo (zväčša len v rodokmeňoch najvýznamnejších rodov, napr. Čákyovcov, Balašovcov, Esterháziovcov), navyiac často s omylmi a nepresnosťami.¹² Z tohto hľadiska – aj pre genealogické spracovanie mníšok z meštianskych rodov – prínosné sú publikácie z posledných rokov, venované šľachte jednotlivých stolíc v Uhorsku, predovšetkým Bratislavskej, z ktorej pochádzala veľká časť mníšok bratislavských kláštorov.¹³

S väčšími ťažkosťami sme sa stretli pri snahe o genealogické zaradenie mníšok s nemeckými menami. Súviseli so slabou dostupnosťou genealogickej literatúry z nemecky hovoriacich krajín, hlavne priľahlého Rakúska. Ich identifikáciu sťažovala aj malá rozpracovanosť genealógií domáceho meštianstva.

Od roku 1650, odkedy sa zachovala prvá zápisnica s menami mníšok, do konca 17. storočia pôsobilo v bratislavskom klariskom kláštore dovedna 114 mníšok. V prvej etape nášho výskumu sme sa zamerali na určenie pôvodu tých, ktoré v kláštore pôsobili do roku 1680. Išlo dovedna o 63 žien. Presne identifikovať sa podarilo 36 z nich. Ďalších 14 sa podarilo priradiť ku konkrétnemu rodu a môžeme predpokladať ich presné miesto v rodokmeni. V ôsmich prípadoch ostalo otvorené zaradenie do viacerých rodov. Len v piatich prípadoch pôvod skúmaných osôb ostal neznámy.¹⁴

Sociálne zloženie bratislavských klarisiek

Medzi bratislavskými klariskami v sledovanom období drvivo prevažovali príslušníčky vyššej a strednej šľachty. Išlo o 51 z celkového počtu 63 mníšok. Z nich bol pomerne veľký počet príslušníčok popredných magnátskych rodov. Môžeme preto tvrdiť, že všetky najvýznamnejšie uhorské rody umiestňovali svoje dcéry práve do bratislavského kláštora. Bolí medzi nimi napr. opátka Anna Eugénia Vešeléniová, Mária Konštancia Nádašdyová, Magdaléna Viktória Esterháziová, Anna Františka Čákyová, opátka Eva Barbora Balašová, Barbora Konštancia Kornišová, Helena Sidónia

¹² Prikladom je zlé genealogické zaradenie klarisiek Barbory Justíny a Kataríny Amadeových u Nagy Ivána (NAGY, Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblakkal 1 - 12 + Dodatok (Pötököt). Pest 1857 - 1868 - používali sme spracovanie na CD, Arcanum Budapest 1992 - 1993).

¹³ Pozri pozn. 9.

¹⁴ Išlo o už spomínané mníšky s nemeckými menami, konkrétne o Žofiu Delfingerovú (jej meno sa vyskytuje v tvaroch *Delphingerin*, *Delfringer*, *Delfilgrin*, *Delfingerin*, *Derflengerin*, *Delfingerin*), Dorotu Krisaurovú, Koletu Luznerovú, Margitu Nuelovú (*Noelin*, *Nuelin*, *Nuelm*) a Dorotu Špagovú.

Anna Eugénia Vešeleniová (pred 1635 – po 1683) opátka klariskeho kláštora v Bratislave. Bola sestrou uhorskeho palatina a vodcu jedného z protihabsburských stavovských povstani Františka Vešeleniho.

Magdaléna Viktoria Esterháziová (1630 – po 1700) patrila k vysoko vzdelaným mniškám šľachtického pôvodu. V roku 1692 s podporou svojho bratranca, palatina Pavla Esterháziho, vydala vlastnú modlitebnú knižku. V čase vyhotovenia tejto rytiny (1649) mala 19 rokov.

Pongracová, jej neter Agnesa Helena Aurora Pongracová, Helena Beatrix Revaiová (z trebstovskej línie rodu), Alžbeta Rozina Revaiová (zo sklabinisko-blatnickej vetvy rodu) a iné.¹⁵

Pretože každá rodina musela pri vstupe do kláštora svoju dcéru zabezpečiť pomerne vysokým venom, je logické, že v kláštore sme nenašli žiadne predstaviateľky z radov nižšej šľachty. Na druhej strane pomerne vysoký bol počet mnišok meštianskeho pôvodu. Dôvodom bola pravdepodobne väčšia disciplinovanosť meštianskych rodín pri vyplácaní vena svojim v kláštore umiestneným prislužničkám (oproti šľachtickým). Pomerne často sa stávalo, že mnohé šľachtické rodiny takpo-

¹⁵ Podrobne o nich STANČIAKOVÁ, K.: *Genealogický výskum*, c. d.

¹⁶ Prepis listu Anny Františky Čakyovej Františkovi Kornisovi z 1. 9. 1655. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, Keziratár. Veress Endre gyujteménye, MS 425/III f. 1952

¹⁷ Jej meno je zaznamenané vo formách *Kyssingerin, Kissingerin, Tissingerin, Tissengerin, Kissingerin*. Blížšie o nej STANČIAKOVÁ, K.: *Genealogický výskum*, c. d.

vediac zabudli na svoje príbuzné a meškali s vyplácaním dôchodku (v r. 1669 to napr. vytýkala Anna Františka Čákyová svojim dvom bratom, v r. 1686 aj Barbora Balašová naliehala na svojich bratov, aby kláštora urýchlene vyplatili jej veno po nebohej matke, pretože ten ich na naliehanie františkánskej provincie bude nútený zažalovať, čomu ona – hoci je opátka – nebude môcť zabrániť).

Meštiansky pôvod máme potvrdený v prípade Terézie Taliánovej, Fruziny Fejérovej, Doroty Krisaurovej a Eufrázie Schefferovej. Predpokladáme ho však aj u ďalších šiestich mnišok: Žofie Delfingerovej, Kolety Luznerovej, Margity Nuelovej, Doroty Špagovej, Marty Stuckerovej a Felicity Strosserovej. O Žofii Delfingerovej vieme, že pochádzala z nemeckého rodu a bola dcérou evanjelického kazateľa a katolíckej matky. Po smrti svojej matky sa rozhodla vstúpiť do kláštora, za čo ju otec aj niekoľkokrát zbil.¹⁶

Terézia Taliánová pochádzala z bratislavského patricijského rodu, bola dcérou niekoľkonásobného bratislavského richtára Gregora Taliána (1609 – †1668).

Bibiána Kissingerová bola príslušníčkou bratislavského meštianskeho rodu Tischinger, alebo rakúskeho šľachtického rodu Gössinger (Gissinger).¹⁷ Meštianku Dorotu Krisaurovú možno azda spájať s bratislavskou rodinou Krisárovcov, ktorej členovia boli o storočie neskôr povýšení do šľachtického stavu.¹⁸ Pôvod Fruziny Fejérovej, Eufrázie Schefferovej a Sabiny Weberovej treba podľa nášho názoru hľadať v nemeckých (meštianskych) rodoch domáceho pôvodu.

Felicita Strosserová¹⁹ a Marta Stuckerová²⁰ môžu byť doteraz neznámymi potomkami bratislavských rodín. Aj pôvod Jany (Johanky) Salaiovej treba zrejme hľadať medzi rodmi spätými s hlavným mestom.²¹

Národnostná pestrosť

Mená jednotlivých mnišok svedčia o pestrom etnickom zložení osadenstva kláštora. Jeho obyvateľky boli vo všeobecnosti označované za „maďarské mnišky“, pravdepodobne však až po roku 1676, kedy do hlavného mesta prišli prevažne nemecky hovoriace uršulinky. Prívlastok mal v bežnom jazyku slúžiť na odlíšenie dvoch ženských reholí sídliacich v hlavnom meste. Už Matej Bel o klariskách píše, že hoci najzastúpenejšia medzi nimi je maďarská národnosť, bratislavské klarisky vychovávajú aj nemecké a slovenské sestry.²²

¹⁶ GÁRDONYI, A.: *Nemes levelek a fővárosi levéltárban*. In: Turul 1923, vydanie na CD: Turul 1883 – 1950, CD Arcanum, Budapešť 2004.

¹⁷ K Strosserovcom v Bratislave a okolí vid' FEDERMAYER, F.: *Rody*, s. 83 a *Šľachta Bratislavskej stolice*, s. 375.

²⁰ V Bratislave sa stretávame s mešťanom Bartolomejom Stocherom. Hoci nemal deti, nie je vylúčené, že v Bratislave žili iní členovia tohto rodu. AMB, Testamentárne protokoly, 4n7, f. 167b.

²¹ V trnavskom kláštore pôsobila klariska Zuzanu Salaiová, nevieme však, či išlo o Johankinu príbuznú. K Salaiovcom pôsobiacim v Bratislave podrobnejšie FEDERMAYER, F.: *Rody*, s. 82, 153, 236. Autor neuvádza Jakuba Salaiu *de Szalapach*, účtovného majstra Uhorskej komory (1684 – 1693). Mal za manželku bratislavskú patricijku Annu Zuzanu Liebhartovú. FALLENBUCHL, Z.: c. d., s. 303.

²² KUŠIK, M.: *Bratislava Mateja Bela*, Bratislava 1984, s. 68.

O mníškach nemeckého meštianskeho pôvodu sme sa už zmienili. Okrem spomenutých, môžeme medzi ne zaradiť aj Ľudoviku Stampachovú z nemeckého šľachtického rodu Stampach, ktorý sa neskôr udomácnil v Čechách. Bola dcérou Henricha Stampacha a Sabíny Zechovej, ktorých však do genealógie spomínaného rodu zatiaľ nevieme zaradiť.²³ O sile nemeckého elementu v kláštore svedčí aj to, že kláštor mal okrem maďarskej i svoju nemeckú tajomníčku.

Pokiaľ ide o slovensky hovoriace mníšky, je známe, že v kostole klarisiek sa už od 17. storočia spievalo (aj) po slovensky. Práve klariský kostol bol prvým, kde sa (od roku 1622 pod vedením jezuitských mníchov) slávil omše (aj) v tomto jazyku.²⁴

Pomerne vysoký bol v kláštore počet mníšok s chorváckymi menami (10). Bez výnimky išlo o príslušníčky chorváckych rodov, ktoré sa od polovice 16. storočia začali usádzať v Uhorsku.

Klariska Anežka *Ferencfiová* bola pravdepodobne dcérou provizora Nitrianskeho hradu Mikuláša Ferencfiho (1584 – †1602), ktorý sa koncom 16. storočia presťahoval do Bratislavy, keďže sa stal provizorom tunajšej arcibiskupskej kúrie. Jeho syn Mikuláš bol v rokoch 1628 – 1633 a opäť od roku 1636 pisárom kancelárie Uhorskej komory. Mikulášov brat Vavrínek pôsobil od roku 1610 ako tajomník Uhorskej kancelárie. Bol spisovateľom a vlastnil tlačiareň v Bratislave a vo Viedni. Ich tretí brat Pavol žil taktiež v Bratislave a jeho potomkami rod po meči vymrel.²⁵

Chorvátskeho pôvodu boli aj sestry Renáta a Eufrázia *Jagašičové*. Ich otec Michal Jagašič (*Jagatich*, ináč *Szentmártony*) sa v roku 1656 zaviazal vyplatiť Eve (nevedno, či išlo o civilné meno jednej z dvoch jeho dcér-mníšok) veno vo výške 500 zlatých.²⁶ Pochádzal pravdepodobne z chorvátskeho rodu Jagašičovcov, nobilitovaných v roku 1584, ktorých presnú genealógiu zatiaľ nepoznáme.²⁷ Michal vlastnil majetky v Železnej, Šopronskej i Bratislavskej stolici a taktiež v samotnej Bratislave. Príslušníkmi tohto rodu boli aj Martin Jagašič, v roku 1679 richtár mesta Győr, a pravdepodobne aj Peter Jagašič, ktorý mal za manželku Katarínu Bedeovú, možno príbuznú klarisky Rozálie Bedeovej.²⁸

Ďalšími príslušníkmi chorváckych rodov boli Judita Bazila *Ivanovičová*, dcéra Juraja Ivanoviča a neter jeho brata Pavla Ivanoviča, generálneho vikára paulínov, a tiež Anastázia *Jaskaiová*. Anastázia bola dcérou Juraja Jaskaioho, prefekta keglevičovských majetkov v Devíne. Klariska Brigita *Keglevičová* pochádzala z uhorskej vetvy chorvátskeho rodu Keglevič de Buzin a jej otcom bol Štefan Keglevič.²⁹ Z chor-

²³ ŠABA, MPF, č. škatule 23, fasc. 2, No. 14, inv. č. 191.

²⁴ KARACSONYI, J.: *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 2*. Budapešť 1924, s. 526, 528.

²⁵ FEDERMAYER, F.: *Lexikon*, s. 67, FALLENBUCHL, Z.: c. d., s. 96. JANKOVIČ, V.: *Trnavská univerzita*. Bratislava 1995, s. 53.

²⁶ Slovenský národný archív, Bratislava (ďalej SNA), Archív hodnoverného miesta bratislavskej kapituly (ďalej AHMBK), Autentický protokol (ďalej AP), č. 46, s. 10 a č. 42, s. 560.

²⁷ Armáles rodu publikoval FAUST, O.: *Súpis erbových listín zemianskych*. Bratislava, b. r., s. 24.

²⁸ SNA, AHMBK, AP, č. 47, s. 1646. č. 39, s. 484.

²⁹ SNA, AHMBK, AP, č. 36, s. 153. Štefana zatiaľ v rámci rodu bližšie zaradiť nevieme.

vätskych rodov usadených v Uhorsku pochádzali aj Petronela *Klemeničová*, Eva Mária *Koloničová* (pravdepodobne príbuzná kardinála Leopolda Koloniča), Regina *Maleničová* a Magdaléna *Somolkovičová*.

Odkiaľ pochádzali: dievčatá z Bratislavy a okolia

Čo sa týka geografického okruhu, z ktorého mnišky pochádzali, väčšinu bratislavských klarisiek môžeme zaradiť do dvoch skupín: klarisky, ktorých rodičia a príbuzní žili alebo pôsobili priamo v hlavnom meste v niektorom z najvyšších krajinských úradov, a klarisky z rodov pôsobiacich v širšom okolí Bratislavy.

Dcérami komorských úradníkov boli sestry Katarína a Barbora Justína Amadeové, Alžbeta Berčéniová, Johanka Gostoniová, Anežka Kerekešová, Katarína Morocová a jej dve netere Klára a Magdaléna Kolumba Morócové, Klára Nadmiháľiová, Klára Ordódyová, Judita Pakaiová a Juliana Sombatheliová.³⁰ Pravdepodobne z bratislavského rodu Bagoli pochádzala klariska Uršula Bagoliová, pričom môže ísť o zatiaľ neznámu dcéru Tomáša Bagolih.³¹

Predjme ku klariskám zo šľachtických rodov z Bratislavskej stolice. Hortulánia Méhešová pochádzala z rodu Méheš s prídومkom de Nyék (z Nelyji). Príslušníci rodu žili aj v Bratislave. V roku 1620 kúpil dom na Laurinskej ulici Blažej Méheš, prísaužný prísediaci Bratislavskej stolice (1607). Okolo roku 1610 začal pôsobiť ako advokát i prokurátor v sporoch šľachticov i mešťanov.³² Vlastnil aj majetky v Šamoríne a okolí.

Klariska Johanka Kelečéniová pochádzala pravdepodobne z rodu Kelečéniovcov (Klačiansky), ktorý mal svoj pôvod v Klačanoch v Nitrianskej stolici. Jedna z vetiev rodu, založená slúžnym Bratislavskej stolice Štefanom Kelečením, žila v Bratislavskej stolici.³³

Anna Kosegiová môže byť zatiaľ neznámou príslušníčkou rodu Kosegi zo Zadunajska, ktorý sa etabloval v Trenčianskej, Nitrianskej aj v Bratislavskej stolici. Jej otcom mohol byť prvý známy predok rodu na území Uhorska, Martin Kosegi (1601 – † pred 1646), provizor a neskôr prefekt podielu rodu Rátka na hradnom panstve v Beckove. Bol tiež prefektom drugetovských majetkov v Beckove a Čachticiach a vlastnil aj majetky v Skalici.³⁴ Mal synov Františka, Jána a Juraja.³⁵ V súvislosti s bratislavskými klariskami sa stretávame aj so Štefanom Kosegim, ktorého v roku 1690 opátka Eva Mária Koloničová vymenovala za prokurátora kláštora (spolu s ďalšími tromi osobami).³⁶ Možno bol totožný so Štefanom, ktorý sa spolu s Matejom Kosegim v roku 1681

³⁰ Podrobnejšie o nich STANČIAKOVÁ, K.: *Genealogický výskum*, c.d.

³¹ Tomáš Bagoli a jeho manželka Alžbeta dali 5.4.1656 pokrstiť v Bratislave svoju dcéru Juditu. AMB, Matriky r. k. cirkvi a ev. cirkvi a. v., Bratislava (R. k. farský úrad sv. Martina), č. 54, inv. č. 573, s. 227. Hoci nejde o klarisku Uršulu, Tomáš mohol mať viacero potomkov.

³² FEDERMAYER, F.: *Rody*, s. 241.

³³ *Šľachta Bratislavskej stolice*, s. 197.

³⁴ FEDERMAYER, F.: *Lexikón*, s. 116.

³⁵ Tamže, s. 116. K Jurajovi pozri ŠABA, ZCM, sign. filmu 56, č. 157, matrika nar. 1646 – 1665, f. 36a.

³⁶ SCHÖNVITZKY, B.: *A pozsonyi klarissza apácák története*. Bratislava 1886, s. 43.

spomína ako právoplatný dedič Ondreja Burgstallera.³⁷ Pravdepodobne mešťanom mesta Bratislavy bol aj Juraj Kősegi, ktorý v roku 1667 vo svojom testeamente odkázal polovicu svojho domu manželke Rozine Parkhardtovej. Ten, čo je zaujímavé, v prípade, že by mu zomreli všetky deti (o ktorých sa nič bližšie nedozvedáme), odkázal celý svoj majetok bratislavským kláštorom františkánov a klarisiek.³⁸

Pri skúmaní pôvodu Paulíny Lindvaiovej môžeme uvažovať o dvoch rodoch Lindvai pôsobiacich v Bratislavskej stolici: rod Lindvai z Trnavy a rod s prídومkom z Čierneho Brodu (Vizeketu), z ktorého pochádzal Martin Lindvai, vyberač tridsiatku v Senci.³⁹ Martin bol spolu so svojou manželkou Žofiou Hediovou (Hegyí) a dcérou Evou prijatý za konfrátra rádu františkánov. Je možné, že v Martinovej dcére Eve treba vidieť klarisku Paulínu Lindvaiovú.

Klariska Rozália Bedeová, spomínaná aj vyššie, pravdepodobne pochádzala zo šľachtického rodu Bedeovcov s prídومkom de Csepregh, žijúceho v Bratislavskej stolici. Bola totiž v príbuzenskom vzťahu s arcibiskupom Jurajom Lipaim.⁴⁰ Pravdepodobne do tohto rodu patril aj trnavský tridsiatkár Daniel Bede, ktorý v rokoch 1615 – 1616 pôsobil ako pisár v kancelári Uhorskej komory.⁴¹ Generačne prichádza do úvahy ako Rozálin otec.

Emerencia Čerková⁴² asi pochádzala z rodu Čerkovcov, pôvodom z Komárňanskej stolice. Martin Čerko (syn Michala z armálesu) patril k prisazným rady mesta Šamorin a zastával tiež funkciu mestského komorníka. Zomrel pred rokom 1649, keď po sebe zanechal siroty Martina, Juditu a Kristínu.⁴³ Je možné, že práve jedna z uvedených dcér bola klariskou. V matrikách nachádzame aj Juraja Čerka a jeho manželku Dorotu, ktorým sa v roku 1639 narodila dcéra Anna.⁴⁴ Čerkovci žili aj v Nitrianskej stolici, kde je doložený v roku 1654 Ján Čerko, zástupca tridsiatkára Jána Tajnaiho, ktorý sa istý čas až do roku 1671 ako správca majetkov Adama Nadmiháliho zdržiaval v Bratislave.⁴⁵ Z tohto rodu pochádzal pravdepodobne aj Adam Čerko, o ktorom píše v roku 1670 Ladislav Šenei vo svojom liste Jánovi Majténimu.⁴⁶ V roku 1760 dokazovali svoj šľachtický pôvod Čerkovci v Čukárskej Pake.⁴⁷

³⁷ ŠABA, fond Župa Bratislavská I, AC, Kongregačné protokoly, No. 2, s. 704.

³⁸ SNA, AHMBK, AP, č. 46, s. 32.

³⁹ Bližšie k obom rodom vid *Šľachta Bratislavskej stolice*, s. 235.

⁴⁰ Magyar Tudományos Akadémia, Kezirattár, Veress Endre gyűjteménye, MS 425/III, f. 1952. K rodu pozri FAUST, O. c. d., s. 36.

⁴¹ Zomrel v roku 1633 v Győri ako tamojší tridsiatkár. FALLENBÜCHL, Z. c. d., s. 49.

⁴² Jej meno je zapísané v podobách *Czerko*, *Czeszka*. ŠABA, MPF č. skatule 24, fasc. 8, No. 3, inv. č. 198.

⁴³ *Šľachta Bratislavskej stolice*, s. 92; SNA, AHMBK, AP, č. 39, s. 637.

⁴⁴ ŠABA, ZCM, sign. filmu 56, č. 156, matrika nar. 1634 – 1644, f. 19a.

⁴⁵ Jeho manželkou bola Barbora Mőciová. *Šľachta Bratislavskej stolice*, s. 92. Tiež SNA, AHMBK, AP, č. 46, s. 1265.

⁴⁶ SZEREMI, Gy.: *Monumenta. Emlékek a majthenyi, kesselleőkeői es berencsi Majthenyi barok és urak családi leveltáraból 1451 – 1728*. In: *Történelmi Tár* 44, 1897, s. 245 – 246 a 248.

⁴⁷ *Šľachta Bratislavskej stolice*, s. 92. Tiež ŠABA, fond Župa Bratislavská I, AC, Kongregačné protokoly, Súpisy šľachty, Nobilitaria, č. skatule 23.

Trnavčanky a tie ostatné

V bratislavskom kláštore nachádzame aj niekoľko členiek trnavských rodov. Žofiu Kristínu Bokovú, Magdalénu Bokovú a Pelágiu Mindsentyovú.⁴⁸ Z trnavského do bratislavského kláštora klarisiek bola preložená Alžbeta Sombatiová z trnavského rodu Sombati, pravdepodobne dcéra Gregora Sombatiho (mladšieho), zakladateľa trnavskej línie rodu.⁴⁹

Nakoniec spomeňme ešte klarisky z ďalších mimobratyslavských stolíc. Eleonóra Šeneiová bola sestrou Štefana Šeneia, ktorý od roku 1630 pôsobil ako rábsky biskup,⁵⁰ Judita Peréniová dcérou hlavného župana Abovskej stolice Františka Peréniho.

Dve zástupkyne mali v bratislavskom kláštore Vicaiovcí. Mária Auróra bola dcérou Adama Vicaioho, povýšeného v roku 1645 do barónskeho stavu. Do kláštora vstúpila ako vdova po Pavlovi Čemeteim. Jej praneter, klariska Katarína Terézia Vicaiová, bola dcérou Adamovho vnuka Adama Vicaioho.⁵¹

Agáta Verešová pochádzala z rodu Verešovcov s prídومkom de Nyék⁵² a pravdepodobne bola blízkou príbuznou Mateja Vereša, mošonského archidiakona a rábskeho kanonika.⁵³ Matej vlastnil dom v Győri, ale tiež vinicu v okolí Bratislavy.⁵⁴ Pravdepodobne jeho bratom bol druhý známy člen rodu Ján Vereš, rytier rádu johanitov, v roku 1633 rábsky kanonik. Bol tiež básnikom.⁵⁵

Z Nitrianskej stolice, z rodu Jáciovcov (inak Borčániovcov) pochádzala Marcela Jáciová, dcéra Andreja Jáciho a Zuzany Dubnickej.⁵⁶

Náš príspevok je príkladom možností genealogického výskumu mníšok. Zo 63 skúmaných osôb sa podarilo presne alebo takmer presne identifikovať 50, čo je takmer 80 % z nich, pričom podiel mníšok, ktorých pôvod zostal úplne nejasný, je nepatrný. Vzhľadom na to, že rody nepovažovali za potrebné zahŕňať mníšky do svojich genealógií a nechávali ich žiť takpovediac zabudnuté za múrmi kláštora, je tento výsledok pre ďalší podobný výskum veľmi povzbudivý.

Vymenované pramene a typy prameňov použité pri štúdiu klarisiek sú dobre využiteľné aj pri výskume iných ženských rádov. Pramennú bázu možno pritom ešte rozšíriť, hoci sa výskum môže tým pádom stať časovo ťažko zvládnuteľným. Nové výsledky hlavne v súvislosti s niektorými nemeckými mníškami by mohlo priniesť

⁴⁸ STANČIAKOVÁ, K.: *Genealogický výskum*, c. d.

⁴⁹ Podrobnejšie o rode pozri SZOMBATHY, I.: *A tirnai és beczkői Szombathy család*. In: Turul 10, 1892, s. 87.

⁵⁰ SZABÓ, Gy. P.: *Ferencrendiek a magyar történelemben. Adalékok a magyar ferencrendiek történetéhez*. Budapešť 1921, s. 443.

⁵¹ Tamže, s. 443. KOMÁROMY, A.: *Genealógiai foljegyzes a Viczay- és Hederváry-családok eredetéről és leágázásairól 1708-ból*. In: Turul, 11, 1893, č. 3, CD.

⁵² ŠABA, MPF, č. škatule 24, fasc. 8, No. 3, inv. č. 198.

⁵³ SZINNYEI, J.: *Magyar írók élete és munkái* 4. Budapešť 1914, s. 1338.

⁵⁴ AMB, Magistrátne protokoly, 2a7, f. 159.

⁵⁵ NAGY, I.: c. d., CD.

⁵⁶ SNA, AHMBK, AP, č. 43, s. 331. NAGY, I.: c. d., CD.

štúdiom ďalších materiálov z archívnych fondov iných miest ležiacich v širšom okolí daného kláštora (v prípade bratislavských kláštorov napríklad matriky, testamentárne, magistrátne protokoly, súpisy obyvateľov či daňové súpisy Šamorína, Modry, Pezinka, Svätého Jura, a to aj napriek prevažne evanjelickému charakteru niektorých z nich). Nesmieme zabudnúť ani na genealogickú literatúru z nemecky hovoriacich krajín, resp. týkajúcu sa českých území. Prínosné môže byť tiež badanie v rôznych rodových archívoch, na Slovensku alebo v zahraničí.

Zoznam členiek bratislavského kláštora klarisiek v rokoch 1650 – 1681

Meno	Prvá zmienka v zpisnici	Meno	Prvá zmienka v zpisnici
1. Amadeová Barbora Justína	1650	32. Lusnerová Koleta	1664
2. Amadeová Katarína	1650	33. Malenicová Regina	1650
3. Bagoliová Uršula ⁵⁷	1650	34. Méhesová Hortulána	1659
4. Balašová Eva Barbora	1659	35. Mindsentyová Pelágia	1650
5. Bedeová Rozália	1650	36. Morocová Katarína	1657
6. Berčeniová Zuzana Alžbeta	1650	37. Morocová Klára	1667
7. Bóková Kristína	1650	38. Nádasdyová Mária Konštancia	1650
8. Bóková Magdaléna	1650	39. Nadmihaliová Klára	1650
9. Čákyová Anna Františka	1650	40. Nuelová Margaréta	1659
10. Čákyová Anna Mária	1650	41. Ordoyová Klára	1650
11. Čerková Emerencia ⁵⁸	1659	42. Pakaiová Judita	1650
12. Delfingerová Zofia	1650	43. Peréniová Františka	1659
13. Esterháziová Magdaléna Viktória	1650 ⁵⁹	44. Pongracová Auróra Helena	1659
14. Fejérová Fruzína	1650	45. Pongracová Sidónia Helena	1650
15. Ferenciová Agnesa	1650	46. Revaiová Beatrix Alžbeta	1659
16. Gostoniová Johanka	1650	47. Revaiová Rozína	1667
17. Ivanovičová Judita Bazila	1664	48. Salaiová Johanka	1659
18. Jaciová Marcela	1664	49. Schefferová Eufrazia	1650
19. Jagašiová Eufrazia	1659	50. Šeneiová Eleonóra	1650
20. Jagašiová Renata	1664	51. Sombatheliová Juliana	1650
21. Jaskaiová Anastázia	1659	52. Sombatiová Alžbeta	1657
22. Kegličiová Brigita	1659	53. Somolkovičová Magdaléna	1659
23. Kelečeniova Johanka	1664	54. Špagová Dorota	1667
24. Kerekešová Agnesa	1666	55. Stampachová Ludovika	1650
25. Kissingerová Bibiana	1664	56. Strosserová Felicitá	1650
26. Klemeniová Petronela	1664	57. Stuckerová Marta	1650
27. Koloniciová Eva Mária	1650	58. Talianová Terezia	1650
28. Kornišová Konštancia	1650	59. Vicaiová Auróra	1666
29. Kósegiová Anna	1650	60. Vicaiová Cecília	1659
30. Krisaurová Dorota	1650	61. Verešová Agáta	1650
31. Lindvaiová Paulína	1659	62. Weberová Sabína ⁶⁰	1656
		63. Vešeleniová Anna Eugénia	1650

⁵⁷ *Bagoly*.

⁵⁸ *Cseszko* (1659). ŠABA, MPF, č. škatule 24, fasc. 8, inv. č. 198, No. 3.

⁵⁹ Podľa údajov na zachovanej rytine bola v kláštore už roku 1649.

⁶⁰ *Weberin* (1650), *Biberin* (1656, 1657), *Beberin* (1659, 1664, 1667). ŠABA, MPF, fasc. 7, inv. č. 198, No. 1 – 4 a fasc. 8, inv. č. 198, No. 1 – 4.

INSIGNIA OSTROZITHIANA**Opis ostrožičovského rodového erbu od Mateja Gažúra**

Radoslav Ragač

Uhorská heraldika býva často opisovaná ako strohá a fadna, bez väčšiny tých vonkajších znakov, ktoré jej v západnej Európe dodávali lesk a pozitívne vplývali aj na jej akceptáciu a zrozumiteľnosť v širokých vrstvách súdobej spoločnosti.¹ V domacom materiáli však môžeme nájsť aj mnoho zaujímavých dokladov, ktoré sú s týmto rozšíreným názorom v priamom rozpore.

Jedným z nich je aj doposiaľ heraldikmi nepovšimnutý veršovaný opis ostrožičovského rodového erbu s názvom *Insignia Ostrozithiana*. Pochádza z roku 1652 a jeho autorom bol literárne činný ilavský evanjelický kňaz Matej Gažúr. Matej Gažúr (* asi 1588 Mošovce, + asi 1659 Košeca) pôsobil ako učiteľ a farár v Ilave a v Košeci. Bol aj vychovávateľom synov baróna Pavla Ostrožiča.² Bol tiež známy ako znalec gréčtiny.³ Pochádzal z Mošoviec, kde aj jeho otec Ján Gažúr pôsobil ako evanjelický učiteľ a farár.⁴ Za jeho služby mu Ostrožičovcovci darovali (donácia) v Ilave dom.⁵ V roku 1635 vďaka ich priazni získal aj šľachtický titul.⁶ Viacero jeho príležitostných latinských básní a pohrebných kázni vyšlo v rokoch 1649 – 1658 tlačou v trencianskej exulantskej tlačiarňi.⁷ Niektoré z nich venoval príslušníkom rodu Ostrožič.⁸

¹ Ide napríklad o rytierske turnaje, literárnu tvorbu spojenú s heraldikou, prepracovanú symboliku, výpravné erbovníky a pod. Podľa nášho názoru je však tento náhľad podmienený aj nedostatočným poznaním pramenného materiálu. Príkladom môže byť divadelná hra o trojakej ruži v esterházirovskom erbe, ktorú v roku 1731 inscenovali žiaci skalického jezuitskeho gymnázia na počesť biskupa a známeho mecena umenia Imricha Esterháziho. Pozri ŠÁTEK, J. – DAMBORÁK, F. – BUCHTA, J.: *Tristo rokov Skalického gymnázia*. Skalica 1965, s. 66 – 67.

² *Slovenský biografický slovník 2*. Martin 1987, s. 174 (heslo Matej Gažúr). PETRIK, B. – RYBÁR, P.: *Evanjelická encyklopédia Slovenska*. Bratislava 2001, s. 113 (heslo Matej Gažúr).

³ REZÍK, J. – MATTHAEIDES, S.: *Gymnaziológia. Dejiny gymnázií na Slovensku*. Bratislava 1971, s. 118 – 119.

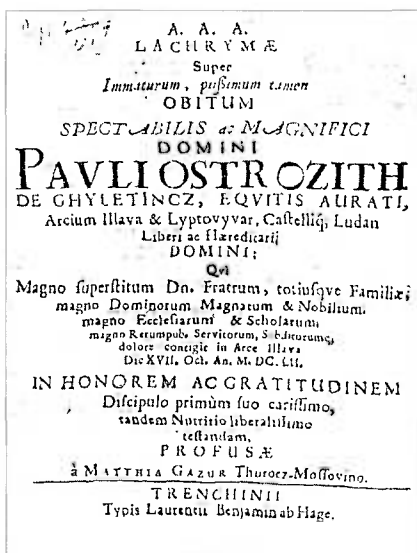
⁴ Ján Gažúr pochádzal z Mošoviec. V Mošovciach pôsobil ako učiteľ a kňaz. Študoval v Banskej Štiavnici, Kežmarku a v Brzegu. Zomrel okolo roku 1606. Pozri ŠKROVINA, O. (zost.): *Z histórie turčianskeho evanj. seniorátu a jeho sborov*. Martin 1929, s. 243 – 245.

⁵ Tamže.

⁶ Šľachtictvo získal armálnou listinou vydanou Ferdinandom II. vo Viedni v roku 1635 ako hlavný adresát Matej Gažúr so synmi Danielom a Štefanom a dcérami Katarínou a Rozáliou. Listina bola publikovaná v Trencianskej stolici: *Illésv gyűjtemény*. Budapest Arcanum Adatbázis Kft. 2000 (CD-ROM, pozri príslušné heslo).

⁷ Vychádzali sme zo stavu publikovaného v štúdiu TELGÁRSKY, J.: *Produkcja trencianskej exilovej tlačiarne*. In: Kol.: *Trencin – remeslá, tlačiarne, architektúra*. Bratislava 1985, s. 189 – 220.

⁸ Tamže.

Titulná strana tlače z roku 1652 (vľavo), v ktorej bol publikovaný veršovaný opis ostrožičovského erbú (vpravo). Slovenská národná knižnica, Martin

Smútočné verše, ktorých súčasťou bol aj spomínaný latinský veršovaný opis erbú, vytvoril Matej Gažúr pri príležitosti úmrtia svojho bývalého žiaka a neskoršieho mecenáša Pavla Ostrožiča, zemepána llavy. Pavol Ostrožič zomrel na svojom ilavskom hrade 17. októbra 1652.⁹ Pohreb sa konal na hrade za prítomnosti rodiny so služobníctvom, okolitej šľachty, duchovných, žiactva a tiež poddaných. Verše vyšli tlačou ešte v tom istom roku v trencianskej exulantskej tlačiarňi Vavrincina Benjamína Odháje (*ab Hage*).¹⁰ Jeden exemplár tlače sa nachádza vo fondoch Slovenskej národnej knižnice v Martine.¹¹ Poznáme aj iné zachovanie textu epigramu. V zbierkach Univerzitnej knižnice v Bratislave sa nachádza rukopis Ms 794 pracovne nazvaný *Epitafy*.¹² Ide o súbor odpisov epitafov hlavne talianskej, ale aj nemeckej, švajčiarskej a inej proveniencie z obdobia 15. – začiatku 17. storočia.¹³ Medzi nimi

⁹ Na mieste zbúraného, pôvodne stredovekého llavského hradu vznikol koncom 17. storočia kláštor trinitárov, v ktorom je dnes väznica.

¹⁰ TELGÁRSKY, J.: C. d., s. 210.

¹¹ GAŽÚR, M.: A.A.A. LACHRYMÆ Super Immaturum piissimum tamen OBITUM SPECTABILIS ac MAGNIFICI DOMINI PAVLI OSTROZITH DE GHYLETINCZ, EQVITIS AVRATI, Arcium Illava & Lyptovyvar, Castellii(ue) Ludan Liberi ac Haereditarii DOMINI. Trenčinin: Typis Laurentii Benjamin ab Hage 1652; SNK, sign. SD 40 129, priv. 15.

¹² Univerzitná knižnica v Bratislave – Kabinet rukopisov, vzácných a starých tlačí, sign. Ms 794; pôvodný názov rukopisu nie je uvedený; rozsah cca 160 fólií (nefoliované). Knižnica rukopis získala kúpou v roku 1941. Pozri KOTVAN, I.: *Rukopisy Univerzitnej knižnice v Bratislave*. Bratislava 1970, Ms 794.

¹³ Tamže. Rukopis pochádza asi z konca 17. storočia.

sa nachádza aj niekoľko záznamov zo západného a stredného Slovenska.¹⁴ Niektoré z nich sa týkajú rodu Ostrožič. Autor napríklad opisuje nápis na náhrobku Jána Ostrožiča (*Ostrozits*), ktorý zomrel v Bratislave 1. 6. 1637 a bol pochovaný v ilavskom kostole 12. 7. 1638.

Preložené verše v prílohe opisujú štít jedného variantu rodového erbu Ostrožičovcov. Vzhľadom na osobu zomrelého Pavla Ostrožiča ide nepochybne o barónsky variant erbu.¹⁵ Rytier v brnení (kyryse) lezie po rebríku na hradby. Na hlave má prilbu a v ruke drží obnažený meč. Na cimburí hradby sa nachádza figura nepriateľa, ktorý po rytierovi hádže kamene. V hornej časti (rohoch) štítu sa nachádza žiariace slnce a hviezda, obe zlaté. Štitonosičmi sú dva levy, ktoré mali byť Ostrožičovi udelené panovníkom. Zaklad erbu je v porovnaní s publikovanými variantmi obdobný. Najviac podobnosti vykazuje s variantom z roku 1629, ktorý publikoval F. Federmayer.¹⁶ Odlišné sú nebeské telesá, hviezda a polmesiac. Aj všetky staršie varianty rodového erbu, ktoré uverejnil F. Federmayer, obsahujú ich kombináciu. J. Novák a P. Vítek uverejnili iný variant rodového erbu, kde sa v horných rohoch štítu nachádzajú privrátené polmesiace.¹⁷ Štitonosiči sa zatiaľ taktiež na publikovaných sfragistických pamiatkach nevykytli.

Verše opisujúce rodový erb boli pravdepodobne určené pre pohrebnú zástavu. V rukopise sú priradené k opisu textu z pohrebnej zástavy Pavla Ostrožiča z roku 1652.¹⁸ Podporuje to aj ich ďalšie označenie – *epigramma*, pri ktorom je priamo uvedené, že boli určené pre (pohrebnú) zástavu – *Labari faciei appositum*.

¹⁴ Medzi slovenikami neznámy autor opisal napr. nápis na náhrobku Petra Révaia z roku 1553, ktorý sa dodnes nachádza vo farskom kostole v Martine; epitaf na hrobe baróna Martina *Thokolyho de Kis March*, ktorý zomrel v roku 1641 v Hlohovci a pochovaný bol v kostole v Slovenskom Pravne; epitaf Františka Nádašdyho od Jána Abrahamidesa Ponickeho a čachtického pisára (?) *Padscriba* Jána Mensatora; pohrebnú zástavu baróna Jána Volfanga Révaia, pochovaného v kostole Blahoslavennej Panny Márie v Trnovci.

¹⁵ Baronát a právo pečatiť červeným voskom získali od Rudolfa II. listinou vydanou 28. 6. 1606 na Pražskom hrade bratia Ondrej a Štefan Ostrožičovci, Ondrejov syn Ján, ostatní príbuzní a potomkovia. V listine sa spomínajú zásluhy neboheho otca bratov Jána Ostrožiča Pavol bol synom Štefana Ostrožiča z listiny. Opis alebo zmena rodového erbu sa v listine nespomínajú. Pozri *Királyi konyvek I (1527 – 1647)*. Budapest: Arcanum Adatbázis Kft 2001 (CD ROM, pozri príslušné heslo).

¹⁶ Autor vychádza z farebného variantu, ktorý komparoval s pečatou Štefana Ostrožiča z roku 1629. V modrom štíte na strieborné hradby lezie po rebríku vojak v prilbe a brnení (s mečom v ruke?). Z hradieb naňho hádže červenoodeťá zlatovlasá panna kameň. V horných rohoch štítu sú zlatá hviezda a strieborný polmesiac. Klenotom je rytier v brnení držiaci v pravej ruke meč. Ľavú ruku má danú vbok. Prikrývadlá sú zlato-modré a strieborno-červené.

FEDERMAYER, F.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku I. Trenčianska stolica*. Bratislava 2000, s. 170 – 171 (heslo Ostrožič).

¹⁷ NOVÁK, J. – VÍTEK, P.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku II. Liptovská stolica*. Bratislava 2004, s. 170 – 171 (heslo Ostrožič); NOVÁK, J.: *Rodové erby na Slovensku I. Kubinyiho zbierka pečatí*. Martin 1980, s. 189 (heslo Ján Ostrožič).

¹⁸ *Inscriptio Vexilli funebri //Spectabilis ac Mag(nifici Domini Pauli//Osztozith de Ghyletincz, Equi//tis Aurati Arciu(m) Illava//et Lypto Uyvar Castelliq(ue) Lu //dan Liberi ac Haeredetary// Domini Mortui in Arce//Illava die 17 Octob(ris) A(nno) MDCLII*. Pozri pozn. 14.

Autor sa veršovaníu o erboch venoval pravdepodobne častejšie. Bibliografie zaznamenávajú aj ďalší epigram venovaný ostrožičovskému a jeho vlastnému, gažúrovskému erbu (z roku 1650).¹⁹ Predpokladáme, že nešlo o ojedinelý počin a podobné príležitostné literárne útvary opisujúce erby boli v tomto období v prostredí vysokej uhorskej šľachty bežnou súčasťou ich (heraldickej) prezentácie.

Ostrožičovský znak

*Hradby nepevné dobýja vojak s vytaseným mečom,
zhora zlovestné cimburie s hrmiacim nepriateľom,
vyzbrojený prilbou a s pancierom opásanou hrudou,
nehľadá tých a oných skál zásahov,
súri dielo, vyvýšeným miestom nahor vystupuje
a hneď, ktorý skoršie najspodnejším býval, najvyšším je.
Vedľa neho vo vrchole štítu slnce zlaté žiari,
ktorému do susedstva hviezdu tejže farby dali,
a štítu levy stojace obklopujú boky,
dva vpravde hrdinov živé znaky,
tieto, hľa, vladár spravodlivo dal ti,
slávne zo spravodlivosti,
ten, v ktorého niekdajšej si býval starostlivosti.*

Matej Gažúr, Turčan z Mošoviec

Na vyobrazení variant ostrožičovského erbu. Kresba Denis Pongrácz

¹⁹ ČAPLOVIČ, J. (zost.): *Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700*, 2. Martin 1984, s. 620, č. 1801; medzi viacerými epigramami sa nachádza aj *Insignia Gentilitia Magnificorum Dn. Ostrozith de Ghyletincz.....Insignia Autoris*, pravdepodobne totožné s *Delineatio Insigniorum Osztosihianorum et Gazurianorum*. Tamže, s. 624, CLXXXVI.

AKO SI VYBRAŤ GENEALOGICKÝ SOFTVÉR

Stanislav Hatala

Genealogická agenda sa dá viesť ručne i pomocou počítača. Pokiaľ niekto chce mať len veľmi jednoduchú databázu, bude mu v podstate stačiť ručne spracúvaná kartoteka. Ten, kto používa počítač, môže vystačiť so základným softvérom, ktorý sa v ňom nachádza, napr. s Wordom či Excelom. Kto však chce hľadať súvislosti medzi jednotlivými dátami, zobrazovať alebo tlačiť najrozličnejšie štatistiky, prehľady a rodokmene, priradovať hlasové, dátové, zvukové a obrazové informácie k jednotlivým členom, ako aj exportovať a importovať databázy, nezaobíde sa bez špecializovaného genealogického softvéru.

Špecializované genealogické programy pomáhajú genealógom zrýchliť a zefektívniť ich prácu. Umožňujú rýchlu orientáciu vo veľkom množstve dát, vyhľadávanie a opravy prípadných chýb v už vložených dátach, generovanie najrozličnejších zostáv. Pomocou štandardných, medzinárodne používaných súborov s príponou *.ged* môžeme organizovať, ukladať, exportovať a importovať dáta z a do takmer každého genealogického softvéru. S uloženými dátami sa dá rozlične „čarovať“, napr. tvoriť a tlačiť obsahovo i graficky rôznorodé štatistiky, tabuľky, grafy a – samozrejme – genealgie. Ponúkame niekoľko tipov, ako si z týchto programov vybrať.

Stanovte si vlastné kritériá pre výber programu

Prv, než si kúpite genealogický softvér, musíte si stanoviť kritériá, ktoré má spĺňať. To znamená, že sa nesmiete pozerať len a len na to, či je zdarma alebo naopak prídrahý. Dnes je našťastie aj v tejto oblasti veľmi silná konkurencia a tak si môžeme vybrať z veľkého množstva genealogických programov. Medzi najdôležitejšie kritériá pri výbere patria:

- užívateľská prívetivosť a jednoduché ovládanie softvéru
- softvér má technickú podporu na internete
- tvorcovia programu vydali v poslednom období viacero jeho aktualizácií
- firmu vyvíjajúcu program netvorí iba jediný človek
- program dovoľuje ukladať, exportovať a importovať dáta v tvare *xxx.ged*
- program umožňuje ukladanie dátových, obrazových, zvukových i video-súborov
- program má širokú škálu ďalších, pre vás užitočných funkcií¹

¹ K dôležitým kritériám výberu genealogického softvéru patri aj jeho jazyková dostupnosť. Za minus v tomto smere možno považovať, že v súčasnosti len malá časť genealogických softvérových produktov komunikuje s používateľom po slovensky alebo česky (patrí k nim napr. v texte príspevku spomínaný český produkt Ancestry či americký Brother's Keeper, ktorý bol počeštený i poslovenčený). Za plus možno považovať, že čoraz viac týchto programov umožňuje vytváranie lokalizácií, teda ich preklady do rôznych jazykov. (Pozn. red.)

Otestujte viaceré genealogické programy

Vyberte si program podľa toho, na čo ho budete používať. Ak budete potrebovať údaje len uložiť a ďalej s nimi nemanipulovať, neuverejňovať ich na internete a neposielať ich nikomu, stačí vám ten najjednoduchší program. Viaceré takéto programy sú navyše zadarmo. Medzi programy, ktoré sa dajú získať bezplatne, patrí napr. Ancestry, softvér od českého autora. Bol vytvorený aj na základe pripomienok užívateľov, čo je veľmi prospešné. Iným programom, ktorý možno získať zdarma, je americký Personal Ancestral File. Každý softvér má svoje prednosti, treba si len vybrať.

Začnite s najjednoduchším programom

Výrobcovia genealogických programov zvyknú robiť ich porovnania na svojich stránkach. Samozrejme, „ich“ program z nich vyjde vždy víťazne. Každý program je pritom v niečom lepší, má niekoľko funkcií, ktoré konkurenčné výrobky nemajú. Pri porovnávaní jednotlivých programov treba na to dávať pozor.

Používajte aj niekoľko genealogických programov naraz

Dáta vložte do jedného a do ďalších ich naimportujte pomocou súboru *xxx.ged* (GEnealogical Data COMmunication). Využite možnosť zdarma otestovať zvolený program v skúšobnom období. V testovacom období vyskúšajte všetky jeho možnosti a zamerajte sa zvlášť na funkcie, ktoré sú pre vás dôležité. Nie každý využije všetky možnosti, ktoré program ponúka. Je však potrebné vidieť „o krok vpred“, myslieť na to, že funkcie, dnes zdanlivo zbytočné, sa vám v budúcnosti môžu zísť.

Navštevujte fóra špecializované na diskusiu o genealogických programoch

Nájdete tu množstvo skúseností, pripomienok a podnetov k rozličným programom. Môžete tak skonfrontovať svoje poznatky z testovania so skúsenosťami iných užívateľov. Najmä s takými, ktorí používajú ten-ktorý program dlhšiu dobu. Nájdete tu aj programy menej známe, no možno práve pre vás vhodné.

Pravidelne sledujte aktualizácie svojho programu

Bolo by škoda, keby ste nevyužili možnosť aktualizovať svoj program, pokiaľ to máte zaplatené. Aktualizácie môžu znamenať jednak odstránenie rôznych malých chýb, na ktoré sa prišlo až v priebehu používania, alebo zvýšenie rozsahu a množstva funkcií programu.

Nezostaňte pri jednom genealogickom programe

Podobne, ako neexistuje najlepšie auto na svete, neexistuje ani „najlepší“ genealogický softvér. Preto nezostaňte pri jednom programom „navždy“. Sledujte vývoj a trendy v tomto odvetví a nevyľúčte dopredu možnosť prechodu na iný, vhodnejší a lepší program.

Stránky predstavujúce genealogický softvér

Súčasný trh s genealogickým softvérom ponúka stovky rôznych produktov. Našou snahou nebolo vypracovať ich kompletný súpis, ani určiť „víťaza“. Genealogický softvér – podobne ako mnohé iné veci – sa vyvíja a vznikajú ďalšie programy. Priložená tabuľka preto podáva len čiastočný, pritom však dostatočne reprezentatívny prehľad. Obsahuje v súčasnosti najpoužívanejšie špecializované genealogické programy (prevažne z anglicky hovoriacich krajín). Môže vám pomôcť pri hľadaní a výbere vášho vlastného programu.

AGELONG TREE	http://www.genery.com
AGES DAUBI	http://www.daubnet.com/english/ages.html
ANCESTRAL QUEST	http://www.ancquest.com
ANCESTRY	http://rodokmen.webzdarma.cz
BROTHER'S KEEPER	http://www.bkwin.org/ , http://bkcz.info/
CLOOZ	http://www.clooz.com
CUMBERLAND FAMILY TREE PRO	http://www.cf-software.com/
DYNAS – TREE	http://www.dynas-tree.de/
FAMILIABUILDER	http://www.dralex.com/builder/
FAMILY HISTORIAN	http://www.family-historian.co.uk/
FAMILY MATTERS	http://www.matterware.com/
FAMILY TREE LEGENDS	http://www.familytreelegends.com/
FAMILY TREE MAKER 2006	http://www.familytreemaker.com
FAMTREE	http://www.famtreesoftware.com/
GENBOX FAMILY HISTORY	http://rodokmen.webzdarma.cz
GENEATIQUE	http://www.cdip.com
GENIUS FAMILY TREE	http://www.gensol.com.au/
GENOPRO GOLD	http://www.genopro.com
HEREDIS	http://www.heredis.com
HERITAGE FAMILY TREE DELUXE	http://www.individualsoftware.com/
KITH AND KIN PRO	http://www.btinternet.com/~spansoft/kkpro.htm
LEGACY FAMILY TREE DE LUXE	http://www.legacyfamilytree.com
MASTERTREEVIEW	http://www.winloft.com/
MY FAMILY TREE	http://www.huhnware.com/mft/
PERSONAL ANCESTRAL FILE	http://www.familysearch.org/
PERSONAL HISTORIAN	http://www.personalhistorian.com/
ROOTSMAGIC	http://www.rootsmagic.com
THE MASTER GENEALOGIST	http://www.whollygenes.com
WIN – FAMILY	http://winfamily.com

Populární český informační server venovaný programu Brother's Keeper

Stránky hodnotiace genealogický softvér

Dobrou pomôckou pri rozhodovaní o výbere genealogického softvéru môžu byť aj stránky porovnávajúce ich vlastnosti. Vytvárajú ich tak samotní výrobcovia (ktorí v hodnoteniach prirodzene uprednostňujú vlastné produkty), ako aj nezávislí odborníci. Nasledujúce odkazy sa týkajú oboch spomínaných kategórií.

- <http://www.genealogysoftwarenews.com>
- <http://www.genbox.com/comparison.htm>
- <http://www.consumersearch.com/www/software/genealogy-software/index.html>
- <http://genealogy-software-review.toptenreviews.com/>
- <http://www.my-history.co.uk/acatalog/compare.htm>
- <http://www.mumford.ca/reportcard/baserepcard.html>
- <http://www.genealogytoday.com/software/guide.html>
- <http://www.familychronicle.com/software.html>
- <http://rwilson.us/comparison.htm>
- <http://www.ancestry.com/learn/library/article.aspx?article=8882>
- <http://bkcz.info/>

Plodní a plodnější

Podobne ako u nás v Tepličke nad Váhom či na hrade Krásna Hôrka, aj v nemeckej dedinke Kampehl sa môžu pochváliť mumifikovanými telesnými pozostatkami niekdajšieho zemepána.

Volal sa Christian Friedrich von Kahlbutz, bol grófom a žil v rokoch 1651 – 1702. Na rozdiel od našej Žofie Bošniakovej však nebol nijakým svätcom. V roku 1690, keď pastierka z obce Bückwitz odmietla vyhovieť jeho chůtkam, zabil jej muža. Pastierka sa dovoľávala pravdy (na súde v Neustadte), no nepochodila. Kahlbutz bol zemepánom a podarilo sa mu vyhnúť trestu. Počas procesu vraj prisahal, že ak vraždil, „nech Boh nedopustí, aby sa moje telo obrátilo v prach.“ Jeho telesné pozostatky skončili v chrámovej krypte v Kampehli. Pri neskoršom presune rakiev na cintorín (v roku 1794) sa zistilo, že jedno telo je mumifikované. Identifikovali ho ako telo von Kahlbutza. Predpokladá sa, že vyschlo a skostnatelo v dôsledku degeneratívnych zmien a nedostatku živín.

Gróf bol vraj človekom neskrtočných vášní. „Pletka“ s pastierkou bola len jednou z mnohých. Okrem jedenástich legitímnych mal údajne ďalších štyridsať nemanželských potomkov. Vraj vďaka tomu, že medzi poddanými usilovne uplatňoval *droit de seigneur*, právo prvej noci.

(*Almanach záhad. Bratislava, Reader's Digest Výber 1998, s. 267 – 268, spracované*)

...muži za jistých okolností môžu mať mnohem víc dětí než ženy. ... historie zná několik veleplodných mužů. Světový rekord drží marocký mulaj Ismail, o němž se tvrdí, že v roce 1721 ve věku devětačtyřiceti let měl asi 700 synů (a tedy zřejmě stejně tolik dcer). Zemřel v roce 1727 – takže měl ještě dalších šest len na to, aby v nastoupeném trendu pokračoval.

Nejplodnější žena světa se s ním rovnat nemůže. Ruska Fjodora Vasiljevová mezi lety 1725 a 1765 porodila 69 dětí. Vždy šlo o mnohočetná těhotenství – šestnáct párů dvojčat, sedmkrát se narodila trojčata a čtyřkrát čtyřčata – byla to tedy jistě obdivuhodná žena.

(*Bryan Sykes: Sedm dcer Eviných. Pramátky Evropanů. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka 2004, s. 156*)

Koncom augusta neďaleko Las Vegas zatkli Warrena Steeda Jeffsa, charizmatickeho 50-ročného vodcu skupiny, ktorá sa približne pred storočím odtrhla od oficiálnej mormónskej cirkvi a má asi 10.000 členov. Jeffs, obvinený okrem iného z polygamie, sa priznal, že má najmenej 40 manželiek a s nimi takmer 60 detí.

(*Podľa TASR, 30. augusta 2006*)

Interkongress Nagykanizsa

2. – 3. 6. 2006

Nadväzujúc na dve konferencie konané pred vyše dvadsiatimi rokmi v neďalekom Keszthelyi, pod týmto názvom usporiadala Maďarská heraldická a genealogická spoločnosť, spolu s úradom primátora mesta Nagykanizsa, medzinárodnú konferenciu zameranú na pomocné vedy historické. Odznelo na nej 24 príspevkov. Medzi zahraničnými účastníkmi dominovali Rakúšania (Prof. G. Scheibelreiter, R. Hufschmied, F. Tusek), zo Slovinska bol prítomný V. Jurečič, od nás prof. J. Novák a Z. G. Alexy.

S problematikou pomocných vied historických sa všeobecne zaoberali Sz. Vajay, G. Scheibelreiter a V. Jurečič. Svätoštefanská koruna bola predmetom troch príspevkov (L. Kóczy, P. Várlaki a L. Holler). Erby uhorskej šľachty sa stali predmetom len jedného príspevku (I. Csízi), o erbe stolice Fejér hovoril G. Vitek, problematike stoličnej administratívy sa venovala E. Rüs-Zogarasí.

Na konferencii odznelo päť príspevkov zameraných na územne slovenskú heraldiku. J. Novák hovoril o súčasnom dianí na Slovensku, Z. G. Alexy sa vrátil k erbom lokalít vo Vysokých Tatrách, ktoré vznikli pred polstoročím. Pozoruhodné bolo, že traja maďarskí účastníci sa venovali slovacikálnej problematike. T. Kőrmendi nosičom štítu v stredovekých erboch uhorských miest. Šlo pritom len o mestá na Slovensku. M. Szluha referoval o erbových listinách v nitrianskom oblastnom archíve a A. Szemán hovoril o nosičoch štítu v erbe Banskej Štiavnice.

Vzťahmi genealógie a rodopisu sa zaoberal A. S. Harmath. Z ďalších pomocných

vied to bola faleristika, na ktorú sa zameralo až šesť príspevkov. A. Makai popisovala vyznamenania, ktoré dostali Maďari v emigrácii, R. Hufschmied sa venoval rakúskej medaile za oslobodenie, F. Tusek popisoval technické detaily rôznych vyhotovení rakúskeho záslužného križa v období 1849 až 1945, G. Szallay referoval o japonských, resp. maďarských rádoch vzájomne udeľovaných v rokoch 1938 – 1945, S. Lakatos sa venovala ruskému rádu sv. Juraja a A. Pandula faleristickým prvkom v niektorých uhorských šľachtických erboch.

Zdenko G. Alexy

O heraldike medzinárodne

V dňoch 2. a 3. júna 2006 mesto Nagykanizsa hostilo heraldikov, účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa venovala predovšetkým heraldike a faleristike. Zo zahraničia sa na konferencii aktívne zúčastnili odborníci zo Švajčiarska, Rakúska, Rumunska a Slovinska. Zo Slovenska sme sa konferencie zúčastnili dvaja. Ing. Z. Alexy informoval účastníkov o komunálnej heraldike Vysokých Tatier. Ide o erby tatranských lokalít, ktoré v roku 1958 vytvoril referujúci. Účastníkov oboznámil s genézou vzniku týchto erbov. Uviedol, že niekoľko tatranských erbov už rok predtým vytvoril R. Kuneš. Ing. Z. Alexy ich o rok neskôr nielen že dotvoril, ale o viaceré nové rozhojnil. Osvetlil princípy, ktoré uplatnil pri ich tvorbe a ich výslednú podobu aj prezentoval kvalitnými farebnými reprodukciami.

Našej verejnosti sú tieto erby známe. Jednak sa veľká ich časť dodnes používa a všetky boli uverejnené aj v Hlase (Alexy, Z.:

Komunálna heraldika slovenských Vysokých Tatier. In: Genealogicko-heraldický hlas, 1, 1991, č. 2, s. 9 – 18.). Čo sa v tejto publikovanej verzii nedočítame a o čo obohatil svoju prednášku na konferencii, je konštatovanie, že tatranské erby z roku 1958 znamenajú vznik komunálnej heraldiky na Slovensku. Ing. Alexy tieto erby súčasne porovnal so zahraničnou heraldickou tvorbou a konštatoval, že v oblasti komunálnej heraldiky majú tatranské erby všetky atribúty európskej mestskej heraldickej tvorby.

Moje vystúpenie informovalo prítomných o súčasnej heraldickej tvorbe na Slovensku. Krátko som upozornil na počiatky heraldického bádania u nás. Zdôraznil som, že v 50-tych rokoch 20. storočia bola jedinou možnou badateľskou témou mestská a obecná heraldika, že sme zásadne obnovovali pôvodné znaky, ktoré boli historicky a heraldicky najcennejšie, že sme metské a obecné erby využívali ako historické pramene najmä pri objasňovaní mestotvorného procesu.

Medzníkom sa stal rok 1989. Tvorba komunálnych erbov nadobudla nebývalé rozmery. Na ich obnove sa začali podieľať aj odborne nepripravení jednotlivci. Tvorbu erbov silno a negatívne dodnes ovplyvňujú samotní predstavitelia jednotlivých lokalít. Svoj vkus a želanie vnucujú tvorcom erbov. Všetkými týmito vplyvmi metské a obecné erby prestávajú byť historickým prameňom. Sú viac alebo menej vydarené obrázky s pomerne malou vypovedacou schopnosťou.

Na slávnostnej recepcii mi prezident Medzinárodnej konfederácie pre genealógiu a heraldiku prof. Dr. Szabolcs de Vajay odovzdal medailu za celoživotné dielo.

Jozef Novák

XXVII. medzinárodný kongres genealogických a heraldických vied

St. Andrews, škótske prímorské mesto, pyšiace sa najstaršou univerzitou v Škótsku založenou r. 1412, sa stalo miestom konania XXVII. kongresu genealogických a heraldických vied. Kongres sa konal v dňoch 21. – 26. augusta 2006 a záštitu nad ním prevzala jej kráľovská výsosť princezná Anna, ktorá sa osobne zúčastnila úvodného ceremoniálu a predniesla na ňom pozdravný prejav. Spolu s ňou sa úvodného ceremoniálu zúčastnili najvyšší hodnostári univerzity St. Andrews, rektor a kancelár, starosta mesta (predseda mestskej rady v St. Andrews), arcibiskup St. Andrews a Edinbugu, a spolu s ním aj edinburský biskup, najvyšší predstavitelia Škótskej cirkvi, predstavitelia regiónu Fife a ďalší vysokí hodnostári štátu a cirkvi.

Odbornými gestormi kongresu boli Škótska heraldická spoločnosť (The Heraldry Society of Scotland), Škótska genealogická spoločnosť (The Scottish Genealogy Society), Univerzita v St. Andrews (The University of St. Andrews) a škótsky heroldský úrad – Dvor Lorda Lyona (The Court of the Lord Lyon). Na kongrese, ktorého hlavnou témou boli *Myty a propaganda v heraldike a genealógii*, odznelo 55 vystúpení a zúčastnilo sa ho vyše 300 heraldikov a genealógov z celého sveta, zo Slovenska Ladislav Vrtel, hlavný štátny radca pre heraldickú tvorbu a Igor Tinka, tajomník Heraldického klubu. Slovenská účasť na kongrese bola o to významnejšia, že po kanadskom Quebecu r. 2008, ktorý bude hosťiteľom XXVIII. kongresu by sa organizátorom XXIX. kongresu genealogických a heraldických vied v r. 2010 malo stať Slovensko. Stály kongresový výbor (Bure-

au permanent des congrés internationaux des sciences généalogiques et héraldiques) k takémuto rozhodnutiu viedli výsledky slovenskej súčasnej heraldiky, najmä jej komplexnosť, zahŕňajúca nielen súčasnú mestskú a obecnú heraldiku, ale aj súčasnú rodinnú heraldiku, existencia štátneho heraldického registra, systémové riešenie vlajkovej tvorby a štúdium heraldiky na univerzitách, čo nie je vo všetkých štátoch bežné. Stály výbor považuje slovenské aktivity v týchto oblastiach za príkladné, čo je pre Slovensko na jednej strane významným, na druhej strane záväzkom pre nás ako organizátorov XXIX. kongresu.

V rámci kongresu sa uskutočnili zasadnutia medzinárodných genealogických a heraldických organizácií. Predseda Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti, prof. Leon Sokolovský, CSc. písomne splnomocnil Ladislava Vrtela zastupovaním Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti na mimoriadnom valnom zhromaždení Medzinárodnej konfederácie genealogických a heraldických spoločností (Confédération internationale de généalogie et héraldique – CIGH), na ktorom sa konali voľby výboru konfederácie. Mimo-riadne zhromaždenie bolo potrebné preto, lebo predchádzajúcemu výboru konfederácie pred niekoľkými mesiacmi uplynul mandát a konfederáciu spravoval dočasný správny výbor. Za prezidenta bol opätovne potvrdený pán Michel Teillard d'Eyry. Na mimoriadne valné zhromaždenie potom nadväzovalo pravidelné valné zhromaždenie. Schválil sa záznam z valného zhromaždenia, ktoré sa konalo 7. septembra 2004 v Brugách v Belgicku. Návrh záznamu bol publikovaný v bulletinu CIGH č. 11 (41) vo februári 2005. Ďalším bodom

rokovania bolo ukončenie členstva CIGH v Medzinárodnom výbore pre spoločenské vedy pri UNESCO (International Social Science Council – CISS), pretože dlhodobou neprinášalo konfederácii genealogických a heraldických spoločností (CIGH) žiadny úžitok a zbytočne odčerpávalo finančné prostriedky z pokladnice konfederácie. Informoval o tom pán prezident konfederácie i jej pokladník pán Günter Mattern. Valné zhromaždenie predložený návrh prijalo. Prezident prezentoval záujem Marockej genealogickej federácie (Fédération Marocaine de Généalogie) a Bulharskej genealogickej spoločnosti „Rodoznanie“ o členstvo v konfederácii (CIGH). Po predchádzajúcom posúdení oboch prihlášok výborom boli obe spoločnosti prijaté za členov konfederácie (CIGH). Záverečným bodom bola informácia o najbližšom XXVIII. medzinárodnom kongrese v Québecu r. 2008 a pre Slovensko významná informácia o XXIX. kongrese na Slovensku r. 2010.

Dňa 22. augusta 2006 sa uskutočnilo v priestoroch Univerzity v St. Andrews výročné valné zhromaždenie Medzinárodnej heraldickej akadémie (AIH). Zúčastnil sa ho člen akadémie PhDr. Ladislav Vrtel, AIH, ktorý tu na základe písomného splnomocnenia disponoval tiež hlasmi ďalších dvoch akademikov zo Slovenska prof. Jozefa Nováka, DrSc., AIH, a Ing. Zdenka G. Alexyho, AIH. Oficiálny program pozostával z úvodného prejavu prezidenta, správy generálneho sekretára, správy pokladníka, správy knihovníka, prijatia nových asociovaných členov, menovania nových akademikov a voľby prezidenta a ďalších funkcionárov akadémie. Na oficiálny program nadväzovala spoločenská časť stretnutia členov AIH.

Kongres v St. Andrews bol pre Slovensko dôležitý ešte z jedného dôvodu. Už na XXII. kongrese v kanadskej Ottawe r. 1996 sa zrodila myšlienka stretnutia štátnych heraldov, či už sa oficiálne nazývali heraldmi alebo vykonávali funkciu herolda. Do kruhu heraldov bol vtedy pozvaný aj Ladislav Vrtel, štátny radca pre heraldickú tvorbu Ministerstva vnútra SR. Okrem vzájomného spoznania sa bola odbornou témou vtedajšieho stretnutia problematika tvorby súčasných rodových občianskych erbov a výsledky stretnutia boli v konečnom dôsledku impulzom pre konštituovanie Heraldického kolégia (založeného 19. januára 1997), odborného poradného orgánu Ministerstva vnútra SR pre otázky súčasnej rodovej občianskej heraldiky na Slovensku. Heraldické kolégium, odborný poradný orgán Ministerstva vnútra SR, podľa svojich stanov ustanovuje herolda Slovensko (ide o meno, ako sme boli informovaní, preto tento tvar – pozn. red.), prípadne ďalších heraldov, ktorí pôsobia

spolu s ním. Od kongresu v Ottawe sa heroldi pravidelne stretávali na každom kongrese heraldických a genealogických vied. Organizátori kongresu v St. Andrews sa však rozhodli dať tunajšiemu stretnutiu osobitný rozmer a vyzvali všetkých heraldov, aby obnovili tradičné formálne znaky svojho úradu – tabard a žezlo a aby ich prezentovali pri úvodnom ceremoniáli v prítomnosti jej kráľovskej výsosti princeznej Anny. Organizátori kongresu preto v priebehu uplynulého roka viackrát listami apelovali na heroldov (heraldské úrady) v jednotlivých štátoch aby, pokiaľ nepoužívajú tabard, dali si ho zhotoviť a prezentovali ho pri úvodnom ceremoniáli XXVII. kongresu genealogických a heraldických vied. Táto udalosť sa mala stať impulzom na všeobecné obnovenie formálnych atribútov funkcie herolda a na jeho zviditeľnenie ako súčasť európskej heraldickej tradície.

Výsledkom bolo stretnutie 24 heroldov a persevantov z Anglicka, Belgicka, Dán-

Zo stretnutia heroldov v St. Andrews. Slovensko zastupoval Dr. Ladislav Vrtel, hlavný štátny radca pre heraldickú tvorbu. V strede a na obrázku vpravo v tabarde – heraldickom kabáči. Po prvýkrát sa v ňom predstavil v Bojniciach, na stretnutí nedávno konštituovaného Heraldického klubu, združujúceho priaznivcov občianskej heraldiky. Foto: Igor Tinka.

ska, Írska, Južnej Afriky, Kanady, Nórska, Ruska, Slovenska, Škótska a Švédska a tiež heraldov štyroch najvýznamnejších škótskych klanov. Heroldi zaujali čestné miesta v sále otváracieho ceremoniálu a potom vo svojich tabardoch viedli procesiu stredovekým mestom, ktorej sa zúčastnili všetci účastníci kongresu a prizeralo sa jej množstvo domácich obyvateľov a návštevníkov St. Andrews. Podujatie sledovali tiež tri televízne stanice.

Osobitným hosťiteľom heraldov bol škótsky Kráľ heraldov Lord Lyon, pán Robin Blair (Lord Lyon King of Arms). V žiadanom inom štáte nie sú kompetencie herolda také veľké, ako práve v Škótsku. Lord Lyon je oficiálne členom kráľovskej domácnosti (Sovereign's Household), má zvláštny heraldský súdny dvor (Court of the Lord Lyon) s právomocou dokonca uvaliť väzbu za vážny priestupok pri používaní erbov, ba dokonca má právo tvoriť zákony v oblasti heraldiky. Lord Lyon pozval heraldov na heraldskú hostinu (Herald's Feast) do starobylého sídla v neďalekom Charlestone. Vo svojom prípitku vyzdvihol svoju radosť nad tým, že mohol byť hosťiteľom najväčšieho stretnutia heraldov od stredoveku a možno v celej histórii. Povzbudzoval ich k udržiavaniu vzájomných kontaktov a k obnovovaniu heraldských tradícií v jednotlivých štátoch, vrátane obnovovania a používania formálnych atribútov funkcie herolda. Bolo zvláštne počuť tieto slová práve od Lorda Lyona, ktorý pozná mená svojich tridsiatich piatich predchodcov v tomto úrade od konca 14. storočia.

Slovenská účasť na XXVII. kongrese genealogických a heraldických vied v škótskom St. Andrews a medzinárodná prezentácia tabardu herolda Slovensko

prispela k zviditeľneniu heraldického Slovenska. Umožnili ju finančné príspevky z pokladnice Heraldického klubu, osobitné príspevky viacerých členov Heraldického klubu i príspevok Spoločnosti slovenských archivárov. Im všetkým patrí naša vďaka.

Ladislav Vrteľ

Archivum heraldicum 2005 – II a 2006 – I. Popoff, Michel: Un armorial allemand appartenu à Roger de Gaignières (1. časť, 2005 – II, s. 59 – 95; 2. časť 2006 – I, s. 108 až 134).

Zborník vydávaný Švajčiarskou heraldickou spoločnosťou nepatrí medzi periodiká pravidelne anotované v Genealogicko-heraldickom hlase. Výnimku sme sa rozhodli urobiť v prípade materiálnej štúdie Michela Popoffa. Autor postupne identifikuje a publikuje súbor 335 erbov (zatiaľ boli publikované cca 2/3 súboru) z erbovníka uloženého vo Francúzskej národnej knižnici v Paríži pod sign. BnF. ms fr. 24049. Pred rokom 1715 bol majiteľom erbovníka významný vzdelanec a zberateľ François Roger de Gaignières. Po jeho smrti sa stal súčasťou francúzskej kráľovskej knižnice. Autor príspevku ho na základe vnútorného rozboru, písma a vodoznakov datuje k roku 1570. Z nášho pohľadu je zaujímavý erb č. 71/ fol. 50v. K znaku je pripojená identifikácia *Conte de Persingen*. V erbovníku je aj iný erb označený ako *S(eigneur) de Persingen*

(č. 80/fol. 51r). Lokalitu sa autorovi nepodarilo identifikovať a s otáznikom erb pripísal Grófom zo Svätého Jura a Pezinka. Bolo by zaujímavé zistiť, z akej predlohy tvorca čerpal. Súčasťou klenotu je už koruna, ktorú ešte neobsahuje erb v Gerleho erbovníku zo 14. stor., ale klenot je odlišný aj od dvojice armálnych listín Fridricha III. z roku 1459, kde hviezda vyrastá z koruny, z ktorej vrcholu ešte vyrastá aj vejár z pávích pier. Predloha však vznikla pred začiatkom 16. storočia, kedy už príslušníci rodu používali zložitejší, štvrtý štít.

rr

České heraldické a vexilologické periodiká 2005

Podujatí SGHS účastníci sa pravidelne a početne naši českí kolegovia, žiada sa preto informovať čitateľov Hlasu o tom, čím sa zaoberali ich vlnajšie periodiká.

Heraldická spoločnosť v Prahe vydala vlni brožúru **Heraldická ročenka 2005**. Má 205 strán formátu A5. Na štyroch stranách sú farebné reprodukcie erbov. Z publikovaných príspevkov dva dokumentujú heraldické pamiatky v českých kostoloch. Ide o kostol sv. Jindřicha a Kunhuty v Prahe a o kostol sv. Petra a Pavla v Žežiciach pri Ústí nad Labem. Obsiahla štúdiá (36 strán) *St. Hošťálka* o Přemyslovi Otakarovi a heraldike v jeho dobe venuje sa predovšetkým podrobnému popisu mocenského zápasu tohto panovníka, len v záverečnej časti popisuje panovnícku heraldiku, ako aj erby popredných šľachtických rodov českých a moravských tohoto obdobia. V krátkom prehľade popisuje *VI. Pouzar* tzv. Gothajské almanachy ako zdroj informácií o šľachtických erboch. *P. R. Pokorný* podáva ucelený obraz o erboch všetkých

biskupov litoměřických počínajúc rokom 1655, kedy diecéza vznikla. Z devätnástich biskupov osem užívalo zdedené rodové erby, ďalších osem malo osobné erby s religióznou tematikou. Štefan M. kardinál Trochta, biskup litoměřický od roku 1947, uviedol do užívania erb diecézy vytvorený Břetislavom Štormom. *Pokorný* vo svojej štúdiu dokumentuje, ako odvtedy tunajší sídelní biskupi štvrtia tento erb diecézy so svojim osobným znamením. V ďalšom príspevku popisuje *Pokorný* erb pápeža Benedikta XVI.

Za mimoriadne hodnotnú treba považovať obsažnú štúdiu *J. Župančiča* (20 strán) o poplatkoch za nobilitáciu, udelenia vyššieho šľachtického stavu, resp. udelenia ďalšieho predikátu v habsburskej monarchii a to v období od roku 1840. Sú tu tiež vyčíslené sadzby platné vo viacerých obdobiach. Pozoruhodná je ich degresia. *V. Tomek* zhrnul heraldickú a genealogickú publicistiku v Česku za roky 2002 – 2005. Ide o 26 publikácií, väčšinou brožovaných. Pozoruhodný je počet v Brne vydaných reprintov. Ide najmä o Csergheöov *Der Adel von Ungarn* (z tzv. Siebmacherovej edície), Hefnerov *Mecklenburger Adel* a časť jeho *Adel des Kgr. Preussen*. Ročenka ďalej prináša ponuku štyroch známych publikácií o erbových listinách z Archívu hl. mesta Prahy, ako aj všetkých Heraldických ročeníek od roku 1984, pričom u každého ročníka je zverejnený jeho obsah. Dva nekrológy (Emila Konopáska a Mojžíra Chromého) uzavierajú túto obsiahlu a vzorne redigovanú ročenku.

Moravská genealogická a heraldická spoločnosť vydala v roku 2006 svoju desiatu ročenku s názvom **Genealogické a heraldické informácie 2005**. Má 160

strán formátu A5, viaceré čierno-biele ilustrácie, sedem strán prináša farebné vyobrazenia. *F. Pícha* pripomína v úvode desiate výročie založenia spoločnosti. Panovníckej nobilitačnej politike sú venované dva obsažné príspevky (zaberajúce takmer polovicu zborníka) a to štúdia *J. Brnovjáka* o českých nobilitáciách cisára Karola VI. a príspevok *Z. Žouželku* o nobilitovaných štátnych úradníkoch na Morave a v Sliezske v 19. storočí. *J. Bártová* sa venovala genológii rodu Ištván, z ktorého pochádzal moravský hudobný skladateľ Miloslav Ištván. Publikáciu o rode Pavlasov z Pavlova recenzuje *B. Kyjovská*. O moravskom pôsobení dvoch pôvodcom zahraničných rodov pojednávajú štúdie: *J. Gregorka* o barónoch von Baillou a *B. Smutného* o šľachtickom rode Laudon. O svojich kontaktoch so švédskou genealogickou praxou referuje *A. Sassmann*. Životné jubileá Jiřího Loudu a Ivana Štarhu pripomínajú state z pera *V. Waltera* a *K. Müllera*. Na správy o dvoch konferenciách a jednej odbornej výstave nadväzuje podrobná správa o medzinárodnej konferencii Erbové listiny konanej v októbri 2005 v Martine. V závere nachádzajú sa recenzie viacerých českých odborných publikácií a stať *T. Krejčíka* o *The Complete Book of Heraldry*, ktorej autorom je Stephen Slater.

V roku 2005 vyšli tiež štyri zošity periodika **Vexilologie**, spravodaja Českej vexilologickej spoločnosti v Prahe.

V zošite č. 136 zverejnil *Ž. Heimer* ilustrovanú štúdiu o nových štátnych znakoch Srbska a Čiernej Hory a *R. Klimeš* sa venuje erbu a vexilám Maltézskeho rádu. *P. Exner* uverejnil prehľad miest a obcí v Česku, ktorým bola v roku 2004 udelená vlajka. Recenzovaná je tiež brožúra s ti-

tulom Vlajky, prapory a jejich používaní v Českej republike vydaná v roku 2004.

V zošite č. 137 je zaujímavý popis genézy erbu Gruzínska a informácie o súčasných znakoch Južnej Osetie a Albánska, ako aj recenzie publikácií o súčasných komunálnych erboch Sliezska, Moskovskej oblasti a viacerých zámorských štátnych útvarov.

Zošit č. 138 je venovaný predovšetkým Jaroslavovi Kursovi (1875 – 1950), autorovi československej štátnej vlajky. Znázornené sú tiež viaceré jej návrhové varianty. Znak a vlajky oblastí centrálného Ruska popisuje a bohato ilustruje vo svojej štúdií *V. A. Lomancov*.

V zošite č. 139 nachodí sa obsažné kritické hodnotenie krajských znakov a práporov v Česku od *Fr. Píchu*. Z ďalších príspevkov treba spomenúť ilustrovanú štúdiu o znaku a vlajke Chakaskej republiky, súčasťi Ruskej federácie. Súčasťou zošitu č. 139 je nepravidelná príloha nazvaná **Vexilokontakt** (13), ktorá popisuje a vo farbe publikuje vlajky všetkých súčasných poľských regiónov (vojvodstiev). Zo šesťnástich väčšina (12) obsahuje alebo úplný znak regiónu alebo obsah jeho erbového štítu.

V tejto súvislosti treba, aj keď oneskorene, spomenúť aj v roku 2004 vydaný zošit č. 134, ktorý na čelnej strane prináša schematickú mapku Slovenska s vyobrazením vlajok našich samosprávnych krajov. Polovica rozsahu tohto zošita je venovaná ich znakom a vlajkám, ako aj štandardám predsedov krajov. Sprievodné texty sú prevzaté z tretieho zväzku Heraldického registra Slovenskej republiky. Dvojstranový úvod je z môjho pera.

Z. G. Alexy

ILKOVIČOVCI majú korene v rusínskej obci Matysová pri Starej Ľubovni. Niektorí ostali v Starej Ľubovni, iní sa presťahovali do Svitú, Markušoviec, Spišskej Novej Vsi i inam. Pred tromi rokmi, koncom augusta 2004, sa stretli pod Ľubovnianskym hradom. „Celkom pokrvných potomkov sa nás zišlo 79 a spolu s manželmi a manželkami nás bolo 108“, uvádza p. Kormaníková, jedna z organizátoriek. Bolo to ich prvé a zatiaľ posledné stretnutie. Nebolo propagované a v čase, kedy sa konalo, ušlo našej pozornosti. Radi sa o ňom zmienujeme dodatočne. Podrobnosti o podujatí priniesol 4.10.2005 východoslovenský Korzár.

MENŠIE SPOMIENKOVÉ STRETNUTIE rodinných príslušníkov, priateľov a známych významnej zvolenskej rodiny Veselovcov bolo sprievodnou akciou výstavy „Zvolen a II. svetová vojna“. Konalo sa v Lesníckom a drevárskom múzeu vo Zvolene 31. marca 2005. Z 12 potomkov Jána (1862 – 1931) a Kornélie (1866 – 1945) Veselovcov pochádzali traja povstaleckí generáli Ivan, Mirko a Miloš. Ich sestra Zorka Paulendová bola výraznou osobnosťou zvolenského Divadla J. G. Tajovského. Stretnutia sa zúčastnili aj potomkovia rodín Nábělkovcov a Izákovcov z Banskej Bystrice, tiež historik PhDr. Ladislav Takáč CSc., autor veselovskej monografie „V krutom storočí“ (Jej anotáciu sme publikovali v GHH 2/2005).

POD NÁZVOM “ZA DUŠOU TRETIEHO ZÁZRAKU” vznikol v roku 2005 26-minútový dokument o vývoji knižných značiek. Vysvetľuje, čo sú, zaoberá sa ich dejinami, slovenskými tvorcami a technikami pou-

žívanými pri ich tvorbe. Všetci si tiež poslanie medzinárodnej exlibristickej súťaže pre 12 – 15-ročné deti, ktorú – v tomto roku už po desiatykrát – zorganizovalo občianske združenie Ex libris ad Personam Hlohovec (v spolupráci s tamojšou knižnicou). Film je zároveň návodom, ako zriaďovať detské výtvarné dielne tohto zamerania. Viac www.elap-hlohovec.sk

KONCOM UPLYNULEHO ROKA obohatila slovenský genealogický internet stránka www.slachta.com venovaná uhorskej šľachte. Stránka s vlastným ISSN (registračným číslom pridelovaným elektronickým publikáciám) je sústavne aktualizovaná. Záujemca na nej nájde odborné štúdie venované danej problematike, zoznamy rodov, podobizne ich príslušníkov, genealogické tabuľky, vyobrazenia pečatí, erbových listín, kaštieľov, hradov a zámkov. „Stránka vznikla v podstate ako služba pre ľudí zaujímavujúcich sa o šľachtu a históriu,“ uvádzajú jej tvorcovia. „Cieľom je pomôcť im pri otváraní možností poznávania tejto kedysi veľmi vplyvnej vrstvy našej spoločnosti. Zverejňujeme preto aj mnoho pramenných materiálov, ktoré sa nachádzajú v súkromných zbierkach a verejnosti neboli doposiaľ prístupné.“ Autormi a správcami stránky sú p. Denis Pongrácz (z Bratislavy) a Jozef Žiak (zo Zemianskych Kostolien).

ROZOVÍJAŤ A ŠIRIŤ HERALDICKÚ KULTÚRU v Slovenskej republike, spolupracovať a vymieňať si informácie najmä v oblasti používania rodových erbov v každodennom živote, organizovať prednášky,

Stretnutie Juráčkovcov v Zemianskom Podhradí (máj 2006). Foto: Peter Václav

výstavy, spoločenské stretnutia a týmto spôsobom šíriť kultúrne, spoločenské i právne povedomia nositeľov rodových erbov si dali za cieľ členovia Heraldického klubu, ktorý združuje na Slovensku alebo v zahraničí žijúcich nositeľov rodových erbov zapísaných v Heraldickom registri Slovenskej republiky. Klub vznikol 12. novembra 2005 a jeho stanovy registrovalo Ministerstvo vnútra SR dňa 2. decembra 2005. Čestným prezidentom je Ing. Zdenko G. Alexy, A.I.H., prezidentom Ing. Stanislav Bečica, členovia Heraldickej komisie MV SR.

ŠEŠŤ DESAŤROČÍ pôsobenia Slovenskej historickej spoločnosti si pripomenuli účastníci jej XIII. zjazdu a valného zhromaždenia 25. – 27. apríla 2006 v Banskej Bystrici. V ťažiskových príspevkoch a správach priblížili vývoj SHS od vzniku až do súčasnosti. V živej a miestami emotívnej diskusii pomenovali problémy slovenskej historickej obce ako takej. Ho-

vorili o ťažkostiach s prípravou budúcich historikov, názorových rozdieloch a nedostatočnej komunikácii vnútri samotnej obce, o spolupráci s archivármi (podobne ako asi väčšina z nás – „zavalenými papierovaním“), o rozmáhajúcom sa privlastňovaní výsledkov cudzej práce (preberaní publikovaných údajov bez citovania zdrojov). Diskutovalo sa aj o opodstatnenosti a budúcnosti samotnej SHS. S podstatnou časťou vystúpení sa budete môcť zoznámiť v jednom z najbližších čísel Historického časopisu.

V MOSKVE sa 27. mája 2006 konala 25. konferencia Ruskej heraldickej spoločnosti, ktorá si v tomto roku pripomína pätnásť výročie obnovenia svojej činnosti. Na podujatí bol prítomný a ocenený aj náš ukrajinský spolupracovník, pán Alexej Filippov z Lvova. „Som členom tejto organizácie a posielam do Moskvy svoje štúdie v ruštine. Za príspevky uverejňované v časopise *Gerboved* som teraz dostal

medailu *Za zásluhy*. Časopis vznikol v roku 1914, jeho vydávanie bolo obnovené v roku 1992." Do bibliografie A. Filippo-va nedávno pribudla publikácia o vzniku a vývoji erbu Podkarpatskej Rusi. Nesie názov *Tajemnicja herba Podkarpatskoj Rusi*. Vyšla v prvom polroku 2006 vo vydavateľstve Karpaty v Užhorode.

ZAČIATKOM JUNA 2006 boli na internete znovusprístupnené stránky Srbskej heraldickej spoločnosti „Biely Orol“ (www.rodoslovlje.com/beliorao/). Spoločnosť sídli v Belehrade. Orientuje sa na heraldiku, vexilológiu, faleristiku a – popri sesterskej Srbskej genealogickej spoločnosti – aj na genealógiu. Na stránkach informuje o vývoji a aktuálnom

dianí v oblasti srbskej heraldiky, zverejňuje tiež údaje o vznikajúcich srbských občianskych erboch. Tie publikuje aj Stredisko výskumu pravoslávneho monarchizmu, pôsobiace takisto v Belehrade. Možno medzi nimi nájsť aj erb p. Marka Dražiča (*1974) zo Starého Belehradu (<http://www.czipm.org/drazhich.html>). Jeho starý otec, Ján Ballo, bol v rokoch 1955-74 ekonomickým riaditeľom kúpeľov Trenčianske Teplice. „Pokiaľ ide o organizáciu, ktorá prezentuje na internete môj erb,“ uvádza, „spojil som sa s ňou, pretože má oddiel, ktorý sa venuje heraldickému výskumu. V podstate ide o nacionalistickú, fundamentálne pravoslávnu organizáciu, čo nie je môj politický výber.“

Hlavnou heraldickou autoritou v Srbsku je Srbská heraldická spoločnosť. Len tá registruje erby v Srbsku. Bohužiaľ, táto registrácia nie je zákonom ošetrovaná. Oni predstavujú len občiansku spoločnosť, nie štátny orgán, ako je to u nás. Heraldický register, aký máte vy, u nás neexistuje.“

SYMBOLY BREZNA a všetkých obcí tohto stredoslovenského okresu predstavili na výstave „História v symboloch – heraldická symbolika obcí Breznianskeho okresu“ v Horehronskom múzeu v Brezne. Trvala od 3. júna 2006 do konca tohto mesiaca.

NA BECKOVSKOM HRADE sa v sobotu 3. júna 2006 malo uskutočniť 2. stretnutie rodiny Kvačalovcov. Pre nepriazeň počasia však bolo zrušené. Nakoniec sa však predsa len uskutočnilo – 1. júla. Predchádzajúce stretnutie potomkov tohto rodu, ktorý preslávil predovšetkým kmenológ Jan Kvačala, sa v Beckove konalo v uplynulom roku.

V SRDCI SLOVENSKA, v Banskej Bystrici, sa 10. júna 2006 konalo 6. stretnutie Kováčikovcov. Zúčastnilo sa ho 170 nositeľov priezviska a ich príbuzných zo Slovenska, ČR i pôvodom z Rumunska (z Nadlaku). Svojou prítomnosťou ho poctil tiež primátor Banskej Bystrice. Súčasťou bola prehliadka historického jadra mesta a tunajšieho cintorína. Spoločenská časť sa konala v hoteli Lux. Bola aj oslavou 70-tin spisovateľa, scenáristu a dramatika Petra Kováčika, autora populárneho televízneho triptychu *Nevera po slovensky*. „Rozchádzali sme sa okolo 22. hodiny“, uviedol jeden z hlavných organizátorov podujatia Ing. Milan Kováčik z Brezna, „s tým, že sa

Zo stretnutia archivárov v Levoči

znova stretneme v ďalších regiónoch, kde žijú Kováčikovci.“ V júli 2007 by to malo byť na Ponitří v Bojniciach, v roku 2008 v Turci v Martine a v roku 2009 pravdepodobne na Orave – v Dolnom Kubíne.

ZA VÝNIMOČNÉ by sme mohli označiť jubilejnú X. archívne dni, ktoré sa 20. až 21. júna konali v Levoči. Vynikajúca organizácia, priateľská atmosféra, „náruč“ historicky vzácného prostredia, kvalitný program – to všetko dotvorilo výsledný pocit a uchovalo podujatie v dobrých spomienkach. Témou boli Dejiny archívov na Slovensku. Niekedy smutné, niekedy kuriózne – a za nimi osudy archivárov. Osudy tých, bez úsilia ktorých by bola práca ďalších bádateľov (vrátane genealogických) nemysliteľná. Ticho sme sa im poďakovali.

CENY A PREMIE J. M. HURBANA za dieťa publikované v uplynulom roku v oblasti biografistiky udeľovali 29. júna 2006 v Martine. Medzi ocenenými bola príručka biografistiky A. Maťovčíka a P. Pareničku a biografický slovník osobností Vrútok od D. Ertla, člena našej spoločnosti. Blahoželáme.

TVORBE MESTSKÝCH A OBCENÝCH KRONIK A MONOGRAFIÍ bol venovaný seminár, ktorý sa 6. a 7. júla 2006 konal v Martine. Organizátori (redakcia časopisu Národná osveta) ním nadviazali na metodické stretnutia mestských a obecných kronikárov spred niekoľkých rokov. Prednášky a besedy týkajúce sa zberu údajov, písania a vydávania mestských a obecných kroník a monografií mohli obohatiť aj rodopiscov (niektorí z prítomných sa priznali aj

k takýmto aktivitám). Škoda preto, že seminár nebol propagovaný aj medzi nimi. Na stretnutí – tiež po viacerých rokoch – vyhodnotili aj celoštátnu súťaž Slovenská kronika 2005.

V KANADSKOM WINNIPEGU, Manitoba, sa v dňoch 4. – 6. augusta 2006 uskutočnila genealogická konferencia pod názvom „Objavovanie našich koreňov – z východnej Európy do Nového sveta“. Slovenské reálie priblížila Lisa A. Alzo, slovakistka z Pittsburghu. Lisa vyrástla v Duquesne, má diplom z dejín umenia a písania nebeletristickej literatúry a v posledných rokoch sa venuje hlavne popularizácii genealógie. Je druhou podpredsedníčkou Federácie východoeurópskych rodinnohistorických spoločností, ktorá konferenciu – za účasti ďalších 10 prednášajúcich – spoluorganizovala.

V JELENCI sa 2. septembra 2006 za prítomnosti asi 50 príbuzných konalo druhé stretnutie Forgáčovcov. Program začal svätou omšou venovanou pamiatke ich predkov. Pri hrobe Karola Forgáča si prítomní pripomenuli jeho zásluhy o rozvoj obce. Po slávnostnom obede vystúpili na hrad Gýmeš, spojený s dejinami rodu. Tie sa budú spomínať i v miestnom kaštieli, ktorý sa v súčasnosti rekonštruuje na múzeum Forgáčovcov.

UPROSTRED SEPTEMBRA (5. 9. 2006) nás zastihla aj jedna smutná správa. V Trenčíne vo veku 79 rokov zomrela dlhoročná členka našej spoločnosti p. Anna Samáková. Narodila sa v Novom Sade ako najmladšie dieťa dolnozemskeho Slováka, redaktora a politika Ľudovíta Mičátka. Sa-

ma pôsobila ako redaktorka. Prostredníctvom mamy Anny, rod. Michalcovej bola spríbuznená so Štúrovcami. Zmapovala a vo forme rozsiahlej tabuľky spracovala ich rodokmeň, východisko priekopníckej monografie, ktorú v 80-tych rokoch publikoval historik Pavel Horváth. Venovala sa aj genealógií Mičátkovcov. Sledovala a úprimne podporovala všetky aktivity SGHS od jej počiatkov. Spomíname na ňu s vďakou a úctou.

KONFERENCIA „PEČATE A ICH POUŽÍVATELIA“ sa 12. – 13. septembra 2006 konala v Martine. Uskutočnila sa najmä vďaka kolegom zo Slovenskej historickej spoločnosti (Sekcie pomocných vied historických a archívnictva) a nedávno zaregistrovaného Občianskeho združenia Sigillum (manželov Ragačovcov). Predstavila výsledky posledných výskumov týkajúcich sa pečatí a pečatidiel (mestských – Martin, Sabinov, obecných z územia Abova a Liptova, stolických i šľachtických), právnych rámcov ich používania, tvorcov, zbierok, možností datovania... i rad mladých autorov. V diskusiách oživil návrh rozlišovať medzi „pečatidlami“ a „pečiatkovadlami“. Druhé z nich slovník slovenského jazyka (zatiaľ) nepozná.

Spracoval Milan Šišmiš

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
v snahe podporiť rozvoj
genealogického výskumu
na Slovensku a v slovacikálnom zahraničí
a oceniť jeho najlepšie výsledky

vypisuje
jubilejný 5. ročník súťaže

NAJLEPŠIE GENEALOGICKÉ PRÁCE

Podmienky:

- 1. súťaž je verejná*
- 2. práce musia byť pôvodné, napísané v slovenskom jazyku, tematicky zamerané na rody a rodiny so slovenskými vzťahmi*
- 3. súťaž vyhodnotí odborná porota menovaná výborom SGHS (prvé tri práce budú ocenené)*
- 4. práce alebo ich časti vhodné na uverejnenie budú v rámci možností SGHS publikované*
- 5. všetky prihlásené práce zostanú po skončení súťaže súčasťou zbierok SGHS, kde budú k dispozícii ďalším bádateľom*
- 6. vyhodnotenie súťaže sa uskutoční v 3. štvrtroku 2007 v Martine (presný termín včas oznámime)*
- 7. práce označené názvom, menom autora, miestom a rokom napísania (vydania) spolu s písomnou prihláškou (s presnou adresou odosielateľa) pošlite v jednom exemplári do **31. marca 2007** na adresu:*

Slovenská genealogicko heraldická spoločnosť
Nam. J. C. Hronského 1
036 01 Martin

Oľga Kovačičová-Husková

**BREZOVSKÝ STAVITEĽ ORGANOV
MARTIN ŠAŠKO,
JEHO PREDKOVIA A POTOMKOVIA**

Brezová pod Bradlom
vlastným nákladom, 2006, 1. vydanie, 192 s., viaz.
ISBN 80-89158-08-0

Kniha je zameraná na rodinný a spoločenský život Martina Šašku (1835 – 1894), významného staviteľa organov na Slovensku. Obsahuje podrobné životopisy ďalších členov rodu a ich príbuzných, genealogické tabuľky, prehľady, vyobrazenia.

Cena **450,- Sk**

Objednávky
Oľga Kovačičová
Dolina 49
906 13 Brezová pod Bradlom

FROM THE CONTENTS

Genetic tests applied in genealogical research **3**

One of topical issues is the use of DNA testing in research of family relations. V. Ferák and M. Šišmiš draw the reader into the problems. They provide information on recent research in the field of antropogenetics and genetic genealogy worldwide and in relation to Slovak population (a survey of mtDNA haplogroups is involved). They acquaint us with services of genealogy oriented foreign, Czech and Slovak genetic societies. The first Slovak society of this type arose in Bratislava in 2005.

The issue also publishes American M. Smolenyak's experience with DNA analyses applied in genealogical research. Her article, originally published in Everton's Family History Magazine (2002), refers to some families from Osturňa, a village situated in the northeast of Slovakia.

To illustrate the problem, the issue also involves news on recent experiences of Th. R. Robinson from Miami (based on The New York Times) and The Genographic Project launched by National Geographic Society that explores human genetic and migration history.

Zdenka Vráblová: The nobility from Konkol' and the Thege-Konkoly **23**

The author traces the development of two families (houses) from the settlement of Konkol', nowadays a part of Hurbanovo (a town in the southwest of Slovakia). Original owners were descendants of the Hungarian royal house – the Arpáds. In the 14th century, their estates were taken over by the Konkoly (Thege Konkoly). In the following period they ranked among influential families of Komárno County. The best-known representative of the family was the scientist and politician Mikuláš Konkoly-Thege (1842 – 1916), the founder of Hurbanovo Observatory. By the end of the 19th century it belonged to the best equipped private observatories in Europe. In 1908 the owner donated it to the state.

Kristína Stančiaková: Possibilities of genealogical research into nuns based on the example of the Poor Clares nunnery in Bratislava **33**

The Poor Clares nunnery in Bratislava was the most important nunnery in the Hungarian Kingdom in the 17th century. The article draws the social and ethnic composition, kinship and the place of origin of 63 women who functioned there between 1650 and 1681. They mostly came from Bratislava, the capital city of the Hungarian Kingdom of the day, and from the southwest of Slovakia, from socially highly ranked as well as lowly ranked families – Hungarian, Slovak, German and Croatian. Besides their spiritual and educational activities, they were a sort of information „links“ between the court, church world and their own families.

**Radoslav Ragač: Insignia Ostrozithiana.
The Ostrožic arms by Matej Gažúr**

44

Historian Radoslav Ragač has recently found the versified blazon of the Ostrožič coat of arms, the owners of Ilava estate (in the northwest of Slovakia). The verses published in 1652 describe yet unknown baron version of the arms. Their author was Matej Gažúr (ca 1588 – 1659), the evangelical priest in Košeca, tutor of the Ostrožič family. He himself was nobilitated in 1635.

The issue also brings a detailed report on the 29th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences held in St. Andrews, Scotland in August 2006. Ladislav Vrtel, the state adviser for heraldic creation of the Slovak Republic, presented there i.a. his tabard seen for this occasion. His participation in the congress was especially important as the 29th congress is to be held in Slovakia.

Translated by Mária Okálová

ADRESY AUTOROV

Doc. RNDr. Vladimír Ferák, CSc., Prírodovedecká fakulta UK, Mlynská dolina B-2,
842 15 Bratislava, *ferak@fns.uniba.sk*

Stanislav Hatala, Družinská 794, 013 22 Rosina, *hatala@art.sk*

PhDr. Radoslav Ragač, Ústav pamäti národa, Košická 25, PO Box 87, 820 05 Bratislava 1,
ragac@upn.gov.sk

Mgr. Kristína Stančiaková, Ústredný archív Slovenskej akadémie vied, Dúbravská cesta 9,
841 05 Bratislava, *kristina.stanciakova@savba.sk*

Mgr. Milan Šišmiš, Slovenská národná knižnica, Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin,
sismis@snk.sk

Mgr. Zdenka Vráblová, Ph.D., 946 52 Imeľ č. 5

SLOVAK GENEALOGICAL-HERALDIC SOCIETY

Member of the International
Confederation of Genealogical
and Heraldic Societies
www.genealogy-heraldry.sk

The Slovak Genealogical Heraldic Society (established 1991 in Martin) encourages those interested in genealogy, heraldry, and related branches, in particular researchers of the origin of Slovakia related families and persons. For this purpose it gives consultation, organizes scholarly and educational undertakings, publishes semi-annual "Genealogicko-heraldický hlas" and other publications, launches various research projects concerning investigation into sources, and maintains its own library and archives.

MEMBERSHIP

The Society is open to members both from Slovakia and foreign countries. The individual or institutional member will be registered after filling a membership form and paying a membership fee.

MEMBERSHIP FEES

EUR 7,- p.a. (Austria, Hungary, Poland, Ukraine)

EUR 10,- p.a. (other Europe)

EUR 20,- p.a. (other countries including Canada and USA)

CONTACT

Slovak Genealogical-Heraldic Society
Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
Phone: +421 43-413 12 67
E-mail: genealogy@snk.sk

BANK CONNECTION

Recipient: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
Address: J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
IBAN: SK6302000000000017237362
BIC (Swift code): SUBASKBX
Bank: Všeobecná úverová banka, a.s.
Address: M. R. Štefánika 2, 036 01 Martin

POKYNY PRE PRISPIEVATEĽOV GENEALOGICKO-HERALDICKEHO HLASU

Genealogicko-heraldický hlas je odbornopopularizačný časopis. Usilujeme o to, aby jednotlivé príspevky mali svoju odbornú úroveň a boli súčasne zrozumiteľné a čitateľsky príťažlivé pre širokú verejnosť. Rozsah odborných štúdií by nemal presiahnuť 10 normalizovaných strán. Pri ostatných typoch príspevkov uprednostňujeme menší rozsah. Oceníme, ak správy o nových publikáciách a uskutočnených podujatiach spracujete čo najstručnejšie. V záujme efektívnej spolupráce pri spracúvaní príspevkov, dodržte, prosím, nasledujúci postup.

- 1) Texty spracujte ako samostatný súbor Wordu.
- 2) Vytvorte základný text (bez tabulácie a obrázkov). Ak chcete, vyznačte v ňom rez písma (kurzíva, tučné, ap.), prípadné indexy a exponenty. Všetky ďalšie úpravy technicky komplikujú prácu s textom v redakcii.
- 3) Na záver príspevku pripíšte svoje meno, presnú adresu (vrátane PSČ, e-mailu a pod.), rodné číslo a vaše bankové spojenie.
- 4) Obrázky, grafy a tabuľky spracujte ako samostatné obrázkové súbory vo formáte TIF alebo JPEG (v rozlíšení 300 dpi) alebo ich pripojte v bežnej forme.
- 5) Ak máte osobitné požiadavky na grafickú úpravu svojho príspevku, vytvorte aj verziu graficky upravenú podľa vašich predstáv.

Podklady nám môžete poslať

- a) elektronickou poštou na adresu: genealogy@snk.sk
- b) poštou na adresu: SGHS, Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin

Ak chcete poskytnuté materiály vrátiť, upozornite nás na to. Nevyžiadané materiály nevraciam. Príspevky redakčne upravujeme a honorujeme podľa možností SGHS.

*...chcete získať viac informácií?
Navštívte internetové stránky*

<http://www.genealogy-heraldry.sk>

*Dozviete sa z nich to,
čo sa nezmestilo
na stránky tohto časopisu.
Nájdete tam
niektoré podrobnosti
o aktuálnom dianí,
užitočné adresy,
zoznamy rodín
i tých,
ktorí skúmajú ich dejiny.*